

Prispodobbe za kulturni trenutek

Medtem ko se naša kulturna rašča ali gošča nekaterim prikazuje kot opustošen gaj, bi jo drugi radi videli kot urejen in strokovno obrezan nasad. Krčenje nacionalnega kulturnega proračuna, žaganje suhih vej in ščipanje odvišnih mladice bi morda res lahko pomenilo higiensko in gojitveno delovanje, vendar samo pod skrbno in strogo izbranimi pogoji. Kdo vse se ne oglašja s tožbami, češ da naš kulturni voz nezadržno drsi v revščino. Tisti, ki ljubijo knjigo, tisti, ki radi zahajajo v gledališče, tisti, ki jim je pri srcu glasba, tisti, ki ... in tako dalje. Še najmanj pravzaprav jadikujejo tisti, ki jim kultura ni neko statusno vprašanje, ampak neko opravilo, kateremu so zavezani po lastni nuji. Zato smo se nemara tembolj dolžni vprašati, za kaj, kako in za kakšne stvari zmanjkuje in bo še bolj zmanjkovalo denarja.

Kadar je šlo za kulturo, v resnici nikoli nismo bili razsipni, čeprav se je delavcem na posameznih kulturnih področjih dostikrat bolj ali manj upravičeno zdelo, da so hudo prikrajšani v primerjavi z nekaterimi drugimi, »privilegiranimi« dejavnostmi. Počasi smo si, v zadnjih desetletjih, vendarle sestavili koli-

kor toliko kompleten repertoar kulturnih institucij, ki pritičejo suverenemu in razvitemu nacionalnemu organizmu. Ne da bi kdaj povsem natančno in zanesljivo ugotovili, koliko te institucije opravljajo svoje poslanstvo in koliko samo životarijo. Slej ko prej je bila vedno prva beseda o tako imenovanih materialnih stroških, medtem ko so se tako imenovani funkcionalni izdatki v glavnem ravnali po finančnih ostankih.

Večkrat smo slovesno razglasili in obljubili, da bomo naredili slovenski kulturni program. Tega nismo nikoli storili, čeprav je seveda res, da naloga ni lahka niti preprosta. Ko bi tak program imeli, bi se v dandanašnjih stiskah mnogo laže orientirali in odločali, lahko bi ravnali bolj prepričano in smotno. Tako pa smo med objektivnimi pritiski in subjektivnimi zahtevami v najboljšem primeru prepuščeni izpraševanju lastne kulturne vesti in negotovim pojmom o splošni kulturni zavesti.

Kljub nepopolnemu in omejenemu napredku na kulturnem polju se je stvarina, ki jo obravnavamo pod besedo kultura, nedvomno zelo pomnožila in razširila. Kulturne potrebe prebivalstva Slovenije so, čeprav so premnoga kulturno aktivistična gesla izpuhtela v prazno, postale mnogo bolj oprijemljive in konzistentne. Samoupravljanje v kulturi ni ostalo čisto prazna beseda, čeprav se je hkrati neverjetno razpaslo tudi kulturno uradnikovanje. Med kulturno rastjo je čedalje bolj uspeval tudi plevel. To bi se lahko dogajalo tako rekoč v mejah normale, če nas čedalje številnejša znamenja ne bi opozarjala, da se pristni kulturni poganjki težko prebijajo med racioniranim hranivom in zajedalstvom neke vrste. Ni čudno, da se čedalje pogostejši kliki po oblikovanju in uveljavljanju kulturne politike v podčrtanem pomenu te besede.

Kaj naj bi bila in kaj naj bi počela ta politika? Zdi se, da bi morala najprej ugotoviti ali vsaj zaslutiti prava razmerja med slovensko kulturno porabo in slovensko kulturno produkcijo. Najbrž ni treba na široko dokazovati, da tudi v

kulturnem življenju počemo nekaterih stvari preveč in drugih mnogo premalo. Kulturna politika bi morala utripati s tistim živcem, ki čuti in ve, kako je treba rahljati prst za duhovne sadike, kako jih je treba varovati in negovati, da bodo, če pojde vse po sreči, pognale korenine, čez čas pognale cvet in prinesle tudi sad. Nekaterim stvarim, se pravi, slabim mislim, špekulacijam ali potuham, pa bi se morala tudi odločno upreti.

Življenje kajpada ni nikakršna topla igreda in kultura je pravzaprav divja tisočletja človeške zgodovine. Včasih je najbolje uspevala takrat in tam, kjer bi morda najmanj pričakovali. Zato ni razloga, da bi resno obupavali ali malodušno metali puško v koruzo. Nasprotno. Celo pri nas in ta čas se že pojavljajo kulturni zanesenjaki, ki odkrivajo srečo v nesreči, ko domnevajo, da se ljudje od potrošništva vračajo k lepšim dobrinam, da se umetnikom in drugim kulturnim oblikovalcem skozi družbene prelome svetlikajo nove ustvarjalne razsežnosti... Z njimi bi lahko duhovito rekli: časi so hudi – ampak lepi.

Izražamo se v prispodobah, ki se skušajo prilagati zaznavam kulturnega trenutka, kulturna politika, ki jo kličemo na pomoč, pa bi morala biti seveda povsem konkretna. Pospešeno bi se morala spopasti s tisočeriimi praktičnimi vprašanji, ki oblegajo in hromijo obstoječe (samo)upravne mehanizme, in sicer s tem, da bi nedvoumno uveljavila načela kvalitete in selektivnosti. Prepričati bi nas morala, da se lahko odredimo nekaterim razvadam, ampak zlasti s tem, da bi se razločno in nepopustljivo zavzela za poglobitve nacionalne kulturne interese. Ne bi se smela utapljati v lagodnem pojmovanju pluralizma, ne bi smela spregledovati, da se pod praporom kulturnih svetinj prenekaterikrat skriva notorično kruhorstvo slovenskega kulturnika, pač pa bi morala izhajati iz spoznanja, da v resnici lahko prihranimo

samo tedaj, kadar intenzivno vlagamo v rentabilne, v našem primeru kulturno produktivne projekte.

Zmaga kulturne ali kulturnejše zavesti, ki bi jo pomenila taka kulturna politika, ne bi prinesla olajšanja in se ne bi obrestovala samo na ozkem, specifičnem kulturnem področju. Če je potreben zagovor videnja, ki se izraža v tem pisanju, lahko tudi rečemo, da bi se kulturnejša zavest, ko bi se prikopali do nje, blažljivo in spodbudno reflektirala v širokih poglavjih slovenskega, pa tudi jugoslovanskega družbenega in mednacionalnega življenja. Nemara bi odpadli ali se porazgubili dejanski ali namišljeni ekscesi, ki se zdaj pritakajo posameznim kulturnim sferam, laže bi razločevali med zgrešenimi in legitimnimi manifestacijami kulturne in nacionalne bitnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti, morda bi se mirneje in zanesljiveje lotevali zavozlanih občin političnih problemov in navsezadnje bi s kulturnejšo pametjo utegnili celo bolje delati in gospodariti.

Slovensko kulturno izročilo ni kdove kako veliko in bogato. Toda če ga pozorno in natančno pregledamo, bomo v njem našli dovolj motivov, zagotovil in napotkov za današnjo rabo. Gledano s kulturnimi merili, smo si pridobili marsikatero znanje in vednost, privzgojili smo si zahtevnost in strpnost in verjetno še kakšne dobre lastnosti. Hkrati smo si iz lastnih nagnjenj in s pomočjo tujih vzorov privoščili marsikaj takega, kar nam gotovo ni v čast. Toda če se zavedamo nepobitne resnice, da smo bili zmožni takega kulturnega dejanja, kot je bil narodnoosvobodilni boj z vsemi prerogativi socialistične revolucije, si ne moremo dovoliti misli, da bi naša – vztrajajmo pri tem besednjaku – kulturna volja usahnila ali opešala do te mere, da bi podlegla sedanjim bridkim in zoprnim preizkušnjam. Zato lahko greva srca, čeprav morda samo v prispodobah, plediramo za idejo, da se trdneje oprimo vsega tistega, kar je v naši naravi boljšega, se pravi, bolj kulturnega. Oziroma za to, da kulturi, mutatis mutandis, priznamo in določimo ustrezno ceno.

TIT VIDMAR

Bojana Jager Zbrati pogum in naposled odreči denar nerentabilni proizvodnji, kjer že je Tema tedna	Roman Albreht Zastoj v razvoju in uresničevanju samoupravljanja 15	Katja Roš Živo srebro ne uhaja več iz rok V Idriji bodo žgali rudo 100 dni na leto 17	Mojca Vizjak-Pavšič Psihologova hoja za človekom Pogovor z dr. Antonom Trstenjakom	Božidar Pahor Levica so, toda kakšna levica? »Zeleni« v Bundestagu	Janez Prašnikar Zadrski SAS ni pravi primer Prejeli smo 23
Poštni predal 14	Aktuelen pogovor z Zvonetom Draganom Hkrati, ko smo vpili, da ni olja in da je kriza, so nekateri uvažali opremo	Nevaren pojav »vojevodstva« Pričevanja Edvarda Kardelja Danilo Utenkar, Jana Taškar	Zarko Rajković Reklama za bedno knjigo Pesnikov ne bi smeli zapirati, tudi če to hočejo 19	Andrej Novak Spremenjene lestvice vrednot Vprašanja rasti in razvoja 20	Alenka Leskovic, Zdravko Stefančič Več besede združenemu delu, manj formalnosti in vmešavanja s strani Ankefa Dela V žarišču 24
Bogdan Pogačnik Roman Modic Portret tedna	Za odprto mejo ni alternative Okrogla miza 16	Crna gora štiri leta po potresu 18	Božo Mašanović Trdna strategija revnih Po »Skupini 77« in pred UNCTAD	Dragiša Bošković CIA ponuja kariero izjemnim Vohunške armade in načrti 21	

poštni predal 29

Delo, 9. aprila
Koliko bencinskih bonov za traktorje

Uredništvo Dela se je opravičilo za »neljubno« pomoto, ko je objavilo, da dobi kmet za traktor 100 litrov goriva na mesec, dobil pa bi se moral za tak ukrep kod drug. Najbrž strokovna služba upravnih organov nikjer ne tava tako iz ene skrajnosti v drugo in nima prave predstave o tem, koliko goriva naj pravzaprav odmeri kmetu za pridelovanje hrane.

Lani ob uvedbi bonov smo slišali celo številko 300 litrov na mesec, kar je pričalo o popolni nevednosti sestavljalcev ukrepa. – Številka 33 litrov na mesec pa je v enaki meri osupljiva.

V Sloveniji je nekaj nad 60.000 traktorjev s srednjo močjo 26 kW. Zbrani so z vseh strani in med njimi je večji del takih, ki niso prav skromni v porabi goriva. Pri traktorju ne merimo prevoženih kilometrov, temveč porabo po opravljenem delu v enotah g/kWh. Iz dolgoletnih izkušenj in meritev vemo, da znaša srednja obremenitev traktorja 65 odstotkov nazivne moči (0,65 P). Pri specifični porabi goriva 0,250 g/kWh (ki velja le za zelo varčne dizlove motorje) je srednja poraba na delovno uro 26 × 0,65 × 0,25 = 4,23 kg/h.

Za trimesečno količino = 100 l = 88 kg bo lahko kmet opravi: 88 / 4,23 = 20,8 delovne (motorne) ure.

Kaj pa bo delal v aprilu, maju in juniju kmet, ki ima:

0,5 ha krompirja	
0,5 ha koruze	
1 hektar travnika?	
V aprilu bo zoral hektar njive = 4,5 ure	
poognil, zbral hektar njive = 3,0 ure	
posadil 0,5 ha krompirja = 6,0 ur	
posajal 0,5 ha koruze = 3,0 ure	
pobral, poognil hektar travnika = 4,0 ure	
(najmanj!) 20,5 ure	
V maju bo:	
– pobral, ospal 0,5 ha krompirja = 3,5 ure	
– poškopil, ospal 0,5 ha koruze = 4,0 ure	
– pokosil, posušil, spravil seno = 6,0 ur	
z 0,5 ha travnika = 10,0 ur	
(najmanj) 17,5 ure	
V juniju bo:	
– okopal, poškopil 0,5 ha krompirja = 4,0 ure	
– okopal, dognojil 0,5 ha koruze = 4,0 ure	
– pokosil, posušil in spravil seno = 10,0 ur	
z 0,5 ha travnika = 10,0 ur	
(najmanj) 18,0 ur	
56,0 ur (motornih)	

V tem času pa mora še dognojiti ozimnino, mora po živ v gozd, po gnolja, vsak dan po krmo za živino, popravljati moko ograje in poti, pripeljati različen material.

Spomladanski meseci predstavljajo eno od delovnih konic v vegetacijski periodi in po pravilu »kakor boš sejal, tako boš žetel« bo naš kmet (zakaj »traktorist«?) z dodeljenim gorivom le malo sejal in slabo žet.

Za neposredno obdelavo enega hektara bi potrebovali 120–140 kg goriva (energetski vrednost pridelke je 4–7 krat večja). Na vsako neposredno delovno uro pri obdelavi pride le 1,0 do 1,2 delovne ure reziškega dela na obratu.

Povprečna velikost »traktorizirane« kmetije v Sloveniji je okrog 4,2 ha.

Letna poraba znaša: 4,2 × 120 × 2,20 = 1110 kg = 92,5 kg = 105 l/mesec

In kaj to pomeni za slovensko naftno bilanco: 65.000 × 1,11 = 72.150 t/leto 72.150 / 2.200.000 = 3,28 odstotka od skupne slovenske porabe.

Če k temu dodamo porabo družbenih kmetijskih obratov (v neposredni pridelavi = 5.000 ton), nadalje gorivo za sušenje žita, bencin za motorne kosilnice itd. bodo našli manj kot 90.000 t ali 4,1 odstotka od skupne porabe.

In prav teh 4 odstotkov vedno zmanjka, o teh 4 odstotkih skoraj dnevno pišejo časopisi in poročila radio, kar bi pri bralcih in poslušalcih lahko vzбудilo vtis, da prav kmetijstvo s svojjo porabo načelnja oziroma ogroža devizno bilanco.

Tako rigoroznega ukrepa kot tokrat za kmete pa nam ni uspelo uveljaviti npr. pri neracionalnem cestnem prevozu na majhne in velike razdalje (kjer so bile omejitve kaj hitro preklane, da ne govorimo o nafci za ogrevanje, klimatizacijo itd.).

Brez dvoma sodi ta najnovejša omejitev med številne nepremišljene ukrepe, ki jemljejo voljo tisti pešici ljudi, ki še danes vztrajajo pri osnovni in najpotrebnejši človekovi dejavnosti, kmetom, ki pridelujejo hrano za nas vse.

Prof. dr. Rado Juričič,
Biotehniška fakulteta Ljubljana

Delo, 5., 12., 26. marca in 9. aprila

Nabito starih duri bo mesto dobilo nova prometna vrata

Prvi teden marca sem poslal uredništvu Dela prispevek pod naslovom Prostor in čas ljubljanskega prometnega središča s predlogom, da bi ga objavilo v sobotni prilogi. Dne 12. marca je Delo objavilo moj prispevek pod prvim delom zgornjega naslova v p. 29. V prispevku sem svoje pisanje sklenil s priporočilom, da naj bi predlagatelji načrta za novo potniško postajo v Ljubljani še enkrat preverili njegovo prvo fazo uresničevanja z vsoto samokritičnosti in smelostjo, brez bojazni, da bi bila načrt in vanj vloženo delo prizadeta. Te sklepe misli so resda nekoliko dvomljive. Misli mi sem na tako samokritičnost in smelost, ki bi upali tudi priznati, da je z vidika realizma načrt dvomljiv in da je treba ponuditi še druge rešitve.

Za urbanizem sta dve kvaliteti, realizem in ustvarjalnost, kadar ju ima, enako vredni, a vendarle različni. Toda takrat, ko priznavamo prvo, nečemo podcenjevati druge. Zato je treba v ocenjevanju urbanističnih načrtov

razlikovati, kdaj naj bo ta ali oni načrt raziskava, študija, idejna zamisel in spodbuda, kdaj pa prvo dejanje k razreševanju in uresničevanju gradbene naloge.

Pri vsej nostalgiji za neuresničeno poglobitvijo železnice skozi Ljubljano – ki jo je odklonil realizem, ne pa ustvarjalnost ali slabost urbanizma – smo se o značaju in smotru ljubljanskega prometnega središča sporazumeli: da je potniška postaja sredi mesta njuna skupna prednost in kvaliteta in da je najboljše tisti prometni sistem, čigar središče omogoča in spodbuja neposredno prehajanje ljudi in blaga z enega njegovega podistema na drugega.

Po dolgoletni pobudi avtorjev mnogih predlogov za posodobitev ljubljanskega prometnega središča je danes, ko hkrati govorimo o gospodarski stiski in o neodločljivosti gradnje nove avtobusne postaje, gotovo tisti čas, ko je treba – ne zadržujoč iznajdljivosti in ustvarjalnosti takega dela – priznati resnično stanje stvari in realizem kot prvi determinanti in kvalitete načrtovanja.

Ker se najnovejši načrt vse naprej – bolj vsiljivo kot priporočljivo in prepričljivo, skratka bolj neobičajno kot običajno – ponuja kot edini in najboljši, celo tako, da hoče opravičiti prve korake k uresničitvi, štejemo strokovno in občansko pravico in dolžnost, da še enkrat opozorim, da načrt ni med najboljšimi, da mu manjka sleherni realizem in da bi bilo nadaljnje vlaganje denarja vanj nesmotrno in neodgovorno delo.

Najnovejši načrt za ljubljansko potniško postajo predvideva avtobusni del med Gospodarskim razstaviščem in železnico, ob danes slepi Vilharjevi cesti, potem pa podaljšani do Titove ceste in njej pripropano.

Kaj naj bi bilo iz tega? Avtobusna postaja med Gospodarskim razstaviščem in železnico bi bila sama brez manevrskega prostora za nadaljnji razvoj, hkrati pa bi tak prostor v zela tudi razstavišču in železnici. Pripojitev Vilharjeve ceste Titovi bi prenesla največ poredko zavijanje vozil v desno. Kopanje nove gradbene jame za avtobusno postajo in zasipavanje že skopane ob Vilharjevi cesti, kjer naj bi bil v prihodnje park, je prav tako Siziovo delo kot poglobljanje železniških nasipov. Park med Vilharjevo in Linhartovo ne bi mogel biti kaj posebnega. Kvaliteta mestnega parka je v dopolnjevanju drevesja in lepše arhitekture. Taka sta parka Trga osvoboditelja in Trga narodnih herojev. Kaj takega bi za kolodvorom zaman pričakovali.

Preden bi zasadili prvo lopato v prid novi avtobusni postaji, bi bilo treba vse že zgrajene strukture razen zgradbe, v kateri je bil Inex Adria Aviopromet, se pravi tudi zgradbe med novim delom Gospodarskega razstavišča in železniškimi tirji, odstraniti in zanje zgraditi nadomestke. Na pamet si dovolim reči, da bi to stalo najmanj 500 milijonov dinarjev. Če sem rekel premalo, naj mi to molče oprostite, če pa sem rekel preveč, naj me o tem prepričajo.

Kolikor moje besede niso prepričljive, vam vse, ki jih to zanima, tudi novinarje, posebno pa tiste, ki za take načrte odštevajo denar, da si vzamejo uro časa in se pozorno sprehodijo po slepi Vilharjevi cesti.

Potem ko bodo s Titove ceste prek sedmih stopenj stopili v Vilharjevo, bodo na levi opazili zgradbo Inex Adria Avioprometa, potem pa stari upravni in skladiščni deli Gospodarskega razstavišča, ki pa je občasno še vedno dober tudi za razstave, in manjše parkirišče avtomobilov. Na nasprotni strani je široka harfa železniških tirov, kontejnersko parkirišče in več dobro ohranjenih zgradb ob njem. Naprej na levi sta dve vili in Navje, zatem pa improvizirano prodajno skladišče gradbenega materiala in pralnica avtomobilov v baraki. Potem se jim bo, še vedno na levi, odprla planjava prav do Linhartove ceste, kakršno po domačem imenujemo gmajna, ekološka literatura pa ji pravi »ekološka puščava«. Sredi te planjave je opuščena gramozna jama, kjer prodajajo stare avtomobile. Sprehajalci ne bodo videli, a spomnili se bodo, da je nasproti tej gmajni do polovice zgrajen podhod pod železniškimi tirji in peconi.

Iz vsega tega je očitno, da ne gre preprosto zavreči tistih načrtov, ki so predvideni na dve veliki cesti odprto gmajno ali »puščavo« za lokacijo nove ljubljanske avtobusne postaje. Tudi ta lokacija lahko zadosti glavnemu načelu načrtovanja ljubljanskega prometnega središča, to je načelu neposrednega prehajanja ljudi z enega prometnega sredstva na drugega.

Če pa povabljeni sprehajalci ne bi opazili tega, kar sem videl in sprovedel sam, seveda tudi jaz nimam več kaj povedati.

Marjan Tepina,
Ljubljana

Poštni predal 29 nam je pod tem naslovom posredoval misli Marjana Tepine, Albina Jerina in Ljudmile Čukove, ki so pokazali na problematičnost zasedalnega načrta arh. Marka Mušiča za novo železniško in avtobusno postajo. Nevenka Gajšek je v sobotni prilogi Dela dne 12. marca razpravljala o načrtu pod zelo primernim naslovom »Blizu ali daleč od stvarnosti«. Vsi omenjeni avtorji, ki so pisali o načrtu, eni bolj s strokovne, drugi bolj s finančne strani, so bili kritični. Povedali so dovolj tehtnih mnenj, celo tako tehtnih, da so vzpodbudili organizatorje in propagatorje projekta, kot jih imenuje v svojem prispevku Ljudmila Čuk, da so organizirali 4. aprila na RTV Ljubljana oddajo »v znamenju«, povabili nanjo samo zagovornike projekta, tako, da je bila pred kamero vsaka polemika že v naprej onemogočena. Oddaja je bila enostranska, agitatorska, celo teatralna. Bilo je slišati, da načrt kot tak še ni usvojen, medtem ko je največ priporočil govorilo, kot da je stvar že dokončna, saj se bo po izjavah arh. Braca Mušiča, predsednika komiteja za urbanizem in varstvo okolja pri MSL, po temeljnem in zidalo (Miklošičeva, itd.). Prepričan direktorja Integrala v letnico 1990 kot letnico realizacije avtobusne postaje po predloženem načrtu, je nerazumljiva.

Nihče ni govoril o možnostih realizacije projekta s finančnimi pokazatelji. Bodimo še tako dolgoročni, bodimo še tako prepričani, da bo vsak zainteresiran investitor gradil svoje (tako je bilo razumeti nastopajoče v oddaji »V znamenju«), bo tako kot pri Cankarjevem domu. Potrebni bodo samoupravni sporazumi in dogovori delavcev, potreben bo denar vseh tudi od upokojencev.

Zavedam se, da je problem, ki ga obravnava ta načrt, prvenstven, da ga bo treba reševati

dolgoročno in v etapah, vendar se ga je treba lotiti realistično in ne sanjsko. Gospodarski položaj nam tudi dolgoročno ne dovoljuje eksperimentiranja in nepotrebnega zapravljanja.

Kje so drugi projekti natečaja za zasedalni načrt prometne glave? Zakaj je le enemu projektu posvečena tolikšna pozornost, celo z enomesecno razstavo na Gospodarskem razstavišču, ki prav gotovo ni bila brezplačna? Razumeti je, da je javnosti na razpolago samo PP 29, in knjiga vtisov, pripomb pa ni treba upoštevati. Če se tako lotimo reševanja stvari, ne moremo govoriti o demokratičnosti. Enak je reševanju »pod mizo« ali »za zaprtimi vrati«.

Kot gradbeni strokovnjak se pridružujem pripombam Albina Jerina glede prednosti in neprednosti nadhodov in kritičnim pripombam na priključitev Vilharjeve ceste na Titovo. Nikakor ne morem odobravit predvidene zasipavanja obstoječe jame med Vilharjevo in Linhartovo cesto, v kateri sedaj prodajajo rabljene avtomobile, v bližini nje pa za bodočo avtobusno postajo kopati novo jamo. Tudi finančni izračuni temu nasprotujejo. Nedopustno je stiskati avtobusno postajo med Titovo cesto, Gospodarsko razstavišče in železniške tirske. Razvoj Gospodarskega razstavišča bi bil onemogočen, prav tako bi bili prizadeta železnica in Titova cesta, ki bi bila s tako rešitvijo čez mero obremenjena. Misel na park na tem mestu bi bila bolj sprejemljiva, saj bi obogatili Titovo cesto, Gospodarsko razstavišče in obstoječe objekte.

Vsak pameten gospodar, tudi tedi ki bi imel denarja na pretek, bi tako kratkoročno kot dolgoročno uporabil teren tak, kot se mu sam ponuja. Moješter Plečnik, kateremu prav v zadnjem času obnavljamo veljavo, ni bil ekonomist, a je znal spoštovati minulo delo in ga oplenjenjati. Njegovi načrti so prej plemenitili gradbeno delo, ki ga je sprejel, kot pa ga podcenjevali in rušili. Prav tako pozornost ga je spremljala pri oblikovanju zemljišča, posebno še, če je bilo vanj vloženo minulo delo.

Nujno je, da odgovorni pretehtajo vse kritične pripombe, tako strokovne kot finančne, ugotove realne možnosti za izvedbo preproste avtobusne postaje kot prvo etapo reševanja ljubljanske potniške postaje in da onemogočijo vsako nadaljnje izsiljevanje in pritiske.

Stane Kandus,
Ljubljana

Delo, 1. aprila

Goljufije z ajdovo moko

V Delu z dne 1. aprila sem prebrala članek novinarka Bora Boroviča z naslovom »Goljufije z ajdovo moko«. Spomnila sem se, da od lani ajdova moka pri praženju ne diši tako kot prej in tudi na otip je drugačna in popolnoma drugega okusa. Žganec nameč kuham na kroški način, tako da moko oprazim.

Narobe pa ni samo z ajdovo moko, ampak tudi z rženo. Tudi ržena si že dlje časa ni podobna. To opažam, kadar doma pečem kruh. Tudi v pekarnah je ržen kruh od pekarne do pekarne drugačen, manj ržen, čeprav ni ceno nič nižja. Zelo dober ržen kruh pečejo v Dravogradu, že od daleč diši po rženi moki, kar lahko spozna vsaka starejša kmečka gospodinja, pa tudi marsikdo drug. Tudi pekarina Pecka – Maribor peče zelo dober ržen kruh, imenovan »pekarski kruh«. Ta je bil pred nedavnim, ko sem ga kupila v Nami v Levcu pri Celju celo 10 din cenejši za 1 kg, kot stane enaka količina »reženega kruha« v Slovenj Gradcu.

To pa še ni vse, tudi prosena kaša je večkrat tako smetna, da je ni mogoče jesti. Prav tako krma za zunanje pičke je vsako zimo slabša, tudi do 60 odstotkov je neuporabna. Cena pa je vedno višja. Mnenja sem, da bi tudi kakovost navedenih prehranskih izdelkov morala tržna inšpekcija pogosteje kontrolirati, ne pa čakati na prijave občanov. Tedaj se ne bi zgodilo, da nekdo tri leta prodaja oporečno blago in bogati z goljufijo.

Nas bralce seveda zanima, kaj bo z ajdovo moko, ki je še v prodaji (to »oplemeniteno« pšenično moko), ali ji bodo ceno znižali – ustrezno kvaliteti?

Naj, ko že pišem, dodam še tole. Lani smo prebarvali del stanovanja z disperzijsko barvo JUB – jupol, izdelek JUB kemične industrije Dol pri Ljubljani. Znano je, da se taka stena sme umivati, čistiti z vodo. Ko sem to storila, je odstopila tudi barva. Tako sem pokvarila steno (prejšnja leta se to ni zgodilo). Z barvo, ki smo jo kupili pred kratkim, se dogaja isto. Ali tudi tega (kot v primeru z ajdovo moko) inšpekcija ne ve? V tovarni bodo verjetno rekli, da nimajo surovin iz uvoza, toda zakaj potem tako visoka cena?

Vanda Kramaršek,
Slovenj Gradec

Želel bi si, da bi bil dne 1. aprila na strani »kronika« vašega dnevnika objavljen članek »Goljufije z ajdovo moko« novinarka prvopaprilske potegavščina. Goljufija z ajdovo moko namreč nima samo »nedolžnih« posledic protipravnega pridobivanja gmotne koristi, ampak je to napad na zdravje nam vse najljubšega dela populacije – otrok. Zato mislim, da ste s tem člankom dolžni seznaniti slovensko javnost s posledicah tako brezvestnega ravnanja posameznikov iz mlina KZ Lendava, za katere naši zakoni najbrž ne predpisujejo dovolj ostrih kazni.

Sem oče dveipolletne hčerke, pri kateri je pred letom in pol ugotovljena celiakija. Bolezen se pojavi le, če otrok uživa žitno beljakovino gluten, zato je tudi zdravljenje izključno iz diete, v kateri je vsakršna moka žitnega direkta popolnoma izpuščena. V navodilu za dietno prehrano smo iz Kliničnega centra dobili seznam možnih živil, med katerimi so najpomembnejše: krompir, riž, ajdova in koruzna moka in podobno. In sedaj si predstavljate, da otrok uživa živilo, ki mu je proizvajalec dodal pšenično moko, torej – »strup« (ker je tako moko prodajal brez ustrezne deklaracije).

Dokler naša meja ni bila tako zaprta, smo za popostrite prehrane včasih prinesli zelo meje razne brezglutenske izdelke in moko. Zdaj pa je to praktično nemogoče, če pa nam le uspe organizirati manjšo pošiljko, si pri tej dietni prehrani zvezni proračun odreže skoraj polovico. Zato poskušamo seči po razpoložljivih domačih izdelkih, o katerih pa je toliko zamudno zvedmo, da proizvajalec vanje meša »strup«.

Zaradi zelo daljnosežnih posledic takega ravnanja predlagam v imenu celiakičnih otrok,

nadaljevanje na 21. strani

TEMA TEDNA: Kreditno-denarna politika

Zbrati pogum in naposled odreči denar nerentabilni proizvodnji, kjer že je

Medtem ko so bila vsa gospodarska gibanja na začetku leta ocenjena kot neugodna, ker so se oddaljevala od tistega, kar je bilo sprejeto v resoluciji o letošnji gospodarski politiki, pa na kreditno-denarnem področju stvari na prvi pogled kažejo bolje, saj pri denarju in kreditih ni bilo oddaljevanj. Najbrž se bo neto aktivna bank v prvem trimesečju zvišala za 2,4 odstotka, kot je bilo predvideno, plasmaji bank za 2,7 odstotka, medtem ko so višje obresti, kot kaže, vplivale, da posojila bolj previdno odobravajo, pa tudi povpraševanja po kreditnem denarju je manj. To naj bi pomenilo, da nam je do določene mere uspelo smotrnejše trošiti denar. Celotno likvidnost bank bi lahko ocenili kot zadovoljivo, saj je bilo 20. marca na žiro računih 22,3 milijarde dinarjev (resda je bil še vedno dokaj velik delež sekundarnih virov likvidnosti).

Tudi ta medalja ima drugo plat: približujemo se razmeram v sedemdesetih letih, ko smo imeli dokaj likvidne banke in močno nelikvidno gospodarstvo, kaže, da so razmere precej bolj zapletene in da jih ni mogoče prikazovati črno-belo. Pri tem se zastavlja kot bistveno vprašanje, ali je s takšno politiko mogoče dolgoročneje obzrdati denarno povpraševanje in inflacijo. Nelikvidnost postaja vse večja, ozdi pa iščejo izhod v neregularnem medsebojnem kreditiranju, izdajanjem menic brez kritija in neporavnavanju svojih obveznosti. To sega že tako daleč, da se krog finančnih bolnikov širi na vse več bank in ozdov, pri čemer postajajo nelikvidni tudi tisti, ki niso s svojo poslovno politiko z ničemer k temu pripomogli.

Banke krmarijo med moči, hoteti in smeti

Ta krog pa ne zajema samo delovnih kolektivov. Tudi mnoge banke niso pravočasno vrabile denar, kar je njih črpale iz primarne emiskije. Narodna banka ni proti njim dovolj učinkovito ukrepala, omahovali pa so tudi v narodnih bankah republik in pokrajini. Zaradi tega, pa tudi iz strahu, da ne bi preseгли zastavljenih meja, in zaradi obveznosti, da je treba denar usmerjati zgolj v zaželene prioritete, niso bile deležne kreditne podpore niti tiste organizacije, ki so dobro poslovale. Stvari se seveda zapletajo tudi zato, ker sicer ugodna splošna likvidnost ni enakovorno razpodeljena, bolje povedano, nekatere banke v Makedoniji, Črni gori, na Hrvaškem in na Kosovu so še vedno brez denarja.

Čeprav je opaziti prizadevanja, da bi bili pri kreditih zmernejši, povpraševanje po njih še vedno ni majhno, kljub visokim obrestim. Poleg tega moramo vedeti, da smo na začetku leta še vedno v dobrih meri proizvajali na račun lanskich zalog reprodukcijskega materiala, ne smemo pa tudi pozabiti, da dinamičnost proizvodnje in nakupov ni takšna, da bi se povpraševanje zdaj kaj bistveno spremenilo. Sredi kmetijske sezone in na pragu turistične je povpraševanje po denarju vedno večje.

Hkrati gre veliko bančnih plasmajev v selektivne namene, saj so obrestni ugodnejše tudi zaradi bolj stimulativnih obresti iz primarne emiskije. Po zdajšnjih predvidevanjih – četudi bi nekolikantjen podcenjevali realni tečaj dinarja in načrtovali v primerjavi z gibanji dokaj nižje cene kmetijskih proizvodov – gre od skupaj 237 milijard dinarjev novih plasmajev 223 milijard ali 96 odstotkov v selektivne namene. To pomeni, da za vsa druga vlaganja (republike, regije in občine) ostane komaj 14 milijard dinarjev. Če bi bolj redno plačevali posojila, dospela v plačilo in še nevrnjena, bi vse banke v državi lahko vnovič plasirale še okoli 560 milijard dinarjev. Tako bi vsi plasmaji mimo omejitev, zbrani iz povrnjenih posojil, utegnili znesti okoli 800 milijard dinarjev. Če ne bi ničesar vlagali v negospodarsvo in če bi obnovili selektivna posojila 85-odstotno, bi bili celotni plasmaji takile:

- celotni plasmaji 807 milijard dinarjev od tega:
- selektivni plasmaji 640 milijard dinarjev
- drugi plasmaji zunaj selektivnega programa 167 milijard dinarjev.

Ne smemo pozabiti, da bi moralo biti teh 167 milijard dinarjev vir za vlaganja v prioritete, druga obratna sredstva, negospodarstvo itd. Bančniki so na svoji nedavni skupščini zastavili vprašanje, kako zadovoljiti povpraševanje po kreditih, ki bi bili v skladu s cilji gospodarske politike v tem letu, ko so sredstva, ki so na razpolago, skoraj v celoti namenjena za izvoz in proizvodnjo osnovnih kmetijskih pridelkov. Poleg tega bo treba še naprej vlagati v nekatere investicijske objekte, ki sodijo med prioritete (energetika, promet itd.) K temu bi morali dodati še zakoreninjeno prakso, da nekateri obveznostjo do bank nereditno izpolnjujejo in da še ni učinkovitih instrumentov za izterjavo.

Na kratko povedano, banke nimajo drugega denarja, razen tistega od depozitov gospodarstva, prebivalstva in od tujih posojil (brez skladov in depozitov negospodarstva). A četudi bi denar imele, je vprašanje, koliko bi ga smele plasirati, če vedo, da jim ne bo povrnjen, saj ni urejeno vprašanje samodejne izterjave dospelih posojil prek SDK. Pritisak na banke pa v praksi ne pojenja, čeprav je pred kratkim predsednica ZIS Milka Planinc pozvala bančnike k odločnosti, naj se pritisikom ne uklanjajo, bodisi da prihajajo s strani partijskih ali državnih funkcionarjev, naj ne ustvarjajo iz enega dinarja z dvomljivim kritjem deset novih brez kakršnegakoli kritja.

Ker banke zdaj »nagovarjajo«, da bi prevzele nove devizne in dinarske obveznosti, za katere vnaprej vedo, da v dobrih meri ne bodo povrnjene (kar je izhodišče za jutrišnjo socializacijo dolgov in dubioz ter za skljajne odnose), najbrž ne bi bilo slabo take teze zastaviti še malo drugače. Ne da bi v tem pogledu zmanjševali obveznosti samih bančnikov, bi morali postaviti vprašanje o odgovornosti tako imenovanih zunanjih dejavnikov, ki izvajajo tak pritisak in katerih vpliv je

močan. Po eni strani se torej morajo banke vzdržati novih posojil in spoštovati začrtane meje, po drugi strani pa, kadar je zaradi pomanjkanja dinarskih sredstev v nevarnosti tekoče delo ozdov ali pokrivanje nekaterih prekoračenih tekočih vlaganj, terjajo njihovo moralno in politično odgovornost. Tako dvojno ravnanje na temelju dvojne morale nima dosti opraviti s stabilizacijskimi cilji kreditno-denarne politike.

Gospodarstvo brez obratnih sredstev

Finančni kazalci o poslovanju gospodarstva v lanskem letu in težnje v letošnjem prvem trimesečju jasno kažejo, da dohodek ni bil razdeljen v prid gospodarstva. Nasprotno, del dohodka, ki je ostal ozdov, se je zmanjšal na 61,2 odstotka ali za 2,1 odstotka. Nadaljnje razporejanje tako zmanjšane dela dohodka v ozdih je bilo v breme akumulacije. Z drugimi besedami, lahko bi sklepali, da bo gospodarstvo še naprej poslovalo veči del s tujimi sredstvi, največ s posojili, predvsem kratkoročnimi. Lani je bilo komaj 37,8 odstotka trajnih virov poslovnih sredstev, levji delež pa so imela posojila. Dejstvo, da gospodarstvo prek terjatev od kupecov in z danimi avansi pravzaprav kreditira druge s 1398 milijardami dinarjev, omili podatke, da hkrati dolguje dobaviteljem in kupcem 338 milijard dinarjev. Torej grozi resna nevarnost, da banke in ozdi tudi v zoženih okvirih ugotovijo, kaj se jim bolj splača – vzeti nova posojila, četudi jih morajo plačati z visokimi obrestmi.

Lani je na primer prišlo od 4290 milijard dinarjev obratnih sredstev na denarna sredstva s kritjem v trajnih virih poslovnih sredstev komaj 362 milijard dinarjev ali 8,4 odstotka. Od tega denarja je na žiro računih 171 milijard dinarjev ali 4 odstotke, druga obratna sredstva pa so zajeta v terjatih od kupecov in terjatih iz poslovnih razmerij; skupaj znesejo 1398 milijard dinarjev. V zalozih surovin in materiala, nedokončani proizvodnji in končnih izdelkih je zamrznetih 1358 milijard dinarjev obratnih sredstev. Če se ozremo po virih teh sredstev, vidimo, da je posojil 1072 milijard dinarjev. Seveda je največ kratkoročnih posojil za obratna sredstva (765 milijard dinarjev), pa dolgoročnih (307 milijard dinarjev) in posojil za sanacije (69 milijard).

Gospodarstvo ob pomanjkanju lastnih obratnih sredstev in zaradi tega, ker v zoženih okvirih ni mogoče zagotoviti sredstev iz drugih virov, neusmiljeno krši finančno disciplino in posega po neregularnem vmesnem kreditiranju. Lani so se, na primer, terjatve gospodarstva za dane avanse zvišale kar za 58 odstotkov, obveznosti za dobljene avanse od kupecov pa za 55 odstotkov. Odložena plačila prek menic in čekov znašajo 3668 milijard dinarjev, kar pomeni, da je bila tolikšna vsota (natanko 39,2 odstotka celotnega prihodka) razdeljena in porabljena, ni pa bila krita z realnim dohodkom.

Poraba prek načrtovanega

Tudi vzroke za take rezmere že davno poznamo, toda žal pravih zdravil še vedno nismo uporabili. Prevelika vlaganja so izpraznila sklade gospodarstva in bank. Lani so se sicer investicije realno zmanjšale za dobrih 6 odstotkov, vendar je njihov delež – 36 odstotkov družbenega proizvoda – še vedno izredno velik. Da ne govorimo o zgrešenosti mnogih dragih vlaganj, na katerih učinek bomo morali še čakati, če ga bomo sploh doživeli, ne da bi prumerili nekatere proizvodne programe.

● Lani se je za najmanj povečal prav tisti del dohodka, ki ostane gospodarskim ozdom, 25,3 odstotka, kar pravzaprav pomeni, da se je v primerjavi z lanskim letom realno zmanjšal, to pa priča o nezmanjšanjem bremenih sredstev, oddeljenih za splošno in skupno porabo. Nominalno rast proračunske porabe je lani resolucija omejila na 17 odstotkov, rast skupne porabe pa na 18 odstotkov.

Sredstva, oddeljena za akumulacijo, so lani znašala 280 milijard dinarjev oziroma so se povečala za 22 odstotkov. Zaradi zelo povišane amortizacije (kar je bil nujen ukrep) so sredstva, namenjena za reprodukcijo, ki so ostala gospodarskim oziroma narasla za 175 milijard dinarjev ali za 39 odstotkov. Iz tega ni moralo slediti, da se je reproduktivna sposobnost gospodarstva nekoliko povečala. Če pa drži, da so bile lani stopnje in osnova za obračun amortizacije realnejše kot prejšnja leta, je blizu resnici, da bi morali tudi to večjo reproduktivno sposobnost gospodarstva ocenjevati v luči tega, da smo prejšnja leta prikazali nerealno visoko gospodarsko akumulacijo.

Nevarnost, ki grozi, če se ne bo spremenil način gospodarjenja in delitve dohodka, je, da se bo letos najbrž izenačila vsota, ki jo gospodarstvo plačuje na račun obresti, z njegovo akumulacijo. Lani so na primer od 280 milijard dinarjev, kolikor je znašala neto akumulacija v gospodarskih oziroma, 204 milijarde ali 73 odstotkov predstavljale obresti od vzetih posojil. V letošnjem januarju so se obresti precej zvišale, če pa se bo inflacija nadaljevala, ne izključeno, da se bodo vnovič zvišale. Ko se bodo prejšnjim dolžniško-upniških razmerij izrpaale možnosti (da bi se izognili neugodnim posojilom), se bo gospodarstvo ob pomankanju lastnih obratnih sredstev vendarle moralo usmeriti k dragemu bančnemu denarju. Z drugimi besedami, v Službi družbenega knjigovodstva Jugoslavije pravijo, da se bo položaj gospodarstva še poslabšal, ker bo še bolj zadolženo, za konec pa napovedujejo, da se bodo izgube letos močno povečale.

● Če vzročna povezanost med lanskim močno povečanimi izgubami, za 128 odstotkov večjimi (znašale so 66 milijard dinarjev), ter naraščajočo inflacijo in nelikvidnostjo ni sporna, pa je še manj sporna vzročna povezanost med skromno tržno usmerjenostjo odzov in tem, da prav v razmerah, ko proizvodnja zastaja, nismo dosegli ravnotežja z boljšo kakovostjo gospodarjenja, večjo produktivnostjo in ekonomičnostjo dela ter z boljšo izkoriščenostjo zmogljivosti. Zgodilo se je prav nasprotno. Upoštevaje, da se je stagnacija proizvodnje nadaljevala že na začetku leta, da se še vedno srečujemo z nesorazmerni cen in da bodo nove obresti obremenile dohodek gospodarstva, hkrati pa se bo povečevala nelikvidnost, je jasno, da se tudi letos položaj gospodarstva ne bo bistveno spremenil in tudi ne rezultati njegovega poslovanja, če ne bomo iskali zdravila prav v vsem tem. Poleg tega moramo še povedati, da pot do pomembnejše prerazdelitve dohodka v prid gospodarstva vodi le prek občutnejšega zmanjšanja skupne in skrčenja proračunskih prihodkov, česar zadnji ukrepi v zvezi s prometnim davkom očitno ne upoštevajo.

Zahod ni v krojenju bilanc

Vse kaže, da so razmere težavne in da je problemov obilo, zato v zadnjem času vse

gospogoste dežujejo očitki na račun restriktivnosti kreditno-denarne politike in politike denarja. Restriktivnost celo krivijo zastojev v gospodarski dejavnosti. Morda bi bilo bolj umestno vprašanje, zakaj smo dovolili, da se nam zdaj stekajo tako številni neopravni računi in da se že dolga leta kopičijo problemi nelikvidnosti? Najbrž imajo prav tisti, ki trdijo, da starih boleznih ni mogoče pozdraviti brez bolečih posledic, če ne v enem samem letu. Vendar jih moramo vsaj začeti zdraviti, in to odločno.

Zaradi tega moramo poudariti, da ni mogoče popuščati, saj vodenitev denarja in krojenje bilanc (da bi vsi imeli toliko, kot potrebujejo) ne moreta nič urediti, prav gotovo pa zaradi tega ne bomo imeli na tržišču nič več blaga. Prav tako je jasno, da s starim orožjem ni mogoče izbojevati stabiliziranja finančnih (ne)prilic v državi. Zdajšnji sistem delitve sredstev in kapitala prek NBJ – pri čemer je gospodarstvo pogosto izgubljena veličina – zakonitostjo prepričanje, ko vsakdo misli, da so mu dana sredstva nekakšna od boga priznana pravica. Pri tem pa ostaja nepomembno, kako bodo ta sredstva sploh uporabljena, kakšni bodo njihov učinek in finančni rezultati. Vsekakor bo najbolj boleča pot (in to ekonomsko pot) do selekcije, ko se bo tisto gospodarstvo, ki ne bo zmoglo vsaj odplačati vrednosti vzete kapitala, moralo odreči nadaljnemu dobivanju denarja. Če bi imeli dovolj moči in če bi bili pripravljeni, da se tudi na tak način spoprimejo z zdajšnjimi razmerami, potem bi tudi denarna in obratna politika lahko odigrali svojo pravo vlogo – da bi tiste, ki negospodarno poslujejo, prisilili k spremenitvi programov, poslovanja in doseganega ravnarja.

Napadi na obresti in večjo amortizacijo, teze, ki jih je slišati o posebej slabem položaju najvažnejših panog in kar naj bi ogrozilo njihov nadaljnji razvoj, terjajo, da izluščimo vzroke nelikvidnosti. Tako se ne bi na temelju zmalčene podobe odločali za razdrobljene korake. Takšna poštna analiza bi kaj kmalu pokazala, da je v razmerah, ko so osnovna sredstva družbena last, skorajda »smrtni greh« napadati večjo amortizacijo, mnogim pa prav to ne ustreza, da je zdaj precej več sredstev v amortizaciji, družbeno-politične skupnosti pa ne morejo manipulirati z njimi in jih uporabiti za svoje načrte, a tudi malo produktivno gospodarstvo jih ne more brez povračila snesti.

Ali v elektrogospodarstvu res ni denarja?

Zelo natančno bi morali odgovoriti še na vprašanje, katero gospodarstvo si zdaj najbolj beli glavo zaradi pomankanja denarja oziroma ali je to posledica slabega gospodarjenja in drugih spodslijev. Kako naj bi na primer sprejeli to, da se neko pritožbo nad svojim slabim položajem, hkrati pa mu v skladu sliče velikanske zaloge neprodanega blaga, in to takega, za kakršnega so bila dodeljena izdatna reeskontna posojila. Ob splošnem pojavu nelikvidnosti bi se moralo prav gotovo bolj gojiti tistim, ki so se dolga leta hranili iz jasli primarne emisije. Če na primer danes trdimo, da v elektrogospodarstvu ni denarja, potem si pravo podoba lahko ustvarimo samo iz analize, ki bo pokazala, ali združujejo sredstva za taka vlaganja in kako jih združujejo, kako pokriva izgube (in ko-

liko je v resnici neoparavnih bančnih posojil), ali imajo prispevke in kako redno plačujejo račune itd.

● Kaj naj bi dejali o zdajšnjem položaju, ko skoraj po vseh republikah in pokrajinah očitojam bankam saboterstvo, če ne jamčijo za uvoz materiala? Banke pod pritiskom to tudi store, ne da bi pogosto vedele, na čigav račun, ali pa vnaprej vedo, da jim denarja ne bodo vselej vrnili. Za vsem tem pa ne tiči kot opravičilo večji izvoz, nasprotno, kaže, da je bil najuspešnejši na začetku leta uvoz opreme. Grozje še nove težave, če bo dovoljeno nova posojila porabiti po starem. Če namreč višje obresti ne bodo vodile do nujne selekcije v prid uspešnega gospodarjenja, potem se bomo kot s posledico otepli zgolj z večjimi dolgovi, pa dejstvom, da smo pripomogli k temu, da se je ves sistem sprevel v protisistem.

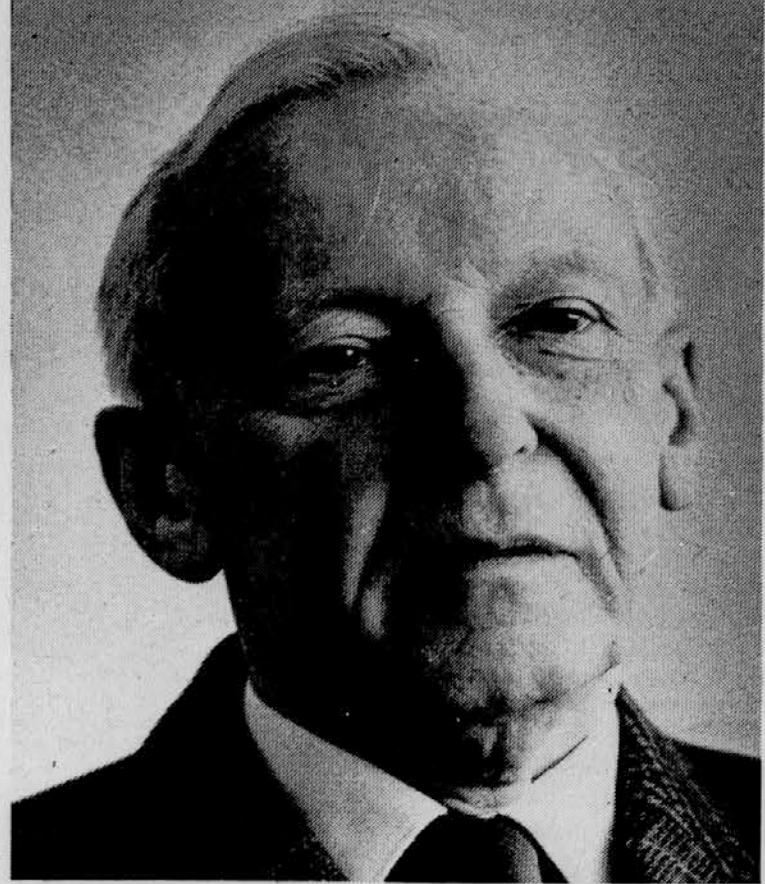
V razmerah, ko se uveljavlja politika brzdnega denarne mase, svobodnejše krojenje kapitala in nagelje obratnje denarja v nobenem primeru ne moreta biti postranska stvar. Ker denar ne kroži nagelje, temveč se nasprotno obračunje denarja zmanjšuje od štirih na približno dva odstotka, to hkrati pomeni, da bi za enak družbeni proizvod morali imeti dvakrat več denarja. Teza pa ni in razliko pokrivaajo z odlaganji plačili, nelikvidnostjo, izgubami in podobnim.

Spoštevati pravila igre

Vse to narekuje obveznost, da obnovo pravila igre – rehabilitiramo finančno disciplino in napolned zberemo pogum, da se o posameznih težavah, ki nastajajo zaradi odkrepanja denarja nerentabilni proizvodnji, pogovorimo in jih počasi prebavimo. V takšnih okoliščinah sploh ne bi bile potrebne meje za bančne plasme, obresti, ki se približujejo pozitivnim, pa bi lahko obrodile zaželene sadove. Z drugimi besedami, naredili bi vsaj pol poti pri urejanju razmer na denarnem in kreditnem trgu, ki je danes pol nasprotij in neurjevan. Seveda to terjajo, da preprečimo najrazličnejše neekonomске pritisk, predvsem to, da je s socialnimi grožnjami vselej mogoče izsiliti sredstva in s takšno prakso postaviti na laž vse dogovore in zakone.

Najbolj nevarno sleglo bi bilo, da je vse mogoče urediti z emisijo denarja, pri tem pa pozabiti, da je izhod le v delu, proizvodnji in večjem izvozu. Lahko bi se sicer odaljili od realnega tečaja denarja, realnih obrestih, lahko bi v neskončnost razmejevali izgube, vendar zgolj ob spoznanju, da bo takšno umetno krojenje bilanc jutri povzročilo večje težave. Če bo takih težav vedno več, bo tudi ZIS in NBJ morala biti glasnejša in jasnejša, ko bo šlo za stališče, da nadaljnja vodenitev denarja pomeni konec za stabilizacijo in da se začete skriva v večji proizvodnji in izvozu ter v manjši porabi, združiti državi. Pri tem bi vsekakor morala kreditno-denarni politiki prisložit na pomoč celotna gospodarska politika, kateri žal, na bistvenih področjih reprodukcije še vedno ne izpolnjujemo.

BOJANA JAGER

PORTRET TEDNA

Roman Modic

»Sem zelo daleč od filozofije; veliko bolj sem tehnik, ki se zanima za konkretne stvari.« Tako je označil samega sebe prof. dr. Roman Modic, ki je ta teden prejel Kidričev nagrado za življenjsko delo na področju kemijskega inženirstva.

Danes že sivolas, z ozko prisrčanim obrazom in značilnimi prijavnimi zarezami okrog ust, ostaja kljub letom in upokojitvi vselej spoštljiv do vsakogar. In kot zna plašč skromno obesiti na obešalnik, ker se zanka lahko strga, tako je tudi vselej v znanosti dosežena spoznanja poskušal praktično prenašati v industrijo. Čeprav z mnogimi odkitovanji in naslovom častnega profesorja ljubljanske univerze, vendar disciplinarno čaka, da bo redna komisija – po prejšnjem univerzitetnem učbeniku in številnih drugih publikacijah – zdaj odobrila natis njegovega najnovejšega kemijskega učbenika, namenjenega srednji tehniški šoli oziroma usmerjenemu izobraževanju.

Modic ima toliko rajši, ker sam v otrostvu očeta skoraj ni poznal. Rodil se je 22. maja 1911 v Ljubljani, a oče, po poklicu profesor, je padel že 1915. leta na italijansko-avstrijski fronti v Mirnu. Zanimivo, da se za študij kemije ni odločil iz nobenih navdihnenj, ampak preprosto zato, ker mu je stric v Beogradu zaradi kasnejše zaposlitve trezno svetoval kakšno tehnično panogo. »Na klasični gimnazij v Ljubljani razen tega kemije sploh skoraj nismo imeli, zato se mi v šolskih klopih ni mogla priskutiti.« Je šaljivo pripomnil. A kakorkoli že: za kemijo se je odločil že v 6. ali 7. gimnaziji. Pri tem pa tudi ni mogoče zanikati, da se v zadnjem trenutku delovate tudi nekatere mistične vabe: to, da je na cesti srečeval bode oblečene kemike s sosednje realke in da je v tistem času zaslavla madame Currie.

Vsekakor se je na ljubljanski univerzi, kjer je leta 1929 vpisal kemijo in diplomiral leta 1935, spet opredelil za največjo zvezdo. Študiral je

pri takrat najbolj znanem, a tudi najbolj zahtevnem prof. Samcu, ki je svoje študente in diplomante obvezujoče zaposlil tudi pri laboratorijskem delu. Tudi Modičeva diplomska naloga »Razgradnja skroba z encimi« je izšla pod Samčevim imenom, s pripisom, da je bila izvršena na podlagi Modičevih preizkusov v laboratoriju. Čeprav mu je prof. Samec tudi kot življenjski mentor poskušal najti že takrat, ko je še služil vojaški rok v Bileči, prvo zaposlitev v lesni destilaciji Teslić, iz tega ni bilo nič. Pač pa je pozneje dobil službo v tovarni Salus v Mengšu. Čeprav je bilo to le majhno podjetje, se je Roman Modic že takrat lotil praktičnih znanstvenih nalog, na primer ekstrakcije rožennih rožičkov, kar je danes iskani izvorni izdelek tovarne Lek. O tem postopku je tudi takrat objavil svoj prvi znanstveni prispevek v Farmaceutskem vestniku.

Tovarno so med vojno zaprli, Modic pa je nekaj časa delal v Oljarni pri Kranju. Tik pred koncem vojne je zaradi zaslišanega gestapa odšel še k partizanom. Po vojni je postal delegat v Zabetovi Oljarni, predvsem pa je dal časa vodil Kemično tovarno v Mostah, dokler ga leta 1948 niso postavili za glavnega inženirja v glavni direkciji kemične industrije Slovenije. Ob decentralizaciji in porajanju samoupravljanja, ko so bile direkcije uklinjene, se je Modicu končno izpolnila želja, da je prišel na univerzo, kjer je leta 1953 bil predavatelj predvsem predmete, ki jih je imel rad oziroma za katere je že v praksi v industriji spoznal, da bi se jih bilo treba tudi pedagoško bolj lotiti. Šlo je za to, da smo med vojno tehnološko v marsičem zaostali, razen tega pa smo se tudi še vedno držali samo nemških vzorov, medtem ko so po oceni dr. Romana Modica v Ameriki in drugih anglosaksonskih deželah vse bolj prožno krenili naprej. Med drugim je spoznal, da se ne kaže več učiti na pamet celotnih postopkov v kemiji, ker so zlasti v proizvodnji postali vse bolj raznoliki, ampak da je bolj smotrno obravnavati postopek samo po posameznih delovnih operacijah, ki jih potem za različne izdelke v industriji lahko poljubno sestavljamo, tako kot otrok sestavlja hišo iz kock. To je bilo toliko pomembnejše v tistem času, ko je šlo tudi za prevzemanje tehnologije iz tujine ali za prenašanje domačih znanstvenih odkritij v industrijo. Pri teh prenosih namreč ni bilo mogoče samo nekajkrat povečati laboratorijskih zmogljivosti, ampak je bilo za specifično uresničenje v industrijskih razmerah upoštevati še to in ono iz teorije in prakse.

Kako je dr. Roman Modic znanost skoraj podzavestno hotel povezovati s prakso, je dokazoval tudi v razdobju 1967 do 1970, ko je bil rektor ljubljanske univerze. »Nikoli mi ni bilo do tega, da bi teoretično razpravljali o družbeni vlogi univerze, ampak sem se bolj trudil, da bi konkretno pomagal študiju.« Ker je bil pred tem tudi direktor inštituta Boris Kidrič v Ljubljani, je svojo univerzitetno katedro, ki se dotle ni mogla razmahniti zaradi pomankanja prostorov, preprosto preselil v bolj ustrezne prostore na inštitutu.

Ravnotežje in dinamika sta tudi sicer zaznamovala znanstveno-zakonskovalno obdobje dr. Romana Modica. V prvem obdobju se je posvetil res predvsem vprašanju ravnotežja, saj je lahko takrat z zelo preprostimi aparati preizkušal rezultate pri trdnih in tekočih ionskih izmenjavalcih, kar so praktično uporabljali pri izdelovanju raznih snovi iz vodnih raztopin, na primer kotlova, in obenem za pridobivanje čistejših kovin. V drugem obdobju se je lotil predvsem kinetike, to je hitrosti procesov, upoštevaje seveda maksimum, da se proces v industriji vselej prekine, kadar to zahteva gospodarnost. Iskanje plačilno zmognih izvilčkov je bila nujna tretja stopnja raziskav, ki so med drugim pomagale pri razvovalovni načinu, kako pridobivati v prihodnje uran iz rudnika na Žirovskem vrhu, ne da bi delali ekonomsko ali ekološko škodo. Gre za razpršitev vode in gre za njeno ponovno zlitje.

Sicer pa, ali ni to sploh dilema življenja? Kaj meni dr. Roman Modic o človekovih in družbenih iskanjih nasploh? »Ravnotežje je v bistvu mirovanje, mirovanje pa je stagnacija. Vsako novo odkritje človeku nalaga željo po novih odkritjih. Znanost tudi v družbo vnaša pravi nemir kot ravnotežje. A vendar ne mislim, da bi bili znanstveniki krivi za vse današnje zlorabe znanosti iz vojaških ali političnih ali zaslužkarsko prestižnih razlogov... Saj več kot človek ve, bolj se kot človek potrjuje.«

Kadarkoli vsak dan sicer gleda vodne kapljice, jih gleda kot vsakdo, ne misli na predmet svojih raziskav, a vendar, kadar jih raziskuje, tudi o njih sanja.

BOGDAN POGAČNIK

ROMAN ALBREHT

Zastoj v razvoju in uresničevanju samoupravljanja

Na peti seji CK ZKI sem podprl pobudo predsedstva, da se posvetimo idejnemu in političnim gibanjem v našem združenem delu, družbi in zvezi komunistov, da sestavimo seznam perečih problemov, ki zadevajo zgoče gospodarske in družbene naloge. O tem bi morali v ZK temeljito razpravljati, na podlagi sprejetih idejnih in političnih opredelitev pa se dogovoriti o naši neposredni aktivnosti za odpravo teh problemov.

Opazilo sem na idejne in politične vidike nekaterih perečih vprašanj naše družbene in gospodarske prakse, kakor jih vidim, in katerih odprava je neločljivo povezana z uspešno izdelavo celovitega in konsistentnega programa gospodarske stabilizacije in z njegovo uspešno uresničitvijo.

Po starem, preverjenem marksističnem vodilu, ki se v revolucionarni družbeni praksi vselej na novo potrjuje, je za uspešno uresničenje vsake družbene spremembe potrebno, da njeni družbeni nosilci vnaprej jasno določijo: prvič, kaj hočemo spremeniti in zakaj; drugič, kaj bi s spremembami radi uresničili; tretjič, po kakšnih poteh, na kakšne načine in s kakšnimi sredstvi bomo spremembe uresničevali; četrtič, na katere družbene sile, ki lahko tako preobrazbo uresničijo, se bodo oprli; petič, proti kateri družbeni in gospodarski praksi ter kateri njenim nosilec se bodo morali pri tem borovati.

V izhodiščih dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije smo na ta temeljna vprašanja odgovorili.

Vendar nam pri le-teh še ni uspelo zadostni meri uresničiti enotnosti pogledov in akcije v celotni zvezi komunistov, v vseh njenih delih in aktivnostih. Že samo to dejstvo bistveno slabi ustvarjanje akcijske enotnosti, ko se lotevamo uresničevanja gospodarske stabilizacije in v neposredni gospodarski in družbeni praksi.

V »izhodiščih« smo jasno povedali, kaj (in zakaj) hočemo s programom gospodarske stabilizacije in njegovo uresničitvijo spremeniti.

Rekli smo, da hočemo spremeniti gospodarsko prakso, omogočala jo je gospodarska politika, ki je popuščala pod pritiski gospodarskega pragmatizma in voluntarizma ter na široko odpirala vrata gospodarjenju na kredit.

Zato so nastale razmere, v katerih je bistveno oslabilo ali pa sploh izgubilo neposredno delovanje objektivnih ekonomskih zakonitosti na proizvodno poslovanje in gospodarsko ravnanje družbenih subjektov: zrušenega dela in se je bistveno znižal materialni in družbeni manevrski prostor za samoupravno gospodarjenje in poslovanje ter uresničevanje dohodkovnih odnosov.

To je povzročilo v razvoju in uresničevanju samoupravljanja, v njegovih samoupravnih demokratičnih institucijah in dohodkovnih odnosih splošen zastoj. To se je še posebej izrazilo pokazalo v celotnih odnosih na področju gospodarjenja z minulim delom in pogledu denarnega družbenega kapitala in v velikih gospodarskih težavah.

Dosleden boj proti vsem oblikam pragmatizma in voluntarizma

Vsakršni prodor gospodarskega pragmatizma in voluntarizma v organe in vodstva zveze komunistov le-te počasi, vendar zanesljivo spreminja v svoje orodje in jih prisiljuje, da se pri uresničevanju svojega vpliva na gospodarjenje vse bolj opirajo na upravljalsko prevlado upravnega aparata (tako v družbenopolitičnih skupnostih kot v združenem delu), vse manj pa na akcije in delovne ljudi iz neposrednega družbenega dela in proizvodnje. To nam nesporno in jasno kažejo družbene in izkušnje polnih treh desetletij razvoja socialističnega samoupravljanja in dohodkovnih odnosov ter njegovega uresničevanja v družbeni in gospodarski praksi.

Popuščanje pod pritiski gospodarskega pragmatizma in voluntarizma je revolucionarno ustvarjalno sposobnost zveze komunistov za oblikovanje idejne in akcijske enotnosti v boju za prihodnjo socialistično samoupravno preobrazbo naše družbe v dosedanjem razvoju socialističnega samoupravljanja že dvakrat zelo resno zamajalo in ogrozilo.

Naše dosedanje izkušnje nesporno kažejo, da lahko ZK uspešno krepí svoje notranje idejno in politično akcijsko enotnost ter ustvarjalno in akcijsko moč za utrivanje vedno novih poti razvoja in uresničevanja socialističnega samoupravljanja, samoupravne demokracije in družbenolastniških dohodkovnih odnosov samo z doslednim bojem proti vsem oblikam pragmatizma in voluntarizma. V družbenih razmerah, ki jih ZK s tako aktivnostjo ustvarja, ni prostora za politične spekulacije nasprotnikov socialističnega samoupravljanja, katerih namen je vselej slabitev sil socialističnega samoupravljanja ter izpodkopavanje naše socialističnega samoupravne ureditve, uspešnega gospodarjenja ter stabilnejšega družbenega in gospodarskega razvoja na teh osnovah.

Z gospodarskim pragmatizmom in voluntarizmom prodirajo v organe in vodstva ZK tudi pritiski vselj idejnih in političnih pojmovanj, kiso v družbi. Od znotraj jih idejno in politično razsoljajo, zatem paslabijo njihovo sposobnost za oblikovanje nujne idejne in politične družbene akcijske enotnosti. Vse to hromi sposobnost ZK za mobiliziranje delavcev in delovnih ljudi v vsaki porzi družbenega dela in vseh njegovih samoupravnih integracijah, sposobnost za neposredno izpolnjevanje nadvse pomembnih proizvodnih, gospodarskih, poslovnih in drugih nalog v kolektivnih in drugih družbenih okolišjih, v združenih organizacijah in skupnostih ter vseh odnosih v družbeni reprodukciji in družbi.

Zveza komunistov lahko uspešno onemogoča vse poskuse gospodarskega pragmatizma in voluntarizma, s katerimi poskušata njene organe in vodstva vpreči v svoj vzrok, samo na ta način, da sproti oblike enotne poglede na vsa zgoča idejna, politična in družbena vprašanja, ki v danem družbenem trenutku zaposlujejo družbeno in gospodarsko prakso, s tem pa tudi ZK. Oblikovati mora tudi poglede na izbiro načinov, poti in sredstev za urejanje določenih odnosov oziroma za izpolnjevanje določenih nalog v družbeni proizvodnji, reprodukciji in v družbi na podlagi svojih temeljnih idejnih, političnih in družbenih opredelitev in da se vseh strukturalnih združenega dela in družbe neposredno bojuje za njihovo uresničenje.

Vsa ta družbena spoznanja iz obdobja, daljšega od treh desetletij, vztrajnega izpolnjevanja in uresničevanja samoupravljanja v naši družbi so v našem sedanjem družbenem in gospodarskem trenutku še posebej pomembna.

Naše gospodarske razmere v celoti so nadvse težavne in prizadevanja, da bi jih izboljšali, terjajo izreden trud in so tudi sama po sebi zelo zapletena.

Močno se je okrepil pritisk vseh vrst idejnih.

Znova je čutili tudi poskuse, da bi izpodrinili socialistično samoupravljanje in dohodkovne odnose z vsiljevanjem skupinsko-lastniškega monopola in centralistične upravno-administrativne uzurpacije upravljanja in gospodarjenja.

Neposreden pritisk gospodarskih težav in pogostih motenj v proizvodnih in gospodarskih tokovih, katerih vzrok so globoka in zelo zaostrena strukturalna neskladja in družbeno-gospodarskih odnosih v družbeni proizvodnji, zagotavlja možnosti za krepitve pritiska gospodarskega pragmatizma in voluntarizma na gospodarsko in družbeno prakso. Ta pritisk se pri upravljanju in gospodarjenju opira na upravljalski monopol upravnih in poslovnih aparatov. Sili jih k temu, da s čedalje hujsko uzurpacijo upravljanja in gospodarjenja čedalje bolj zožujejo manevrski prostor za samoupravno gospodarjenje in poslovanje in za uveljavitev dohodkovnih odnosov v gospodarski in družbeni praksi.

Pritiski na idejna, politična in družbena stališča članov ZK

To dogajanje v družbeni in gospodarski praksi vsak dan sega tudi do zveze komunistov in nenehno vpliva in pritiska na idejna, politična in družbena stališča njenih članov ter na njihovo ravnanje v gospodarski in družbeni praksi. Zveza komunistov je lahko v svojih vrstah kos temu tujemu vplivu in pritisku le, če sproti oblike enotna stališča do odprtih perečih družbenih in gospodarskih vprašanj in do izbiere načina, poti in sredstev za njihovo reševanje na podlagi lastnih temeljnih idejnih, političnih in družbenih opredelitev in če se dosledno bojuje za njihovo uveljavitev v vseh strukturalnih združenega dela in družbe.

V »izhodiščih« smo jasno povedali tudi, kaj hočemo doseči in uresničiti z oblikovanjem in uresničevanjem programa gospodarske stabilizacije. Neposredna in strateška naloga je spraviti združeno delo na pot stabilnega gospodarjenja, socialistično samoupravljanje in dohodkovni odnosi pa naj bi postali prevladujoče odnosi tudi na tistih vložkih, kjer je doslej niso dovolj uveljavili.

In naposled smo »izhodiščih« jasno povedali, po kakšni poti, na kakšen način in s kakšnimi sredstvi lahko uresničimo program gospodarske stabilizacije.

Pri uresničevanju tega programa je treba zagotavljanje možnosti za neposreden gospodarski vpliv in pritisk objektivnih ekonomskih zakonitosti na proizvodno-poslovno in gospodarsko ravnanje vseh dejavnosti združenega dela in na urejanje vseh odnosov v družbeni proizvodnji, reprodukciji in družbi.

Treba je zagotoviti možnosti za nov prodor samoupravljanja in dohodkovnih odnosov. Tega se je treba še zlasti pognomo lotiti predvsem na tistih vložkih, kjer je dosedanja praksa zavirala ali celo preprečevala njihovo uveljavitev.

Uveljavljanje samoupravljanja in dohodkovnih odnosov in zato ne pride v poštev, Zagotavljanje možnosti za nov prodor socialističnega samoupravljanja in uveljavitev dohodkovnih odnosov, kar je pogoj za uspešno uresničenje programa gospodarske stabilizacije in za to, da združeno delo spravimo na pot stabilnega gospodarjenja, terja, da na področju izpolnjevanja institucionalnega in družbenogospodarskega mehanizma samoupravljanja in dohodkovnih odnosov uspešno opravimo predvsem temeljni nalogi:

- prva je nadaljevanje izpolnjevanje in nadaljnja aplikativna obdelava posameznih rešitev, ki jih še nismo dovolj izpopolnili, da bi jih lahko neposredno uveljavili v praksi, ali pa jih za njihovo uveljavitev potrebni dodatni aplikativni instrumenti in mehanizmi;
- druga je zagotavljanje možnosti za uveljavitev samoupravljanja in dohodkovnih odnosov z odpravo delovanja in uveljavljanja ekonomskih in drugih mehanizmov, ki preprečujejo uveljavitev dohodkovnih mehanizmov in njihov razvoj v neposredni praksi, iz družbene in gospodarske prakse.

Eden izmed vzrokov za zaostajanje v prizadevanjih za uveljavitev akcijske enotnosti pri obravnavi in uresničevanju gospodarske stabilizacije v neposredni družbeni in gospodarski praksi sta pritisk, ki terja radikalno, vsebinsko revizijo zakona o združenem delu, ter nekakšno prizanesljivost do tega pritiska celo pri nekaterih vplivnih členih zveze komunistov.

Vznemirjenje v družbeno najbolj razviti delih delavskega razreda

Tako nastaja lažen vtis, da so v naši družbi ogroženi institucionalni in družbenogospodarski temelji ter temeljni mehanizmi socialističnega samoupravljanja in dohodkovnih odnosov, ki so zasnovani na pravici delavcev do dela z družbenimi sredstvi, ki je temelj in hrbenica celotnega socialističnega samoupravljanja in dohodkovnih odnosov.

To zbuja resno vznemirjenje predvsem v družbeno najbolj razviti delih delavskega razreda v vsej državi, v vrstah najbolj naprednih ustvarjalnih strokovnih in poslovnih kadrov ter v delovnih in družbenih okolišjih, kjer so samoupravljanje in dohodkovni odnosi relativno najbolj razviti.

V tem nemiru je globoka zaskrbljenost osnovnih delovnih in ustvarjalnih slojev našega združenega dela in družbe.

Vzrok za to zaskrbljenost sta naraščajoče revolucionarno nerazpoložene in odpor proti pritisku, ki terja, da bi bilo našega družbenega razvoja zavrteli nazaj in da bi delavci in ustvarjalci znova postopili na obrobje družbenega odločanja in jih znova podredili monopoli uzurpaciji upravljanja in gospodarjenja, katere nosilci so upravljalski aparati. Po drugi strani ta zaskrbljenost duši ustvarjalno domiselnost in zmanjšuje ustvarjalno vztrajnost delavcev in ustvarjalcev. Prav ti odkli človeškega dela pa sta nam v tem hipu najbolj potrebni.

Nemir, ki ga zbuja omenjeni pritisk in čedalje večji odpor proti njemu v osnovnih slojih dela in ustvarjalnosti, ima svoje objektivne korenine v dveh temeljnih spoznanjih iz naše družbene in gospodarske prakse.

Prvo spoznanje je, da smo institucionalne in družbenogospodarske temelje socialističnega samoupravljanja in dohodkovnih odnosov skupaj gradili na izkušnjah in spoznanjih iz naše družbene in gospodarske prakse celih trideset let neposrednega uresničevanja socialističnega samouprav-

ne preobrazbe odnosov v našem združenem delu in družbi. Teh temeljev torej nismo vsilili družbeni stvarnosti, temveč so zrasti iz nje kot prvotne osnove, na podlagi katere delavci in ustvarjalci uresničujo svojo socialistični samoupravni družbenogospodarski položaji v združenem delu in družbi in gradijo ustroj svobodnega združenega dela in samoupravnih demokratičnih ustroj političnega sistema socialističnega samoupravnega združenega dela.

Drugo spoznanje je, da se lahko družbenolastniški odnosi v družbeni in gospodarski praksi razvijajo in uveljavljajo le z uveljavitvijo lastnih izvršnih institucionalnih in družbenogospodarskih mehanizmov in instrumentov, pa tudi spoznanje, da je te mehanizme nujno nenehno izpopolnjevati in dopoljevati v skladu s potrebnimi nadaljnje razvoja svobodnega združenega dela, ki nima meja.

Sleherna zahteva, da bi mehanizme svobodnega združenega dela nadomestili s ponovno uveljavitvijo mehanizmov in instrumentov, ki uveljavljajo funkciji lastniškega in upravljalskega monopola in še zdaj delujejo tako, da se ta monopol ohranja in reproducira, pa je objektivno ne le konservativna, temveč tudi neposredno reakcionarna.

Zato bi bilo treba v seznam vprašanj, ki bi jih morali obravnavati v prihodnjem obdobju, uvrstiti predvsem tista idejna in politična vprašanja, ki so neposredno povezana z oblikovanjem temeljnih institucij in družbenih nalog gospodarske stabilizacije in z izbiro poti, načina in sredstev za njihovo uspešno uresničenje. Naj omenim le nekatera izmed njih.

Eno izmed teh vprašanj je pojmovanje bistva družbenih narave družbene lastnine in dohodka. Rad bi opozoril, da je v naši družbeni stvarnosti nujno slišati mnenja, ki bistveno drugače opredeljujejo ključni člen družbenega bistva družbene lastnine kot naša ustava. Iz izhodišč te nazorov izhajajo tudi neposredni pritisk na gospodarsko in družbeno prakso ter na izbiro poti, načina in sredstev za uresničevanje programa gospodarske stabilizacije.

Poskusi, da bi znova uveljavili etatistično lastniško opredelitev

Te nazore je mogo

AKTUALEN POGOVOR Z ZVONETOM DRAGANOM

Hkrati, ko smo vpili, da ni olja in da je kriza, so nekateri uvažali opremo

ZIS ni presenečen nad odvijanjem gospodarskih tokov v prvih letošnjih mesecih. Že lani je opozarjal, da bosta prvi dve četrtletji najtežji. Zato ZIS ne vidi niti ene bistvene točke v sprejeti ekonomski politiki, ki bi jo morali sedaj spreminiti.

Pogovor je po stenografskih zapiskih Danice Velkavrh za objavo pripravila Vesna Bertonec-Popit.

DELO: V družbi je slišati precej kritične ocene na račun letošnjih gospodarskih gibanj. Izvoz, uvoz, cene, proizvodnja naj bi se odvijali slabše kot smo računali.

DRAGAN: V načrtih za 1983. leto smo upoštevali, da ima naše gospodarstvo resna obtežila krize. Vzroki za to so predvsem doma in so se kopičili vrsto let.

DRAGAN: Res je, veliko časa za dogovarjanje nimamo in morali bi ukrepati hitreje in včasih tudi pametneje. Izgubiti bi se morali improviziranih predlogov in postati tudi v zvezi administraciji bolj učinkoviti.

Skratka, reprodukcijski, finančni, notranji in zunanji pogoji za vstop v 1983. leto so bili izredno neugodni. Ne pomnim, da bi bili v

zadnjih desetih letih slabši, kot ob vstopu v to leto, saj smo prišli vanj ne le s hipotekami lanskega leta, ampak z nakopičenimi težavami daljšega obdobja, ki so se kazale v padanju industrijske proizvodnje, iztrpanih blagovnih zalogah, zlasti blaga za reprodukcijo, iztrpanih deviznih rezervah in ob velikem bremenu deviznih dolgov.

DRAGAN: Mislim, da v zvezi s tem ne morem nenehno govoriti samo o nalogah Zveznega izvršnega sveta. V Jugoslaviji smo se dogovorili v posebnem programu za 1970. leto, ki bi jih bilo treba opraviti do sprejetja resolucije ali mesec, dva po njej, in ki so jih nekateri zelo neodobrovoljno razglasili za načrt državnih ukrepov.

DRAGAN: Mislim, da v zvezi s tem ne morem nenehno govoriti samo o nalogah Zveznega izvršnega sveta. V Jugoslaviji smo se dogovorili v posebnem programu za 1970. leto, ki bi jih bilo treba opraviti do sprejetja resolucije ali mesec, dva po njej, in ki so jih nekateri zelo neodobrovoljno razglasili za načrt državnih ukrepov.

Foto: Janez Zmec

jih sedaj pozitivno ocenimo; posebej ohrabruje odzivanje izvoza na konvertibilni trg.

DELO: Zveznemu izvršnemu svetu pogosto očitamo, da vodi premalo aktivno gospodarsko politiko in da v zadnjih letih gospodarskih razmerah ukrepa prepočasno in zato vnaša v poslovanje združenega dela zmedo in negotovost.

DRAGAN: Res je, veliko časa za dogovarjanje nimamo in morali bi ukrepati hitreje in včasih tudi pametneje. Izgubiti bi se morali improviziranih predlogov in postati tudi v zvezi administraciji bolj učinkoviti.

DELO: Katere ukrepe trenutno pripravlja ZIS, da bi zajel negativne tokove v jugoslovanskem gospodarstvu?

DRAGAN: Mislim, da v zvezi s tem ne morem nenehno govoriti samo o nalogah Zveznega izvršnega sveta. V Jugoslaviji smo se dogovorili v posebnem programu za 1970. leto, ki bi jih bilo treba opraviti do sprejetja resolucije ali mesec, dva po njej, in ki so jih nekateri zelo neodobrovoljno razglasili za načrt državnih ukrepov.

DELO: V resnici jim sedaj gre za dohodek in ceno, saj izvozniki pravijo, da so domače surovine tako drage, da kljub hi-

janje dogovorjene politike. Gospodarska politika je računala na vrsto dogovorov v republikah in pokrajinah in med njimi, ter sporazumov v okviru združenega dela. Nekaterih še sedaj ni! Manjkajo pa res še vedno tudi nekateri zakoni, predpisi in uredbi iz pristojnosti federacije.

Zvezni izvršni svet je že novembra in decembra opozarjal, da se moramo vsi, ne le ZIS, posebej temeljito pripraviti na letošnje prvo trimesečje in vse prvo polletje, ki bosta letos najtežja.

DELO: Toda prav izvozna proizvodnja je zelo odvisna od uvoza surovin in reprodukcijskega materiala, ki se je, zlasti s konvertibilnega območja spet občutno zmanjšal.

DRAGAN: Da, ker zanj ni dovolj deviz in ker je silna inercija uvoza opreme še vedno močno prisotna. V treh mesecih smo je s konvertibilnega območja uvozili za okoli 400 milijonov dolarjev.

DELO: Čas pa hitro teče, marsikaj smo zaradi čakanja že zamudili.

DRAGAN: Vsekakor, toda, če bi predlagali spremembe zakona po hitrem postopku, bi nam očitali, da zvezni skupščini vsiljujemo odločanje na hitro.

DELO: Kakšni so bili argumenti proti?

DRAGAN: Rekli so, da bi potem premalo ščitili domače surovine in reprodukcijski material in da je treba najprej izkoristiti domače vire, nato pa uvažati brez carine.

DELO: V resnici jim sedaj gre za dohodek in ceno, saj izvozniki pravijo, da so domače surovine tako drage, da kljub hi-

trejemu drsenju dinarja pada njihova konkurenčna sposobnost.

DRAGAN: Na svetovnem trgu so cene surovin v povprečju padle za polovico, kar je največ v zadnjih 50 letih. To so omenjale mnoge države v razvoju na sedmem vrhu nevurčenih v New Delhiju.

DELO: Kakšni so naslohi vaši načrti glede povečanja proizvodnje?

DRAGAN: V denarno posojilni politiki bo treba dati prednost sprotni proizvodnji, tekoči reprodukciji za izvoz in obratnim sredstvom. Tudi v okviru uvoza bo treba dati popolno prednost uvozu blaga za reprodukcijo in preprečevati možnosti, da bi se tuja posojila, blagovna ali finančna, prelivala v končno domačo porabo.

DELO: Izvoznike na Zahod zdaj najbolj skrbi, kako bo z devizami. Nedavno končno sprejeta enotna merila niso odgovorila na vrsto vprašanih in negotovost glede enega temeljnih pogojev poslovanja se nadaljuje.

DRAGAN: Čimprej bo treba doseči neposredno uporabnost enotnih meril. Sestaviti bo treba čimbolj določna navodila, da bi po možnosti popravili tisto, kar nam v enotnih merilih ni uspelo doseči.

DELO: Ali to ne pomeni nadaljevanje dosedajšnjih razprav o vsebinskih vprašanjih, ki se vlečejo vse od sprejema spremenjenega deviznega zakona? Tisto, kar ni šlo v ta zakon, se je poskušilo spraviti v enotna merila in kar ni šlo v ta, naj bi poskušili spraviti v navodila za izvajanje meril?

DRAGAN: Pomembno je, kaj si kdo predstavlja kot popravljanje in poslabševanje. Tudi gospodarstvo si to predstavlja zelo različno. Različni in nasprotni interesi jugoslovanskega gospodarstva so se slikovito pokazali, ko so o merilih govorili v Gosposkarski zbornici Jugoslavije.

DELO: V resnici jim sedaj gre za dohodek in ceno, saj izvozniki pravijo, da so domače surovine tako drage, da kljub hi-

DELO: Kdo je torej zahteval, da se je treba tako hitro uskladiti?

DRAGAN: Spremenjeni zakon je določil za končni rok 31. januar. Toda to je bil rok za ZIS, da s svojim ukrepom poseže vnose, če ne bi bila enotna merila sprejeta v interesni skupnosti Jugoslavije za gospodarske stike s tujino, do 25. januarja.

Kakšni so bili komentariji v Delu?

Vprašali smo se, kaj naj zdaj napravi ZIS na podlagi zakonskih obveznosti. Vprašujem se, kakšni bi bili uvodni komentariji v Delu, če bi ZIS takrat preskakal do dogovarjanja.

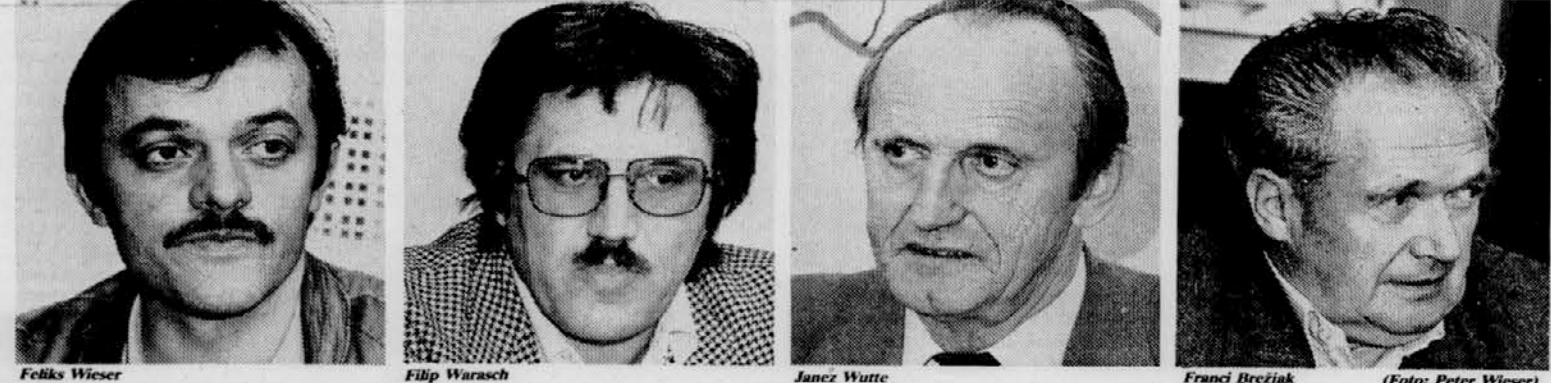
V Jugoslaviji smo se dogovorili v posebnem programu za 1970. leto, ki bi jih bilo treba opraviti do sprejetja resolucije ali mesec, dva po njej, in ki so jih nekateri zelo neodobrovoljno razglasili za načrt državnih ukrepov.

DELO: Rekli ste, da pripravljate v ZIS spremembe nekaterih predpisov, ki urejajo naše gospodarsko sodelovanje s tujino. Za kakšne spremembe gre?

DRAGAN: Spremeniti moramo zdajšnji način spodbujanja izvoza in obseg izvoznih spodbud na konvertibilno območje in ga uskladiti z zdajšnjo zelo aktivno politiko realnega tečaja dinarja in predvsem čimprej pokriti z realnimi finančnimi viri.

OKROGLA MIZA

Za odprto mejo ni alternative

Feliks Wieser, Filip Warasch, Janecz Wutte, Franci Brežjak (Foto: Peter Wieser)

Šele danes se zavedamo v polni meri, da je odprta meja za nas življenjskega pomena. Čutimo že, da se zaradi enosmernih tokov (iz Avstrije v Jugoslavijo) medčloveški stiki počasi ohlajajo, zapiranje meje daje v roke tudi argumente nemonkacionalističnim silam, pravijo predstavniki koroških Slovencev.

Dobro sosedstvo pomaga v veliki meri presagati tiste omejitve, ki izvirajo iz dejstva, da so državne meje razdelile slovenski narod na štiri dele, na matični del v SRP in SFJR ter na Slovence v Avstriji, Italiji in na Madžarskem.

na koroškem dvojezičnem ozemlju se realizirani in kateri so tisti, ki se ne načrtujejo. WIESER: Če skušam odgovoriti na prvo vprašanje, potem moram povedati, da je v naših razmišljanjih vedno bolj navzoče spoznanje, da je ravno gospodarski razvoj tisti, ki je največji meri odloča o ohranjanju nacionalne identitete slovenskega prebivalstva na avstrijskem Koroškem.

Nasla manjšina je največ škoda utrpela prav v času, ko je industrializacija zajela tudi dvojezično ozemlje, ko so tisoči Slovencev zaradi gospodarske nujnosti zapuščali svoje domove, svoje majhne in srednje kmetije, ki so značilne za koroško strukturo tega ozemlja, in odhajali v industrijska središča. Ta proces nam je prizadejal več škoda kot vse nemško nacionalni pritisk in tudi mrczinem nas ni razvedril tako zelo, kot nas je prav gospodarska politika avstrijskih in koroških politikov, saj je trpela ljudi iz njihovih tradicionalnih naseljenih območij, ter jih potiskala v industrijske centre, kjer so z delovno silo prodajali tudi nacionalno identiteto.

Koroški Slovenci in še posebej Zveza slovenskih organizacij si narodnostnega in političnega programa naše skupnosti ne znamo več predstavljati brez načrtne, konkretnega gospodarskega programa, to je programa za razvoj gospodarskih panog, ki naj bi se razvijale v vseh treh sektorjih, v združnem, zasebnem in mešanem.

Preskoka v industrializacijo nismo več obvladali

WARASCH: Če se ozremo za stoletje nazaj, potem bomo ugotovili, da so koroški Slovenci svoj gospodarski položaj držali na vajetih vse do leta 1918, ko je v koroški gospodarski strukturi prevladovalo kmetijstvo. To ugotovitev močno podpira tudi dejstvo, da smo na Koroškem prav tedaj ustanavljali hranilnice in posojilnice in da smo si skušali gospodarsko pomagati tako, da smo dovolj zgodaj pokazali postelj za potrebo po kreditnem aparatu, pa tudi po zadružni organiziranosti.

DELO: Pri čemer so bili na tem področju Slovenci na Koroškem hitrejši kot je bilo nemško govoreče prebivalstvo.

WARASCH: Tako je. Vendar pa preskoka v industrializacijo nismo več obvladali, verjetno tudi zato ne, ker ni bilo ljudi, ki bi se znali s tem ukvarjati. Kmet je še čutil potrebo po organiziranju samopomoči. Tisti pa, ki je šel v industrijo - ta pa se je začela razvijati z nemškimi kapitali - ta se je začel razvijati z nemškimi kapitali - ta se je začel razvijati z nemškimi kapitali - ta se je začel razvijati z nemškimi kapitali.

je postal za organizirano slovenstvo nezanimiv. Temu je treba dodati tudi načelno stališče, ki ga je imela do slovenstva avstrijska socialna demokracija, pa plebisit ter še marsikatero sestavno politično, zaradi katerega je bila industrializacija za slovenski narod na Koroškem hud šok. Zato moramo kar jasno ugotoviti, da smo zamudili tako prvi kot drugi vlak industrializacije in da še pred nekaj leti nismo dobro vedeli, kaj naj sploh počnemo na tem področju.

DELO: Ali je matična domovina v procesu osveščanja odigrala svojo vlogo?

WIESER: Slovenski narod je na Koroškem užival podporo matične domovine vse od konca druge svetovne vojne, vendar se mi zdi, da je bilo premalo razmišljanja o tem, kako vključevati manjšino v avstrijsko-jugoslovanske in slovensko-koroške gospodarske tokove, kako jo v gospodarski menjavi uveljaviti, da bo delovala kot enakopraven subjekt in kot aktiven partner. Zato je tudi res, da smo imeli v vsem povojnem obdobju tako moralno kot tudi materialno pomoč, ki je slo na primer za gradnjo kulturnih objektov, le malo pa je bilo razmišljanja o tem, kako konstituirati manjšino, da bi postala gospodarski dejavnik.

BREŽJAK: K temu bi bilo treba dodati, da je industrializacija prihajala k nam iz nemških območij, od tod pa so prihajali tudi kadri, ki so jo uresničevali.

DELO: Verjetno gre za stvar, ki je vzajemno povezana: ker ni bilo gospodarske baze, manjšina ni potrebovala gospodarstvenikov in tehnikov, ker pa ni imela takšnih, ni znala posepeševati organiziranega gospodarskega življenja, karšnje je pač potrebno v dobi industrializacije.

Slovenski živelj ni prišel do sape

WUTTE: Celoten gospodarski stroj je navržno deloval tako, da je predstavljalo slovensko prebivalstvo predvsem neaktivirano delovno silo, nemški priseljenci pa so bili tisti, ki so ta aparat vodili. Med drugim je v tem vzrok tudi za to, da slovenski živelj v obdobju industrializacije nikoli ni prišel do sape, nikoli ni imel ne možnosti ne osnove, da bi se sam pojavil kot nosilec gospodarskega napredka v industrijski dobi. Po koncu druge svetovne vojne pa moramo pri razčlenitvi problema upoštevati dva dejavnika.

škem. Drugi element je samokritičen: če bi bila politična vodstva, ki so v tem obdobju delovala na Koroškem, bolj učinkovita, bi bržkone zmogli ustvariti več. Treba pa je povedati, da se je zavest o neizogibni potrebi po ustvarjanju gospodarske baze začela močno krepite približno pred 10 leti, tako da si danes ne moremo več predstavljati razvoja slovenskega prebivalstva na Koroškem, ne da bi hkrati govorili tudi o njegovi socialni in gospodarski samostojnosti na dvojezičnem ozemlju, zato je tudi sleherna kriza mešanega podjetja na Koroškem za koroške Slovence hud udarec.

DELO: Če zdaj predidem k naslednjemu skupu vprašanih: odprtost je dolgoročna strateška usmeritev v okviru jugoslovanske zunanje-politične usmeritve in ena od posledic takšne usmeritve je tudi politika dobrega sosedstva ob odprtih mejah. Kakšen položaj nastaja za manjšino glede na to?

Odprta meja dviga samozavest

WARASCH: Odprta meja ima za manjšino kajpada izjemen pomen, vendar pa je pod pogojem, da je manjšina sposobna biti udeležena v tokovih, ki nastajajo ob takšni odprtosti. To velja za vse panoge, tako za industrijo kot tudi za trgovino in turizem. Čeprav trgovino včasih podcenjujejo, je treba reči, da so, denimo, v Piblerku in Borovljah Slovenci ravno zaradi takšne za osebni promet odprte meje postali veliko bolj samozavestni, da so samozavestni črpali prav iz posledic, ki jih je na teh območjih ustvaril osebni promet.

BREŽJAK: Pri tem moram reči, da smo bili Slovenci precej nespretni, saj bi se v vse te tokove lahko v zadnjih letih bolj vključevali. Je pač tako, da se naprej ostajajo kmetije in pomožni delavci, da se le tožje rešujemo te naše dediščine. Veliko ljudi je končalo slovensko gimnazijo in so nadaljevali študij na dunajski univerzi, toda iz tega smo dobili veliko humanističnih poklicev, malo pa takšnih profilov, ki bi se lahko uveljavljali na gospodarskem področju. Glede tega so naši ljudje še zelo nerazgledani.

DELO: Kako odmevajo nekateri jugoslovanski ukrepi, vključno z uredbno o pologu?

WIESER: Na kulturnem področju pravzaprav malo, vsekakor pa je bil ta ukrep jugoslovanske vlade takšen, da je zvišal raven splošne zaskrbljenosti ljudi in zastavljal vprašanje, kako se bodo stvari razvijale naprej. Na to karto so igrali in se igralo tudi nemškionalistične sile, ki postajajo težje, da je politika sodelovanja z Jugoslavijo tako ali tako zgolj kratkoročna.

Razvejeni kulturni kontakti z rojaki

WIESER: Tega vprašanja bi se dalo lotiti tudi z

druge plati. V preteklosti ni bilo tako jasno razvidno, da je tisto, kar so nam prinesli narodnoosvobodilni boj, nova Avstrija in nova Jugoslavija ter odprta meja ravno zavest, da smo del slovenskega naroda in hkrati del avstrijske družbe. To dvojnost, ki je koristna, smo znali na kulturnem področju izkoristiti že prej.

DELO: Procesi, ki potekajo po svetu, so res protislovni, saj se nadaljevanje procesov integracije kriza z novimi poskusi zapiranja in protekcionizma, pri čemer je treba reči, da Jugoslavija prav gotovo ni vedno imuna zoper takšne težnje. Vendar pa smo, če smo vsaj razumeli, pravkar ugotovili, da je odprta meja za slovensko manjšino eksistencnega pomena in da jo je treba zato, ne glede na težave, ohranjati odprto.

WIESER: To je bila misel, ki smo jo skušali izreči, dodam pa še to, da prav nič ne verjamem, da bi bila v zapiranju meje kakršnokoli alternativa in perspektiva. Gre morda za prehodno obdobje, ne more pa biti govor o perspektivi, kajti danes se ne more zapirati niti Slonokožena obala, kaj šele država, ki je integrirana v evropske gospodarske tokove. Iskanje izhoda v zapiranju zato ne bi bilo napačno samo s stališča ohranjanja narodnostne identitete Slovencev v Avstriji, marveč tudi s stališča splošne perspektive gospodarskega razvoja katerekoli od držav na tem območju.

Prepričan sem, da imamo na južnem Koroškem veliko zmogljivosti, ki so zanimive tako za slovensko kot tudi za jugoslovansko stran, ter obratno, da je na jugoslovanski strani veliko takšnih gospodarskih zmogljivosti, ki so zanimive za avstrijske partnerje, pri čemer pa mislim, da se doslej še nismo dovolj potrudili, da bi jih potiskali. Če želite govorimo o posebnih praktičnih gospodarskih vprašanjih, potem mi dovolite, da povem, da me še nadalje izredno moti dejstvo, da je zelo veliko takšnih slovenskih in jugoslovanskih gospodarskih organizacij, ki jim ni do tega, da bi prodale na našo stran tovrstne ali dva blaga, ki bi trgovale samo, kot je njemu aborpcijska moč relativno majhna in da meabrolomski apetiti niso tista reč, ki bi pomagali ustvarjati trdne poslovne odnose.

DELO: Kako odmevajo nekateri jugoslovanski ukrepi, vključno z uredbno o pologu?

WIESER: Na kulturnem področju pravzaprav malo, vsekakor pa je bil ta ukrep jugoslovanske vlade takšen, da je zvišal raven splošne zaskrbljenosti ljudi in zastavljal vprašanje, kako se bodo stvari razvijale naprej. Na to karto so igrali in se igralo tudi nemškionalistične sile, ki postajajo težje, da je politika sodelovanja z Jugoslavijo tako ali tako zgolj kratkoročna.

WUTTE: Zapiranje meje je voda na mlin šovinistom.

Enosmerni tokovi ohlajajo medčloveške stike

WARASCH: Zapiranje meje nam je zelo škodljivo. Res je, da je posledice čutili manj na kulturnem področju, močno pa jih je čutili v medčloveških stikih, ki so zdaj enosmerni, ki pa se prav zaradi te enosmernosti počasi ohlajajo. Odprta meja ima politično in gospodarske razsežnosti, toda prebogosto pozabljamo, da ima

Doslej je bilo na južnem Koroškem ustanovljenih (ali pa jih še ustanavljajo) deset mešanih podjetij, se pravi podjetij, v katerih so udeležena tudi sredstva poslovnih partnerjev iz Jugoslavije. Gre za šest proizvodnih obratov, potem za trgovinsko podjetje za promet z lesom in lesnini proizvodni, za spedično in za dva hotelsko-turistična centra. Raven tega pa so v Celovcu pred vremenom letoma odprli tudi predstavništvo turistične agencije Yugotours. Vsa ta podjetja dajejo delo okoli 600 ljudem. Gre za: tovarno celuloze Obir v Rebrci, trgovsko podjetje Intrade v Celovcu, Tovarno masivnega pohištva v Žitavi vasi (v Izgradnji), žago Trampusch v Piblerku, Tovarno smuča Elan v Brnci, IMP Metall v St. Jakobu, Tovarno športne opreme Top sport v Piblerku, Hotel Obir v Zelezni Kapli, Hotel Korotan v Sekirini in za spedično Alpetour v Piblerku.

tudi zelo človeške, ki jih nikoli ne bi smeli zanemariti.

WIESER: Gre za problematiko, ki bi jo morali še posebej natančno analizirati. Slovenska narodnostna skupnost je v povojnih letih na Koroškem doživljala poraze na dveh pomembnih področjih, leta 1958 v bitki za dvojezično šolstvo in leta 1973 v bitki za dvojezične krajevne napise. V obeh primerih je nemškionalistični silam uspelo uveljaviti svojo voljo. Ko se je po letu 1976 vedno bolj vsiljivo začelo zastavljati vprašanje nadaljnje razvoja obmejne gospodarskega sodelovanja, so nemškionalistične sile sprožile kampanjo, ki naj bi preprečila dvigovanje takšnega sodelovanja na vsaj raven, vendar pa so bile - v letih 1977-1979 - poražene, pri čem v povojni zgodovini. Zapiranje meje je dajalo takšnim silam v roke nove politične argumente.

DELO: Verjetno bi zdaj lahko presli k tistemu, kar je značilno za sedanjo, konkretno koroško gospodarsko situacijo, za projekte, ki tečejo, ter za projekte, ki jih načrtujete, na uveljavljanje višjih oblik gospodarskega sodelovanja in na celotno problematiko, ki sodi v sedanji trenutek.

WIESER: Predvsem bi veljalo za uvod spregovoriti nekaj besed o splošnem gospodarskem položaju na Koroškem, to pa zato, ker smo si kot narodnostno skupnost postavili koncept, ki je v nasprotju s centraliziranim uradnim konceptom razvoja koroškega gospodarstva - politični. Sestavljen del tega našega političnega koncepta je južno Koroško pa je odprta meja, saj brez nje politična moč razvijati.

Nazorniki kazalci nerazvitosti

V utemeljitev te opredelitve naj povemo, da je sel demografski razvoj v zadnjih 40 letih tako, da je vedno bolj ogrožal obstoj slovenske naroda.

jemo v celoti niti najmanjšega pogoja, ki smo podpisali v Zürichu, to je plačevanje obresti. V Sekretariatu za finance pripravljajo sedaj model za plačilo obresti za tuja posojila v vsem 1983. letu, upoštevajoč, da bomo imeli za odplačilo glavnice poseben, kombiniran režim.

DELO: Torej je res, da naj bi pobrali devize vsem bankam, da bi zbrali potrebne zneske za plačilo dospelih, a ne plačnih obresti?

DRAGAN: O tem, kako zbrati te devize, so se v Združenju bank nekajkrat pogovarjali. Pogovarjali so se, da bi tiste banke, ki dokazano nimajo deviz, dobile od drugih bank devize za obresti kot začasno posojilo. Banke so se sporazumevale, šlo pa je zelo počasi. Zato je prišlo do zamisli, da bi te devize začasno zbrali s posebno uredbo.

DELO: To dokazuje, kako prav je imel Janko Smole, ko je pred časom javno kritiziral ravnanje nekaterih bank.

DRAGAN: Imel je dvakrat prav, kar potrjuje današnji položaj, ko tudi odločna in povsem konkretna kritika ni povsem zalegla in problem je še vedno tu.

DELO: Jugoslavija je lani plačala preko 4 milijarde dolarjev deviznih obveznosti. Letos je naša obveznost s prenosom iz lanskega leta več kot 5 milijard dolarjev obveznosti po srednjeročnih in dolgoročnih posojilih. Smo ob 20-odstotnem povečanju izvoza sposobni poravnati tolikšne dolgove?

DRAGAN: Samo z 20-odstotnim povečanjem izvoza blaga in storitev tega nismo sposobni. Smo pa jih sposobni poravnati, če v celoti uresničimo sporazume v Zürichu in Bernu o tuji finančni podpori naši državi. Letošnja jugoslavanska plačilna bilanca se izide, če upoštevamo načrtovano povečanje dotoka deviz, kredite za refinanciranje dela glavnice, ter zamrznitev zatečenih ravnih kratkoročnih depozitov in posojil. Dogovorjena tuja finančna podpora – ob kar največji naslonitvi na lastne sile – naj bi torej ustvarila realne pogoje tudi za 20-odstotno povečanje

DRAGAN: Na klirinško območje gre približno polovica jugoslovskega blagovnega izvoza. Tam dobivamo nafto in vrsto drugih strateških surovin, kar bi sicer morali plačati z zelenimi dolžarji. Klirinška menjava mora biti v realnem okviru, ker je za Jugoslavijo pomembna. Zaradi kvalitete, konkurenčnosti, devizne likvidnosti, produktivnosti itd. pa vemo, da je konvertibilni izvoz naša prva prednostna naloga. Lani smo imeli s klirinškimi območja dokaj visoko oziroma višji presežek v menjavi, kot je bilo planirano. Ne

Dogovorjena tuja finančna podpora ob kar največji naslonitvi na lastne sile – naj bi ustvarila realne pogoje tudi za 20-odstotno povečanje jugoslovskega konvertibilnega izvoza blaga in storitev.

sprejemljivo je, da se še vedno delimo na tiste, ki izvažajo na kliring in na tiste, ki izvažajo na konvertibilno območje. Niti teoretično pa take delitve ne more biti. O teh vprašanjih se ne moremo pogovarjati kot o vsem ali devet ločenih partnerjev, ampak skupaj kot enotno združeno delo.

Na gospodarske odnose s tujino gledati celovito

Kraigerjeva komisija se je sicer opredelila v načelu za enotnost konvertibilnega in klirinškega tečaja, da pa je potrebno voditi diferenciacijo na temelju dogovorjenega posebnega instrumentarija skupne ekonomske politike. Sicer pa moramo gospodarske odnose s tujino gledati celovito. Nehati se moramo teritorialno deliti na tradicionalno konvertibilni in tradicionalno klirinški del, ker tudi sestava menjave v praksi ni več taka. Poglejmo Energoinvest, Hidrogradnja ali Šipad in vrsto drugih velikih konvertibilnih izvoznikov.

DELO: Vemo, da ZIS dobro pozna položaj in ponudi tudi nekatere zelo dobre ukrepe. Toda ali je vedno tudi dovolj dosleden pri izvajanju svoje politike? Spominimo se na primer na zvezni proračun. Prvotno je bilo predvideno, da bo večji za 13 odstotkov, na koncu ste pristali na skoraj 24-odstotno povečanje in potem na nove prometne davke.

DRAGAN: Kot ponavadi je pri tem 99 odstotkov kritike padlo na ZIS. Mnoge pripombe na račun zvezne administracije, zveznih organov, organizacij in samega ZIS so upravičene, češ, da je delo večinsko počasno, rutinsko, da so podlage, ki jih ponudimo za sprejemanje, premalo premišljene itd. Vendar mislim, da jim večkrat tudi delate krivico, ker ne upoštevate dovolj, kdo je v skladu z ustavnimi in političnim sistemom za kaj neposredno odgovoren. Morda zato, ker je lažje kritizirati ZIS kot pa neki republiški ali pokrajinski organ. Vemo, kako smo uskladjili zvezni proračun in kaj se je dalo narediti. O velikih porabnikih njegovega denarja ne odloča samo ZIS. Po prvem predlogu naj bi se povečal zvezni proračun za preko 40 odstot-

kov. Rekli smo, da to ni mogoče in se sporazumeli za 23,8-odstotno povečanje in se ob tem zavedali in javno povedali, da proračun ni pokrit in da ga bo na neki način svetila treba pokriti ali naknadno zmanjšati.

Povečanje prometnega davka boljše od primarne emisije

Po našem sistemu bi bilo najbolj normalno, da bi manjkajoči denar zbrali s kotizacij, če smo se že dogovorili, kolikšen bo. Toda mnogo lažje se je bilo dogovoriti za povečanje temeljnega prometnega davka, ker ga polovico ostaja v republiških in pokrajinskih blagajnah. Kaj bi bila tretja možnost? Spet uporabiti primarno emisijo. Če smo v ZIS kaj naredili, smo dosegli to, da zveznega proračuna ne polnimo več s primarno emisijo. Mislim, da je zato odločitev za povečanje temeljnega davka še vedno boljše, kot če bi šli spet k primarni emisiji. Seveda, če bolje bi bilo, bolj stabilizacijsko, če bi se uspeli sorazumeti o zmanjšanju razhodkov zveznega proračuna.

DELO: Seveda pa tudi ni prav, da se ta poraba toliko povečuje.

DRAGAN: Se popolnoma strinjam. Zvezni proračun nam štrli iz stabilizacijske porabe, kar ni v skladu s režijsko politiko in protinflacijskim načrtom

Če je del financiranja JLA posebaj pomemben, ga plačujemo posebej

V prihodnje se bomo morali o teh rečeh pogovoriti še pred decembrom, preden bomo sprejeli novi proračun. Če bomo ugotovili, da je previsok, ga znižamo in uskladjimo s stabilizacijskim ravnanjem, ki ga zahtevamo od proračuna na vseh drugih ravneh. Če bomo ugotovili, da je del financiranja JLA posebej pomemben, ga izvememo in plačujemo posebej. Če so vsi, različno pomembni, v istem košu, je težko denar enako odrezati vsem.

Mnoge pripombe na račun zvezne administracije so upravičene, večkrat pa jim tudi delajo krivico.

DELO: Ena najbolj pomembnih letošnjih nalog iz resolucije je tudi zadržati rast inflacije. Toda ta je letos spet izjemno visoka in prav vlada jo s svojimi odloki o podražitvah še pospešuje. Kakšni so torej vaši načrti glede cen in inflacije?

DRAGAN: Prav neverjetno je, kako nekatere vse vprek kritizirajo povečanja cen, čeprav smo se za mnoga dogovorili že ob sprejemu resolucije, tako za električno, železniški promet, meso, stanarine. Mogoče so številni pričakovali, da bomo spet ukrepali drobnjakarsko. Mi pa smo hoteli takoj v začetku zagotoviti nekaterim, pri katerih so bila največja cenaska neskladja, drugačne pogoje za gospodarjenje.

Kljub zamrznitvi so pritiski na cene močnejši kot prej

Zamrznitev cen je zamrznila tudi vsa neskladja. V teoriji in praksi je znano, da so zamr-

nitve prehodni in začasni ukrepi, na primer za ureditev porabe. Mi smo zamrznili samo cene, nismo pa sočasno uskladjili vseh oblik porabe z znanjšim realno razpoložljivim dohodkom. Enako so mnogi neproizvodni stroški nadaljevali svojo pot. Zato ni čudno, da so, kljub zamrznitvi, pritiski na cene celo močnejši kot prej. Zdad pa sprašujejo Zvezni izvršni svet, kdaj bomo zaustavili inflacijo. Dokler ne bomo razčistili, kaj je moč, nemožnost vloge politike cen in družbene kontrole cen, kaj je pa obvladovanje generatorjev inflacije, stroškovne, strukturne in inflacije povpraševanja, ne bomo pomembneje zajeli inflacije. Res je, da sedanji režim cen ne

Izgube v gospodarstvu so le zunanji izraz vrste dejavnikov, od slabega gospodarjenja do napak v politiki cen in do pretiranega odliva dohodka za negospodarsko potrošnjo.

moremo podaljševati v nedogled. Moramo preudarno začeti proces selektivnega odmrzovanja, zlasti kjer je ponudba dovolj velika oziroma bistveno večja od povpraševanja, nadalje tam kjer je kontrola cen nesmiselna npr. pri raznih luksuznih ter drobnih proizvodih in pri tistih proizvodih, ki bistveno ne vplivajo na bazični okvir življenjskega standarda in življenjskih stroškov. Prav tako bomo morali v kratkem urediti tudi nekatera zelo občutljiva neskladja cen. To so tako imenovani kratkoročni posegi, moramo pa se temeljito pripraviti na to, kar je zapisano v protinflacijskem programu, to pa pomeni, dati večjo veljavo tržnim odnosom in samopravno dogovorjenim odnosom med organizacijami združenega dela, upoštevajoč kriterije svetovne produktivnosti in cen, seveda ob rigoroznem preprečevanju vseh oblik monopolov in drugih oblik deformacij na trgu. To se še vedno zelo prisotno, odpravimo pa jih lahko samo v daljšem obdobju z zelo sinhronizirano politiko na področju proizvodnje in porabe.

DELO: Nekako splošna ocena je, da lezemo v čedalje globljo gospodarsko in politično krizo. Zelo malo pa se ve, kakšna bo prihodnost. Zdi se, da družbi za trenutek manjka realni pogled naprej, kar se povečuje nesoglasja v tovarnah in v družbi.

DRAGAN: Mislim, da je to gospodarsko in politično vprašanje, s katerim se ukvarjajo zdaj že vsi sloj ljudi. Sprašujejo se, ali smo sposobni in ali smo pripravljeno izkoptati se iz te krize. Precejšen del sveta nam glede na gospodarske pogoje, naravna bogastva, pretekli uvoz tehnologije in opreme z Zahoda, verjame, da smo sposobni za postopni preobrt. Računajo, da bomo šli postopno v obdobje prilagajanja ostrejšim pogojem razvoja, poslovanja in gospodarjenja. Mi smo v protinflacijski načrt in v druge dokumente zapisali, da bo to zahtevno in težko prehodno obdobje do konca 1985. leta. Potem naj bi prišlo obdobje postopne normalizacije pogovje reprodukcije. Seveda se tudi potem ne bosta med in mieko cedila sama od sebe.

DELO: Kakšna pa je pripravljenost, da bote take premike postopno tudi dosegli?

DRAGAN: Prepričan sem, da pripravljenost za konkretno preusmerjanje dolgotrajnih negativnih gibanj ni zadostna. Taka se ni na vseh ravneh, od samopravnih gospodarskih celic, ki so se navadile na različne fikcije v medsebojnim poslovanju in na privilegije, ki so jih mehanizmi sistema in ekonomske politike, če že ne dajali, pa vsaj dopuščali. Navadili smo se, v republikah, pokrajinah in v zvezi, na neka merila, na veliko porabo, po krivi, ki so mehanski s tujo akumulacijo, navadili smo se na prerazdeljevanje dohodka z domačo inflacijo. Jugoslovanski trg je vse dlje od temeljnih značilnosti enotnega trga. Zdad pripravljamo tudi načrt reprogramiranja notranjih prispilov, a neplačanih deviznih obveznosti do Narodne banke Jugoslavije, npr. za nafto in posebej za začasna posojila iz deviznih rezerv, ki jih praviloma niče ni vračal.

Dobro vemo, česa ne bi smeli, pa se to kljub temu dogaja

Izgube v gospodarstvu so le zunanji izraz vrste dejavnikov, od slabega gospodarjenja do napak v politiki cen in do pretiranega odliva dohodka za negospodarsko potrošnjo. Skratka, dokaj dobro vemo, česa ne bi smeli, pometa to kljub temu dogaja. Tudi to dobro vemo, kako bi morali delati. Nekateri trdijo, da je za to kriv sistem, njegova narava in temeljni proizvodni odnos. Drugi, s katerimi se strinjamo tudi v ZIS, pravijo, da je sistem v temelju dober, moramo pa ga v praksi dosledneje uresničevati, graditi in razvijati do njegove uporabne vrednosti. Mi pa smo leta in leta imeli kodekse obnašanja, kodekse o združenem delu, kodekse o družbeni ureditvi, pa jih nismo vedno dovolj uspešno uresničevali in razvijali do uporabnih mehanizmov. Sestavili smo na primer pomemben zakon o sistemu samopravnega družbenega načrtovanja, pa v šestih ali sedmih letih potem, ko smo ga sprejeli, nismo izdelali metodologije samopravnega družbenega načrtovanja z vsemi usklajenimi in objektiviziranimi družbenimi računi in bilanci. Tipičen tak primer so tudi enotna devizna merila. O spremembah in dopolnitvah deviznega zakona smo se sicer sporazumeli, nismo pa jih še pripeljali do uspešnega konca.

DELO: Zakaj se tolikokrat ustavimo na pol poti?

Mislina, da smo glede odgovornosti za izvajanje dogovorjene politike resnično v krizi. Gre za resno krizo odgovornosti in akcije, ne pa za krizo ideologije in sistema.

DRAGAN: Ne toliko zaradi nesposobnosti, ampak zaradi pisane palete različnih zatečenih koristi, pričakovanih in interesov v združenem delu in v republikah in pokrajinah, od Slovenije do Kosova. Pot od načela do izvedbe je v spremembi stanja. Če ni spremembe stanja, tudi načelo nima prave uporabne vrednosti. Upajamo, da bo Kraigerjeva komisija

končala svoje delo do konca maja, tako da bomo junija ali julija sprejeli v zvezni skupščini program dolgoročne gospodarske stabilizacije, ki bo ne je dogovorjena podlaga za temeljite spremembe sprotnih razvojnih načrtov, ampak tudi za nove srednjeročne načrte. Mnogi so nestrpni, kako da Kraigerjeva komisija še ni končala dela. Povabili bi jih k sodelovanju, ko bo treba operacionalizirati in izvajati temeljna stališča. V poldrugem letu bo opravljeno ogromno delo, v katerem je sodelovalo veliko naših političnih in strokovnih moči. Od sprejemanja ustave in sprememb ustave ni iskalo za skupno mizo modele in rešitve toliko vodilnih političnih, znanstvenih in strokovnih delavcev.

Napadali so nas, češ, zakaj niste ukrepali, ko je v Zadar prispela pošiljka olja in soje

Tu in tam že slišimo, češ, kaj dela ZIS, ali bo pripravil paket oziroma številne pakete ukrepov za izvajanje dolgoročnega načrta stabilizacije? Če bi privolili le v to, sem pripravljen takoj podpisati, da je načrt stabilizacije našega gospodarstva pokopan. To mora biti popolnoma obveznost vseh struktur te družbe na vseh ravneh; seveda tudi ZIS in zveznih organov. Sicer bomo ZIS še bolj silili k administrativnemu ukrepanju. Napadali so nas, zakaj nismo ukrepali, ko je pred kratkim pripeljala ladja v Zadar sojo in olje, zakaj ga nismo dal prečitati in poslati na trg. To bi lahko storili, ampak na star način, ko je bila zamagljena odgovornost med tistimi, ki so posojila najemali in tistimi, ki so jih plačevali. Lahko bi rekli, se bomo že potem dogovorili. Ljudje smo narobili v skladu z dogovorjeno politiko. Tri mesece prej smo videli, da bo prišla in bilo je dovolj časa, da bi se vsak v svoji banki, v republikah in pokrajinskih podjetjih, kako bo s tem oljem, prevzemom, uporabo, plačilom kreditov, garancijami itd. Hkrati, ko smo vplili, da ni olja in da je kriza, smo uvažali opremo. Mislim, da smo glede odgovornosti za izvajanje dogovorjene politike resnično v krizi. Gre za resno krizo odgovornosti in akcije, ne pa za krizo ideologije in sistema.

DELO: Kako torej premagati krizo?

DRAGAN: Med pomembnimi pogoji za to so tudi odlične kadrovske osebnosti na vseh ravneh od osnovnih celic družbe, preko občin, republik in pokrajin do federacije, in to v vseh sestavih, od poslovnih do političnih. Nič ne more biti apriori nedotakljivi. Veliko bolj bi morali upoštevati temeljni merili: odnos do temeljnih prvin našega sistema socialističnega samopravljanja in strokovno sposobnost za opravljanje del in funkcij na katerikoli ravni. Dosegli nismo dovolj upeševali strokovnosti in še vedno držji, da se obnašamo, kot da se vsi spoznavamo na vse, kot da ne priznavamo Marxove teze o družbeni in tehnični delitvi dela, da je za posamezno opravilo, pa naj gre za ministra, direktorja tozda ali vodjo laboratorija, potrebno temeljito strokovno znanje in ne le formalna solska kvalifikacija. Razen tega je še seveda treba zagotoviti številne druge pogoje, da bi povečali našo akcijsko sposobnost in s tem praktične rezultate. Gotovo ni na zadnjem mestu vprašanje izostritve osebne in kolektivne odgovornosti in jasnejše ločnice med delom in nedelom.

POVPREČNI DAVČNI DELEŽ NA POREBIVALCA, LETO 1976

dnostne skopnosti. Ko so odhajali za delom v nekaj deželnih industrijskih centrov, so se ljudje izseljevali, kakšen je bil ekonomski pritisk, ki je silil k izseljevanju, pa pove primerjava povprečne davčne obremenitve po posameznih občinah južne Koroske. Medtem ko je znašala korosko povprečje na prebivalca leta 1976 4059 silingov, je večina dvojezičnih občin dosegala komaj polovico ali pa v najboljšem primeru dve tretjini tega povprečja. Ne samo ta, tudi drugi kazalci opozarjajo na to, da sodi večji del južne Koroske – se pravi dvojezična Koroska – med nerazvita območja tudi na severnem Koroskem, kjer živi nemško govoreče prebivalstvo. Vendar pa je s tem prebivalstvo tako, da izseljevanje v gospodarsko močne centre ne uničuje nacionalne identitete, medtem ko velja za slovensko prebivalstvo, da se s selitvijo v nemško okolje zelo hitro asimilira. Prav zato smo uradnemu konceptu, ki skuša gospodarski razvoj koncentrirati v trikotniku Celovce – Beljak – St. Vid, postavili nasproti policentričen koncept, v okviru katerega skušamo razvijati vse oblike gospodarskega sodelovanja – na združenem, mešanem in zasebnem področju – s Slovenijo in Jugoslavijo ter z Juljsko krajino in Italijo.

na peto kolono. Vendar pa so na voljo zelo preproste in vsem dostopne številke, da gospodarsko sodelovanje s Slovenijo in Jugoslavijo ne more ogroziti nikogar, da gre za zelo naraven in hkrati izjemno nujen proces ustvarjanja integracijskih mostov, ki pa objektivno utrjujejo eksistenco manjšine.

Od vsega tujega kapitala, kar ga je investirane na Koroskem, je bilo v zadnjih dveh desetletjih 72 odstotkov kapitala, ki je prihajal iz ZRN, 10 odstotkov kapitala, ki je prihajal iz Italije, in le 6 odstotkov kapitala, ki je prihajalo iz Jugoslavije; celo iz sorazmerno oddaljene Nižozemske je prišlo v tem času 5 odstotkov naložb.

Politično birko bijemo okrog naložb: nemško-nacionalnih konservativcev ne moti trgovanje s sosednjimi Jugoslavijo, zelo pa jih moti, če se na tem področju pojavljajo proizvodni obrati, v katerih ima svoj delež tudi jugoslovski partner. Mi sami pa smo se usmerili prav k takšnim proizvodnim obratom. Ugotovljamo, da je usmeritev k trgovini in bančništvu dobra, da pa moramo vse bolj skrbeti za ustvarjanje delovnih mest v krajih, kjer avtohtono živi slovenska manjšina, in na področjih, ki so gospodarsko perspektivna.

DELO: Kakšne so pozitivne in kakšne negativne izkušnje?

WIESER: Kar zadeva združeni sektor lahko brez pretiravanja rečemo, da smo šele na začetku prilagajanja na moderne čase. Imamo nekaj sposobnih bančnih ustanov, ki so uspešne po zaslugi terenskih aktivistov, združena centrala v Celovcu, Zveza slovenskih združenj pa bo morala v prihodnjih letih narediti veliko, če bo hotela ujeti zamujeni čas, tako na področju bančništva kot tudi na proizvodnem blagovnem in trgovinskem sektorju. Zasebni sektor je še vedno preveč razdrobljen, ni povezan z združnimi podjetji, še manj pa z mešanimi. Moramo ga bolj organizirati, kajti naš mizar, recimo v Podjunju na mizaritni, ne zna pa prodajati, nima sodobnega tehničnega znanja, ne ve, kakšni so novi proizvodi na trgu itd. Podobno velja tudi za kmetijstvo, kjer je slovenski kmetijski tehnolog po vojni pokazal številne nove pobude, vendar pa je naša združna organizacija, ki bi mu morala olajšati delo, skozi dolgo dobo gledala drugam.

Uspeh je bil, kjer ni bilo špekulativnih namer

Kar zadeva mešana podjetja, ki naj bi dala našim delovnim ljudem največ delovnih mest, je

pač tako, da vse konstrukcije niso bile zdrave, pri čemer pa je treba povedati tudi to, da so imele najmanj problemov tiste, ki so se usmerile k zdravi proizvodnji in ki niso bile ustanovljene s špekulativnimi nameni, ki niso bile prikrite in izvedene pod tujim pritiskom. Tudi posledje bomo inozi- lantati ter špekulativne pobude pri ustanavljanju mešanih podjetij zavračati, saj se prej ali slej sprevržejo v problem, vendar pa bo treba podpreti vse tiste pobude, ki vstopajo v naš prostor resno in načrtno. Zato pravim takole: ne potrebujemo špekulantov, vendar pa tudi ne takšnega odnosa, kot da nam ni mar, kaj se z mešanim podjetjem, ustanovljenim na dvojezičnem ozemlju, dogaja.

WARASCH: Zdi se mi, da mešanim podjetjem pravzaprav najbolj škoduje hitro spreminjanje predpisov na jugoslovanski strani. Potrebovali bi stabilne ureditve za blagovno menjavo in za poslovanje teh podjetij. Hkrati pa seveda še nadalje velja, da gre za gospodarski prostor, ki ni odprt samo Sloveniji, marveč so v njem dobrodošli zdrave gospodarske pobude iz vse Jugoslavije.

WIESER: Mislim, da je bilo kljub vsem težavam doslej storjenega že kar veliko, naša neposredna naloga pa je zdaj, da si vsi skupaj prizadevamo za sklenitev avstrijsko-jugoslovskega sporazuma o obmejnem gospodarskem sodelovanju. Vemo, da so v Avstriji sile, ki sklenitvi takšnega sporazuma nasprotujejo, zato pa tudi menim, da na takšen sporazum ne bi smeli čakati križem rok, marveč je treba v tem času širiti sodelovanje, ki ga omogočajo drugi sporazumi, treba bi bilo širiti sejmске kompenzacije, različne kooperacije in drugo. V ta koncept se bodo vključevali tudi nemško govoreči gospodarski faktorji – saj se pravzaprav že – in ko bo vedno več nemško govorečih videlo, kakšne so koristi tega preseganja mejnih pregrad, bo tudi pritisk na avstrijsko vlado, da sklene sporazum o obmejnem gospodarskem sodelovanju, veliko močnejši.

Proti gospodarski logiki

WUTTE: Še na nekaj bi rad opozoril. Ob vsem dobrem sodelovanju s partnerji iz Slovenije se včasih dogajajo stvari, ki jih z običajno gospodarsko logiko skorajda ni moč razumeti. Tako se je zgodilo, da jugoslovanska delovna organizacija, ki je bila s svojim kapitalom partner v mešanem podjetju, od tega podjetja ni kupovala lesa, marveč ga je kupovala pri drugih zasebnih kupcih. Logika je seveda bila, vendar ne gospodarska: jugoslovanski kupec je svoja devizna sredstva uporabljal za nakup pri drugih avstrijskih prodajalcih lesa, ko pa se je nakopil les pri njegovem lastnem mešanem podjetju, je potikal na vrata slovenske družbe in zahteval devizna sredstva, češ, saj gre za mešano podjetje na dvojezičnem ozemlju in je zanj devizna sredstva dolžna zagotoviti družba.

WIESER: Takšen primer je Trampuževa žaga, ki je v kooperaciji s slovensko Lesnino. Ta kupuje les po vsej Avstriji, na žagi pa pa pusti čakati, češ da bo že slovenska družba poskala devize, da na manjšinskem območju ne bo nastal nov problem. Gre seveda za podrobnosti celotna podoba pa je ta, da so pobude te vrste v zadnjih desetih letih prinesle rezultate, ki nas ne smejo opijantiti, ki pa morajo postati naša trajna usmeritev. Naši ljudje so spriču tega postali bolj samozavestni, tudi v Zvabeku, v Suhi Bistrici in celo na Dječah, kjer imamo občinskega odbornika in kraju, za katerega smo že mislili, da je odpisan. In to je tudi tisti razlog, zaradi katerega pravimo, da za odprto mejo in za vse širše gospodarsko sodelovanje in prepletanje ob njej ne more biti alternativne.

V IDRJI BODO ŽGALI RUDO STO DNI NA LETO

Živo srebro ne uhaja več iz rok

Obnovitev proizvodnje živega srebra v Idriji, kjer bodo letos iz 22.000 ton cinobarnog rude prideli za potrebe 16 jugoslovskih potrošnikov 46 ton te kovine, sicer ne prinaša dolgoročnih rešitev za nadaljnji obstoj rudnika v Idriji. Oživetje proizvodnje v omejenem obsegu, skupaj z letošnjim programom minimalnega vzdrževanja in raziskovanja, je pravzaprav trenutno edini možni sanacijski program idrijskega rudnika in hkrati prvi korak nove razvojne strategije te delovne organizacije.

Uspeh »politike majhnih korakov«, ki naj bi omogočila postopen prehod na proizvodnjo v obsegu, ki ga predvideva pred leti izdelan investicijski program, je odvisen od sposobnosti družbe, da zagotovi zadostna sredstva za sprotno vzdrževanje in hkrati še denar za naložbo v nove, donosnejše tehnološke oblike pridobivanja živega srebra iz karbonskega skralcava.

Idrijski rudarji, ki bodo morali sedaj čimprej zaposliti okoli 50 novih delavcev za potrebe nadaljnega vzdrževanja in seveda tudi nove proizvodnje, so letos pričeli pridobivati rudo tam, kjer so delo končali ob ustavitvi proizvodnje leta 1977. Jasno je namreč, da izkoriščanje starih odkopnih polj in uporaba starih metod dela ne moreta biti donosna. Kljub temu so se za minimalno proizvodnjo ogreli največji jugoslovanski porabniki živega srebra. Ti so spoznali, da se bodo z doma pridelo kovino (stroške proizvodnje bodo v celoti pokrili, vendar jim v odprtje rudnika vsaj sedaj ne bo treba vlagati) izognili vrsti težav.

Devizni prihranki

Določila samopravnega sporazuma o medsebojnih pravicah, dolžnostih in obveznosti pri proizvodnji živega srebra so sprejemljivi tako za idrijski rudnik, kot tudi za kupecurovine in končne potrošnike. Od 57.770.000 dinarjev, kolikor naj bi letos stala predelava 22.000 ton rude v 46 ton živega srebra, naj bi podpisniki vnaprejšnjem zagotovili 60-odstotni delež, s čimer bodo združili dovolj obratnih sredstev za izvedbo dogovorjene načrta. Skupni končni cilj sporazuma o minimalni proizvodnji je da rednejša oskrba od prejšnje, ki je bila odvisna od uvoza,

večanje družbenega dohodka (tudi deviznega) v reprodukcijski verigi in najpomembnejši; nadomeščanje uvoza živega srebra.

V Jugoslaviji, kjer so že predani pošle vse zaloge te kovine, ki jo industrija potrebuje predvsem v elektrolizah natrijevega luga, pri proizvodnji električnih naprav, pesticidov in merilnih naprav, porabimo letno okoli 75 ton živega srebra. Uvoziti so ga morali že predlani, ko je rudnik prodal na tuje zadnjih 100 ton zalog. Že takrat je prišlo do zanimivih razlik v ceni izvožene in uvožene kovine. Ob takratni povprečni uradni ceni 415 dolarjev za jeklenko je rudnik iztržil ceno 445 dolarjev za jeklenko, jugoslovanska industrija pa je morala za uvoženih 45 ton odšteti 464 dolarjev za jeklenko. Podobno se je dogajalo tudi lani, ko so 50 ton živega srebra kupili po povprečni ceni 470 dolarjev za jeklenko, čeprav je uradna cena znašala povprečno 380 dolarjev. Borzna cena živega srebra torej še ni dejanska cena, ki jo morajo v devizah plačati naši uvozniki, saj jih bremenijo še stroški prevoza in drugega. Jugoslovanska potrošnja živega srebra, ki znaša 1,16 odstotka svetovne porabe, bi po sedanjih svetovnih cenah letos stala več kot milijon dolarjev. Z obnovitvijo proizvodnje v idrijskem rudniku, ki bo živo srebro prodajal seveda za dinarje, bo torej industrija prihranila precej deviz, sitnosti z uvozom in zamud pri dobavi.

Pet ekoloških zahtev

Čeprav je idrijski rudnik z letošnjim prehodom na minimalno proizvodnjo še zelo daleč od ciljev, ki so si jih zastavili v razvojnih študijah pred leti, ko so načrtovali start s 710-milijonsko investicijo v posodobitev proizvodnje z zmogljivostjo okoli 300 ton živega srebra na leto, bo moral tudi pri tem skrajšanem koraku upoštevati vrsto pogojev, ki so jih postavili strokovnjaki za varstvo okolja. Idrijsčane namreč ne more pomiriti dejstvo, da se je rudnik dokončno odpovedal uvedbi tako imenovanega dnevnega kopa na Trontu v neposredni bližini mesta. Tudi minimalna proizvodnja bi lahko s strupenimi emisijami (čravno minimalnimi) ogrozila okolje. Da bi se ne ponovilo onesnaževanje, karščno je bilo pred ustavitvijo proizvodnje, ko so v rudniški topilnici predelali na leto 285.000 ton rude, bodo morali idrijski rudarji izpolniti pet pogojev za »čisto« proizvodnjo med drugimi: – jalovine ne bodo več odlagali ob strugi Idrijce, temveč jo bodo sprosti odvažali bodisi v rudnik, kjer bodo z njo zasipavali rove, ali pa industriji, ki je v zadnjem času ostanki iz Idrije začela s pridom uporabljati; odpadke, kot sta stih in mokri ciklonski prah, bodo vračali v peč, podobno pa bodo »onesposobili« tudi kondenzacijske in izparne vode; največji problem ostaja vpliv proizvodnje živega srebra na zrak. Da bi se izognili naložbi v gradnjo 100 metrov visokega dimnika, ki bi bil seveda nujno potreben, če bi prišli na maksimalno proizvodnjo, bodo v Idriji omejenjo proizvodnjo naravnali tako, da bodo rudo žgali le 100 dni v letu, in sicer v vremensko najbolj ugodnih razmerah. Letos bodo peč v topilnici delale od avgusta naprej.

Če odstejemo koristi, ki jih bodo imeli od minimalne proizvodnje v Idriji porabniki živega srebra in rudnik, ki bo s tem za silo rešil vprašanje vzdrževanja nekaterih doslej zanemarjenih rudniških naprav (dogovorjeni program minimalnega vzdrževanja obsega le najnujnejša dela, saj je bil izdelan za kratko,

prehodno obdobje) in del kadrovskih problemov, je idrijski rudnik letos pravzaprav pred podobnimi dilemami kot leta 1977. Razlike so le v tem, da je v tej ustanovi pred sedaj zaposlenih 1000 delavcev manj kot pred šestimi leti, da so rudišča toliko raziskana, da je sedaj bolj jasno, kakšne zaloge vsebuje in kaj lahko od rudnika v bodoče pričakujemo, in ne nazadnje, da smo s prejemom zakona, ki se velja, sklenili rudnik ohraniti kot dobro splošnega ljudskega pomena. Skrb zbujajoče pa ostaja, da se svetovne cene živega srebra v zadnjem času bistveno ne spreminjajo, kar po vsej verjetnosti ne gre pripisati le nesozamerjem med proizvodnjo in porabo te kovine, temveč tudi upadanju njene uporabnosti, ki je posledica ovsedenja človeštva na področju varstva okolja.

Padci in vzponi na 12 let

Proizvodnja 300 ton živega srebra v Idriji, ki bi znašala 5 odstotkov sedanje svetovne proizvodnje, je torej pogojena z izračunom o rentabilnosti. Študije so pokazale, da bi proizvodna cena v Idriji znašala 450 dolarjev za jeklenko, kar je še vedno višja cena, od tiste ki jo sedaj priznavajo na svetovnem trgu. Poz

PRIČEVANJA EDVARDA KARDELJA (12)

Nevaren pojav »vojvodstva«

Osvobodilna fronta je dejansko oblast, ne samo v propagandističnem smislu, ampak resnična oblast v Ljubljani, kar je mogoče zaradi neverjetne enotnosti ljudstva in zaradi pravilne politične linije tukajšnjih tovarišev, je poročal Edvard Kardelj Titu o razvoju narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji. Današnji, predzadnji nadaljevanje pričevanj je posvečeno tudi najtežavnemu Kardeljevemu trenutku v vojni.

Partizani so nudili silovit odpor in Nemci so imeli ogromne izgube v ljudih in materialu. Toda veliki premoci Nemcev se partizani, ki so bili izmučeni od enesemesečnih bojev s četniki, niso mogli upirati. Nemci so nastopili z množico tankov, podprtih z eskadriljami letalstva, ki so brez prestanka bombardirali in mitraljirali naše položaje. Zato smo evakuirali Užice, Čačak, Ljubovijo, Čajetino in še nekatera manjša mesta. Nemška ofenziva je ponovno dokazala, da je glavno v partizanskem načinu bojevanja: čuvati v prvi vrsti svojo živo silo, a ne ozemljati, in kar največ uničevati sovražnikovo živo silo.

V Ljubljano se je Edvard Kardelj vrnil spet 14. marca 1942. Sprva je stanoval nekaj časa v bunkerju izvršnega odbora OF na Dolenjski cesti, nato na Streljski ulici in končno v bunkerju pri Romihu pod Rožnikom. Položaj in razvoj narodnoosvobodilne vstaje v Sloveniji v 1941. letu in začetku 1942. leta je podrobno analiziral v pismu Titu z dne 5. aprila 1942.

»Meja je bila od 15. marca dalje popolnoma zaprta in imel sem srečo, da sem prišel (v Ljubljano) dan prej. Možnosti gibanja v mestu so zelo omejene. Mesto je v celoti ograjeno z žico, in sicer tako, da so predmestja od mesta odrezana ali vsaj prepolovljena. Dolocenih je samo nekaj prehodov na glavnih cestah. Dovoljenja za prehod se dobijo zelo težko, a na prehodu je poleg tega velika kontrola. Italijani so naredili vse to zelo spretno, tako da je težko najti kanale za prehod.

Razpoloženje množic in splošno razmerje političnih sil sta tukaj dejansko takšna, da ti

sreče prekipeva od zadovoljstva. Mislim, da ni nikjer v Jugoslaviji stanje tako ugodno kot pri nas (razen v Črni Gori), po oblikah boja sploh ne vem za podoben primer. Kar sem ti iz Zagreba sporočil, ne samo ni bilo pretirano, ampak je le blede slika dejanskega stanja. Iskreno povedano, nikoli v svojem življenju nisem mislil, da so Slovenci sposobni tako se boriti. OF je dejansko oblast, a ne samo v propagandističnem smislu, in sicer oblast v sami Ljubljani. To je bilo mogoče zaradi neverjetne enotnosti ljudstva, ki je sedaj – kljub beli gardi – večja kot kdaj, pa tudi zaradi dejanske pravilne politične linije tukajšnjih tovarišev. Kritika, ki smo jim jo poslali, ko sem bil še pri vas (v vrhovnem štabu), je bila potrebna samo glede nekaterih manjših vprašanj.

OF izdaja odloke, po katerih se množice tudi ravnavajo. Na primer: davek OF prinaša 300.000 do 700.000 lir mesečnega dohodka OF v Ljubljanski pokrajini, brez Štajerske in Gorenjske. Zato so partizani relativno dobro opremljeni. OF je prepovedala sečnja gozdov v korist Italije, prodajo hiš, zemlje itd. Italijanom. Rezultat: Italijani niso mogli sekati, ker jim ljudstvo ni dovolilo.

Ljudsko posojilo 1942

Razen tega je IO OF razpisal ljudsko posojilo v korist pogorelcov in drugih. V upravnem odboru za posojilo so trgovci in veletrgovci, dva industrialca, iz bank itd., poleg tega pa tudi naš ljudje. Ves denar se steka pri IO OF, ki ga bo porazdelil. Računamo, da to tudi posojilo dalo nekaj milijonov lir. Natisnili smo tudi pozive, na katerih bo za posamezne trgovce, kapitaliste, banke itd. določen znesek, ki ga morajo podpisati. V kapitalističnih krogih se zelo bojujejo OF, zlasti po ustrelitvi Praprotnika, največjega slovenskega kapitalista.

Izdajamo bone in obligacije, tiskane v raznih barvah, po 10.000, 5.000, 1.000, 500, 100 in 50 lir, ki jih je prebivalstvo začelo spontano

* V tem pismu (5. aprila 1942) je Edvard Kardelj obvestil Titu o razvoju narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji v 1941. letu in začetku 1942. leta.

Ljubljana je bila najbolj borbeno mesto na Slovenskem. Enotnost ljudstva je bila tako močna, da so bile že 1941. leta množične demonstracije. Tako je, na primer 29. oktobra 1941, na obeltnico propada avstro-ogrske monarhije, OF pozvala Ljubljančane, naj ob določeni uri ne prihajajo na ulice, ki so tako ostale prazne.

Takoj po prihodu Italijanov je izvršni odbor OF v svojem glasilu Slovenskem poročevalcu objavil zakon, po katerem bo vsakdo, ki bi denunciral Slovenca okupatorju, kaznovan s smrtjo. Na podlagi tega zakona so izvrševali smrtno obsodbo. Polegalna in ilegalna dejavnost OF proti okupatorju in kolaboracionistom je okupatorsko oblast pogosto povsem onemogočila.

Organi varnostno-obveščevalne službe (VOS) so sredi belega dneva prihajali v urade, kavarnе ali sredi ulice legitimiral navzoče ali tiste, ki so jih iskali, odpeljali na zasilnišče. Odbori OF so bili v vsaki ulici, večji hiši ali v podjetju. Ti odbori so vsak dan dobivali poročila o sovražnikovem delu in so organizirali zbiranje orožja, obleke in hrane.

** Izvršni odbor Osvobodilne fronte.

uporabljati kot denar (kupujejo jih celo Italijani.)

Včeraj smo sprejeli še en odlok o zaplenbi veleposesev, ki so v rokah okupatorja ali petokolonasaev. Morda se ti zelo smesno, dejansko pa je to povsem realna stvar. Od-

OF izdaja odloke, po katerih se množice tudi ravnavajo. Na primer: davek OF prinaša 300.000 do 700.000 lir mesečnega dohodka Osvobodilni fronti v Ljubljanski pokrajini, brez Štajerske in Gorenjske. Zato so partizani relativno dobro opremljeni.

lok vsebuje zaplembo, ki jo deloma izvrše že sedaj, po osvoboditvi pa jo bodo popolnoma, zemljo pa razdeli med kmete. Ustanavljajo se odbori kmetov pod kontrolo OF, ki bodo sekali gozdove v korist pogorelcov, jemali živino v korist lačnih, inventar za siromašne itd. – vse to s pomočjo narodne zaščite in partizanov. To smo storili iz dveh razlogov: prvič kot represalije za požige vasi in drugič da vežemo kmete na OF tudi z gospodarskimi vprašanji, kar je sedaj, ko so mobilizirali duhovnike in cerkev za divjo hajko proti nam, izredno važno. Nekoliko pozneje bomo izdali še odlok o moratoriju za kmečke in delavske dolgeve in prepovedali denarnim zavodom in oduherom, da izterjujejo dolgeve. V kakšni meri je OF oblast, se vidi tudi iz naslednjih dejstev: Italijanom do sedaj kljub poskusom ni uspelo vzpostaviti niti ene fašistične organizacije: ne sindikata, ne športne organizacije, ne mladinske, ne študentske – nič. Odbori delavske enotnosti (tj. delavski odbori OF) po tovarnah nastopajo prav tako ponekdo že kot oblast. V ljubljanskih tovarnah so prislili tovarnarji, da kljub fašistični prepovedi povišajo mezde. Tovarnarji se bolj bojujejo OF kot italijanskih oblast.

Okupatorjeva panika

Sedaj je stvar prišla tako daleč in OF ima tako moč, da bo moralo priti do skrajnih ukrepov. Italijani tudi pričakujejo nekaj podobnega, ker se za začeli mizlično pripravljati na učne borbe; utrjujejo vojašnice, gradijo na posameznih točkah v slemem mestu barikade, žične ovire, mitralješka gnezda itd. in loteva se jih velika panika. V takšni paniki delajo eno neumnost za drugo. Požgali so vasi, divjaško natrpali prebivalstvo v taborišča, sedaj pa so jih nenaekrat pognali nazaj, na pogorišča, pripeljali tudi nekaj hrane in isti vojaški jim pomagajo sedaj graditi hiše. Norišnica! Ali pa z radikalskimi aparati! Vsa Ljubljana se smeje. Naši imajo v slemem mestu majhno oddajno postajo, ki se sliši v glavnem v Ljubljani. (Nekateri trdijo da so jo slišali v Zagrebu in celo v Beogradu). Že pet mesecev imamo trikrat na teden po petnajst minut propagandistične emisije. Italijani se podijo za njo s celo vojsko. Nemci so poslali posebno geostavpovsko ekipo, da jo odkrije – vse zaman. Niso je našli. Sedaj so pobrali vse radijske sprejemnike in tako rešili stvar po italijansko. Za nas je stvar še bolj ugodna.

Tako je v glavnem z OF v Ljubljanski pokrajini. Nekoliko drugačen je položaj v nemških delih Slovenije. Razpoloženje ljudstva je sedveda tudi tam v ogromni večini za OF. Razen tega se tudi bela garda ne upa nikjer pojaviti v nevarnejši obliki. Simpatije za ZSSR in KP prevladujejo. No, v organizacijskem pogledu stoji OF tam mnogo slabše; po tej liniji je bilo tudi precej vdorov, izdajstev in provokacij, tako da je tam OF za akcijo mnogo manj sposobna. To je tudi razumljivo, ker je tudi s partijo tam precej slabo, posebno na Štajerskem. Mnogo bolje je bilo do sedaj na Gorenjskem. OF je držala v svojih rokah množice skoraj tako kot v Ljubljanski pokrajini. V Kranju, na Jesenicah itd. so bile skoraj prav takšne množične akcije kot v Ljubljani. Celi odredi kmetov so se pridružili partizanom. Bojevali so hude boje v Poljanski dolini in v Bohinju, na obeh krajih uspešno.

Prek 400 partijcev v Ljubljani

S partijsko organizacijo je zelo različno. V samem mestu in v okolici Ljubljane je prek 400 članov, v vsej Ljubljanski pokrajini nekaj 550-700, v Primorju okoli 40, na Gorenjskem in Štajerskem pa ne moremo navesti številk, ker jih vdori stalno spreminjajo. Vendar pa imamo OK psovod kot prej, le z mnogo manjšim številom članstva. Dobra je tehnika in ni dokumenta, ki ga ne bi izdelali, in to odlično in precej hitro! Imajo svojo cinkografijo in nekaj tiskarn, ki precej hitro delajo.

Ljubljanska pokrajina radikalizira vso Italijo. Ljudje, ki prihajajo od tam, pravijo, da se

V nemških delih Slovenije je, kar zadeva OF organizacijsko, mnogo slabši položaj, tako da je tam OF za akcijo mnogo manj sposobna. To je tudi razumljivo, ker je tudi s partijo tam precej slabo, posebno na Štajerskem.

pripravljajo fantastične stvari o položaju v Ljubljanski pokrajini. Ker so partizani tudi v Primorju, jih neposredno občuti tudi Trst. Zato so sedaj italijanski agenti izdali letak, v katerem pravijo, da so slovenski komunisti dobili od KP Italije in KP Nemčije nalogo, da zanetijo revolucijo v osrednji Evropi. Do neke mere imajo prav, ker imajo tukajšnji boji podobne odmeve tudi v Avstriji. Zato so Nemci vrtili ogromno sil v Slovenijo in kljub velikim izgubam lazijo za partizani po gozdovih in hribovih.

Italijani so bili obveščeni, da je v Ljubljani glavno poveljstvo, vodstvo OF in CK KPS, ker so zajeli nekatere kurirje, ki so od tukaj raznašali navodila za boj po vsej Sloveniji. Racije po mestnih četah so bile kljub množičnim arretacijam in deportacijam brezuspešne. Vodstva v Ljubljani niso mogle paralizirati. Zato so Italijani obdali mesto z bodočo žico, da bi ga lahko osamili od partizanskih enot in osvobodjenega ozemlja ter nadzorovali vse promet z okolico, da bi tako zajeli vodstvo OF. Kljub tej oviri zveze in promet niso bili prekinjeni.

Po prihodu v Ljubljano – kjer je ostal do prvih dni julija 1942. leta je Edvard Kardelj skupaj s člani Glavnega štaba narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov pripravjal pomladansko ofenzivno partizanskih enot. Vodstvo osvobodilnega gibanja v Sloveniji je marca 1942. leta pričelo pripravljati načrt ofenzive, v kateri naj bi pregnali Nemce iz dela Gorenjske in zasavskih rudarskih revirjev in očistili Kočevsko proti Ribnici in Beli krajini.

Zaplemba veleposesev

»Ljubljana je kljub žici in popolni zapori še vedno žarišče politične akcije proti okupatorju. V ilustraciji naj bodo podatki za april o stanju OF v Ljubljani: v 390 odborih OF je zajetih okrog 8.000 članov, brez ženskega antifašističnega in mladinskega gibanja v okviru OF. Ti ljudje so v aprilu zbrali 300.000 lir brez posojila OF, ki znaša veliko več. Pri tem mora upoštevati, da so zunanji žice skoraj vsa predmestja s 50 odstotki prejšnje partijske organizacije v Ljubljani, kar ni všeto v zgornjih številkah. Jasno je, da lahko bela garda pri taki zasidranosti OF v množicah samo še – denuncira. Po vaseh pa so tako vsi kmetje za OF in partizane. Strahu pred požiganjem ni, čeprav vsi vsak dan gorijo. Na podlagi sklepa izvršnega odbora OF o konfiskaciji veleposesev (okupatorskih in petokolonskih) so partizani in kmetje že konfiscirali nekaj posestev; konje in kar potrebujejo, so vzeli partizani, vse premočeno premoženje pa so razdelili kmetom; glede zemlje in gozdov ustanavljajo posebne kmečke odbore, ki so prevzeli gozdove v skupno uporabo, zemljo na partizanskem ozemlju obdelujejo kolektivno, vprašanje razdelitve pa je odloženo na poznejši čas. Z lesom iz veleposeselskih gozdov gradijo barake za kmete iz požganih vasi. Navdušenje za partizane je naravnost nepopisno. Vedno sem mislil, da bo na slovenske kmete požig vasi hujše učinkoval kot v Sandžaku ali Bosni. V resnici pa je ravno obratno! Celu iz vasi, ki niso bile požgane, se kmetje sami selijo v hribe in gozdove ter se pripravljajo na požig in odhod v partizane. Sedaj, ko že imamo osvobodeno ozemlje, so kmetje še odločneje za nas. Ničče več ne bo mogel pridobiti teh kmetov zase.

Kmetje s puškami pričakajo Italijane

Zadnje partizanske akcije so v Ljubljanski pokrajini, to je v vsem italijanskem delu Slovenije, dejansko prerasle v splošno ljudsko vstajo. Razvoj je bil tako nagle, da je iznenadil okupatorje in priznati moram, da neke mere tudi nas same. Vse to se je zgodilo v piclem tednu. Italijanski odlok o streljanju talcev je bil neposredni povod, da so ljudske množice, ki so bile politično že pripravljene, vzvalovale in se dvignile z orožjem proti Italijanom. Prvi izraz takega razpoloženja je bila že vstaja na področju Polhovega Grada. Tamkaj so se kmetje in nekaj vasi kot eden vrgli na italijansko kolono, ki je prišla z namenom, da napade neko partizansko četo, ki je bila tam, in jo tolkali nekaj dni z ogromnimi izgubami za Italijane, nato pa so večidel odšli v partizane; ostali so se vrnili na domove, vendar so še vedno pod čvrsto vojaško disciplino.

* Iz pisma Edvarda Kardelja z dne 18. maja 1942 Titu o položaju v Sloveniji.

ČRNA GORA ŠTIRI LETA PO POTRESU

Visoke cene ne priznajo solidarnosti

Črnogorske vasi in mesta so še vedno eno samo veliko gradbišče. Večja stanovanjska naselja, ki so jih bili zgradili kmalu po potresu in jih prav ledi dokončujejo, dajejo hribovskim in primorskim krajem novo podobo. Tudi dokaz, da so jugoslovanski gradbinci sposobni v kratkem času opraviti najtežje naloge. Misli pa ostanejo tudi ob sedeli solidarnosti, ki je dobila v črnogorskih krajih še poseben, topel zven, pa naj gre za sosedski, jugoslovanski ali mednarodno.

Ob katastrofi – Črna gora se je silovito zatresla 15. aprila zjutraj 1979. leta – ki je ljudje nikoli ne bodo mogli pozabiti, je najlepše spoznanje, da neke obstajajo prijatelji, bratje, neznanici, ki pomagajo obnovljati tisto, kar je bilo ustvarjenega v dolgih desetletjih in stoletjih, pa uničeno v nekaj trenutkih. Tudi ne moreš mimo spoznanja, da so načrtovani v želji, da ljudje čimprej dobijo novo streho, dodobra načeli črnogorsko krajino, njene, v kamenje stisnjene vasi, in z velikim trudom ohranjeno zemljo. Potem se ti občutki pomešajo z ugotovitvijo, da je danes brez svojega doma le še 107 družin, v glavnem takih, ki so bili ob potresu podnajemniki. Če ne bi ukrepali takoj in gradili hitro, bi bilo še veliko brezdomcev, kajti ne smemo pozabiti, da je bilo uničenih ali poškodovanih okrog 50.000 stanovanj.

Brez doma je le še 107 družin

»Pri graditvi in obnovi stanovanjskih in drugih objektov je doslej sodelovalo prek štirideset velikih gradbenih podjetij iz vse Jugoslavije, z njimi pa je bilo sedeti še več sto kooperantov.« nam je pripovedoval Radomir Djajić, direktor republiškega sklada za obnovo in gradnjo na potresnem območju. Podatki o gradnji stanovanj resnično zbujajo zadovoljstvo.

Od leta 1979 do konca lanskega leta so v družbenem sektorju zgradili 3336 stanovanj, obnovili 12.002 stanovanj, zdej gradijo še 538 stanovanj in jih 2700 obnavljajo. V zasebnem sektorju je bilo do lani zgrajenih 11.909 stanovanj in 669 gospodarskih objektov. Obnovili so 16.292 stanovanj in 880

gospodarskih objektov, trenutno pa v zasebnem sektorju gradijo še 1655 stanovanj in 571 jih obnavljajo.

»Zaradi počasnega sprejemanja urbanističnih načrtov obnove ter nekaterih neresenih lastninsko-pravnih zadev, bolj počasi napreduje obnavljanje stanovanj v starih mestih, kjer je velika večina zgrajenih zaščitenih in so kulturno-zgodovinski spomeniki. Pričakuje mo, da nam bo uspelo vsa stanovanja urediti do konca prihodnjega leta, to pa pomeni, da moramo najti rešitve tudi za 85 družin, ki še vedno prebivajo v turističnih objektih, in 22 družin, katerih domovi so avtomobilske prikolicе. Nekaj več težav je predvsem zaradi tega, ker so bile te družine pred potresom podnajemniške. Seveda ne bi smelo biti posebnih zapletov, če vemo, da smo rešili tisoče drugih. Pri republiškem skladu smo že sprejeli sklep, da zagotovimo petdeset odstotkov potrebne denarja, če drugo polovico prispevajo delovne organizacije, v katerih so delavci brez stanovanja zaposleni.« je sklenil pripoved o stanovanjski graditvi Radomir Djajić.

Dodajmo še, da so doslej za graditev družbenih stanovanj iz republiškega sklada namenili 3 milijarde 134 milijonov dinarjev, za graditev zasebnih stanovanj in gospodarskih objektov pa nekaj več kot 7,5 milijarde dinarjev. Pravijo, da bi lahko bili še uspešnejši, če cene kvadratnega metra stanovanja ne bi vrtoglav poskočile. Kmalu po potresu je bilo za kvadratni meter stanovanjske površine treba odvzeti največ deset tisoč dinarjev, danes pa že od 38 do 40 tisoč dinarjev.

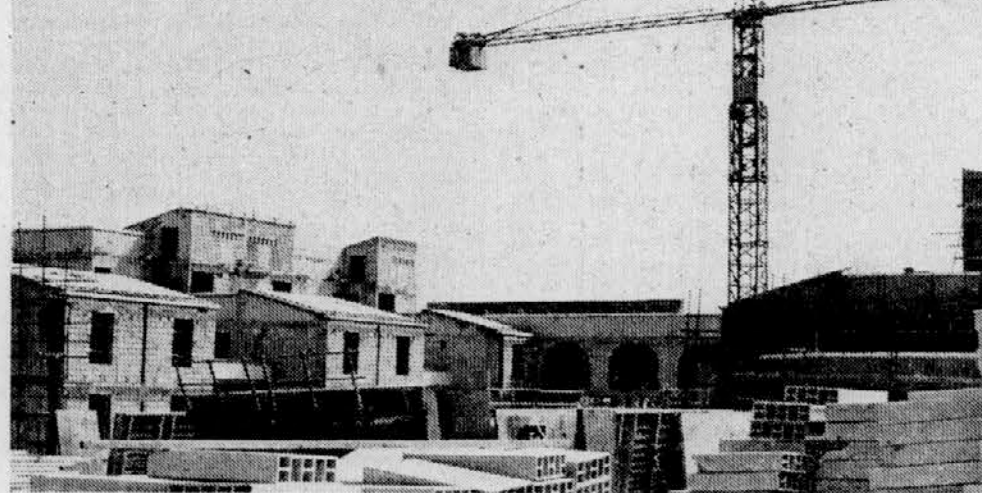
Deset tisoč postelj več kot pred potresom

Po potresu so seveda morali vsi turistični nameni tudi obnovi prometnih poti, porušeni objektov in industriji. Čeprav Črnogorci z zadovoljstvom pokažejo, kaj so naredili, ni mogoče preslišati tona, da je jugoslovansko gospodarstvo na združevanje dela in sredstev

● V letih 1979–1982 so iz sklada za obnovo in gradnjo namenili 37 milijard 600 milijonov dinarjev, do konca srednjeročnega obdobja pa naj bi šlo za obnovo iz sklada skupno 43 milijard 865 milijonov dinarjev. Lani so jugoslovanske republike in pokrajine v sklad za obnovo vplačale prek 8 milijard dinarjev, delež posameznih republik in pokrajin pa je bil (v tisoč dinarjih)

	Brez obvezne vračila	Kredit	Skupaj
1. BiH	655.242	350.269	1.005.511
2. Makedonija	288.600	154.275	442.875
3. Slovenija	845.372	451.905	1.297.277
4. Srbija	1.258.630	672.818	1.931.448
5. Hrvaška	1.385.388	740.575	2.125.964
6. Črna gora	109.469	58.518	167.987
7. Vojvodina	579.295	309.670	888.965
8. Kosovo	115.754	61.878	177.632
Skupaj	5.237.750	2.799.909	8.037.659

še ni povsem odzvalo. Uspehi so pri obnovi in graditvi nadomestnih objektov, za katere denar zagotavljajo iz sredstev, namenjenih potrebni obnovi. Drugače je z urednitvijo tistih načrtov, za katere naj bi vlagalo denar družbeno delo. Dovolj zanimanja je za uporabo denarja zveznega sklada za kreditiranje hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in pokrajin. Ta denar lahko uporabijo predvsem za graditve v desetih črnogorskih manj razvitih občinah. Žal večino jugo-

Gradnja Slovenske plaže (Foto: Branko Sosić)

slavanskega združenega dela bolj zanimajo vlaganja v drugih deset občin, ki so po črnogorskih kriterijih bolj razvite. Zabeležiti velja pripombe, da veliki jugoslovanski sodži za vlaganje ne kažejo prave pripravljenosti.

Spisek uspešno opravljenih nalog je kar obsežen. Lani so uredili 42 kilometrov pomembnejših cest in popravili 16 večjih mostov, med njimi tudi najbolj zahtevno popravilo viadukta Brčeli na cesti med Virpazarom in Petrovcem. Uredili so del ceste Kotor–Bijela, ki se je ob potresu potopila v morje, posodobili so tudi cesto med Barom in Virpazarom. K temu dodajmo še ureditev železnice, ške proge Titograd–Bar in več objektov železniškega gospodarstva. Za ureditev prometnih povezav so doslej namenili 4,3 milijarde dinarjev, do leta 1985 pa bodo morali primakniti še milijardo dinarjev. V zadnjih štirih letih so vso pozornost posvečali preskrbi z vodo. V Hercegovnem in na Cetinju so uredili nova vodovoda, kmalu bo zadovoljiva oskrba v Nikuški, medtem ko so rešitve za primorske občine le časne. V Kotoru, Ulcinju in Baru imajo sicer več pitne vode kot pred leti, toda dokončno rešitev vidijo strokovnjaki le v zajehtju ob Skadarskem jezeru ter v graditvi predora do morja. Za urednitvev tega načrta lep čas očitno še ne bo denarja, primorskim občinam pa je uspelo zagotoviti šele 100 milijonov dinarjev, ki so jih namenili raziskovanju in načrtovanju.

Slovenska plaža raste

Najpomembnejši so dosežki v turističnem gospodarstvu, kajti v Črni Gori so imeli pred potresom 120.000 postelj, letošnji turistično sezono pa bodo pričakali še z dodatnimi 10.000 posteljami. Konec meseca bo sprejel prve goste hotel Palas (375 postelj), katerega graditve je financirala tudi ljubljanska Emona, sicer pa अपovedujejo pred sezono še odprtje hotela Avala – Mogren (646 postelj) in vile Perast v istoimenskem kraju (25 postelj). Po lanski turistični sezoni so hotelske zmogljivosti povečali za 3180 postelj.

Med številnimi obnovljenimi in novozgrajenimi gospodarskimi objekti sta še posebej pomembna ladjedelnica Veljko Vlahović v Bijeli in Luka v Baru. Obnova ladjedelnice, kjer del niso prekinili, bo končana do konca leta. Do takrat bi morala biti pripravljena tudi barska Luka, kjer trenutno končujejo urejanje obale in dokov. V novi luki bodo lahko letno pretvorili pet milijonov ton tovara, uredili pa bodo tudi sodobno marino.

Še največ težav je z obnovo industrijskih objektov v Kotoru, kajti tri tovarne morajo zgraditi v novi industrijski coni. Zavleklo se je urejanje lokacijske dokumentacije, Grbaljsko polje, kjer bodo gradili, pa je bilo komunalno neurejeno. Dobra stran potorskih graditev je, da so denar za naložbe zrušile številne jugoslovanske delovne organizacije, Pričakujejo, da bodo tovarne zgradili do konca srednjeročnega obdobja.

Popotresno obnovo zelo slikovito kaže krajevna skupnost Virpazar v črnogorski občini Bar, ki je bila ob potresu med najbolj prizadetimi. Kolo zgodovine se je na tem območju, zlasti v kraju Virpazar, ki je bil nekad znamenito trgovsko središče ob Skadarskem jezeru, na stičišču poti med notranjostjo in obalo, marsikdaj ustavilo. Tudi v bližnji preteklosti: 13. julija 1941 okrog druge ure se je začel z napadom na italijanski postojanko oborožen spopad Črnogorcev z okupatorjem. Tu je padla prva žrtev za svobodo, Djoko Luković. Pred štirimi leti je območje že drugič v njegovi zgodovini razdeljal potres (prvi je bil leta 1905, vzel je eno življenje), ki je v dvaindvajsetih vaseh krajevne skupnosti Virpazar uganil 30 življenj in povzročil za 1,6 milijarde dinarjev škodo. Od 1900 hiš, kolikor jih je tu stalo pred potresom, zgrajenih v večini iz kamna v značilnem slogu črnogorskih vasi, jih je le borihi dvesto ostalo uporabnih, 1400 so jih morali porušiti, 300 so jih lahko obnovili. Uničeni so bili seveda tudi vsi družbeni objekti, od trgovin, mladinskih domov, do

vodovodnega omrežja, cest in tudi železniške proge, ki je speljana od Bara proti Beogradu.

Mladi rod obeta bodočnost

Tako se je v tej krajevni skupnosti pred štirimi leti zrušilo na tla skoraj vse, kar je bilo zgrajeno v dolgih letih in v hipu so se vsa razvojna hotenja prebivalcev tega nerazvitega območja hočeš, nočeš, spremenila. Ob veliki solidarnosti vse Jugoslavije, sosedski pomoči, ki je v teh nerazvitih območjih vsakdanji gost, niso usmerjali sil le v obnovo, ampak v oživiljanje območja, v tiste naložbe, ki bodo znova, morda sicer šele čez nekaj let, privabile ljudi iz mest nazaj ali jih vsaj obdržale v teh krajih. Na območju krajevne skupnosti je namreč v povojnih letih živelo od 16 do 20 tisoč prebivalcev. Zdej jih je le 2.568, od teh 80 odstotkov starih.

V povojnih letih so imeli tri osnovne šole in še dvanajst podružnic, danes so veseli prvih znanilcev sprememb: še pred leti je edino šolo v krajevni skupnosti obiskovalo šest otrok, zdej imajo 180 osnovnošolcev, znanje jim daje 28 učiteljev. In prav to je prebivalcev krajevne skupnosti Virpazar dodatna spodbuda, ko se prepričujejo s tistimi, ki pravijo, da ni stabilizacijsko graditi cest po nerazvitih vaseh. »Kot da bi bilo cenejšje, če se vsačani preselimo v mesto,« je dejal v pogovoru Radovan Pejović, predsednik sveta krajevne skupnosti, človek, ki bi mu mirno lahko rekli duša krajevne skupnosti, saj zlepa ne srečaš koga, ki tako do podrobnosti pozna svoj kraj, njegov utrip in njegove prebivalce.

Delegati krajevne skupnosti Virpazar so v skupščini občine Bar uveljavili svoje; prihodnje leto bodo praktično vse naložbe namenjene cestam. »Pošteno smo se morali bojevati za tako odločitev. Imamo utemeljitve,« je povedal sogovornik, »med njimi tudi to, da smo za popotresno obnovo, zaradi velike prostovoljnega dela in gospodarnosti, porabili le 600 milijonov, škoda pa je bila ocenjena na 1,6 milijarde. Torej lahko na ta račun nekaj več porabimo za ureditev cest. Potrebno so nam, še zlasti, če naj v bodočnosti povečamo kmetijsko proizvodnjo in postanejo oskrbovalno zaledje obmorskih mest. Težava je v tem, da je v občini Bar 93 krajev, večina nerazvitih, torej veliko potreb, pri usklajevanju katerih prav hitro pride do zamere.«

V krajevni skupnosti, ki se razteza na tretjini

površine barske občine, so v štirih letih veliko naredili. Ne le v Virpazarju, ki je tudi danes kulturno in trgovsko središče krajevne skupnosti, ampak v vseh krajih. Vse družine imajo spet streho nad glavo, imajo deset trgovin, od teh šest v Virpazaru (pred potresom jih je bilo deset). Postavili so novo ambulanto, v kateri delata dva zdravnika splošne prakse, v posameznih dneh pa specialista za otroke, ženske in podobne bolezni, kmalu naj bi dobili še zobno ambulanto. Postavili so dva doma Rdečega križa, kjer imajo vsak teden pregled za starejše občane. Obnovili so pošto in dobili dodatne telefone. Pred letom in pol je kraj Virpazar dobil nov vodovod (ni sicer še povsem dokončan), ki bo lahko oskrbel z vodo okrog 50 tisoč prebivalcev. Brez vode so le še štirje manjši zaseki. Prihodnje leto bodo obnovili in uredili ceste, prav kmalu pa tudi električno omrežje, ki je prešibko in ga je najmanjši grom ali preobremenitev izključuje.

»Pravimo, da bi lahko naredili še več,« pojasnjuje Radovan. »Nismo nasprovali obnovi življenjsko pomembnih objektov, kot je, recimo, Luka Bar. Toda, nekatere stvari bi v mestih lahko nekoliko počakale, zlasti tiste naložbe, ki ne vračajo vloženega, torej niso gospodarsko nujne.«

Prihodnost so ljudje, turizem in kmetijstvo

Pogled v prihodnost je v krajevni skupnosti Virpazar, predvsem v kraju s tem imenom, bister in seže daleč. Cilji so trdno postavljeni v naravne danosti, ki jih ni malo. Skadarsko jezero je s svojo hrbitovito okolico tako enkratno, da ga skoraj ni mogoče popisati. Njegov lepota, predvsem pa bogastva, ki ga je mogoče trpiti s turizmom, še niso izkoristili. »Ni jezera krivo, če je blizu morja z najlepšimi plažami,« pravi Radovan. Čeden hotelček »13. julija« ob jezeru naj bi bil prvi korak v turistični razvoj, ki mu bo dobra osnova tudi zakon, s katerim naj bi že prav kmalu območje Skadarskega jezera razglasili za nacionalni park. To pa pomeni, da bodo ohranili mir, cvetoče lokvanje na površini jezera, nbroj različnih ptic, čisto vodo in ribje bogastvo jezera.

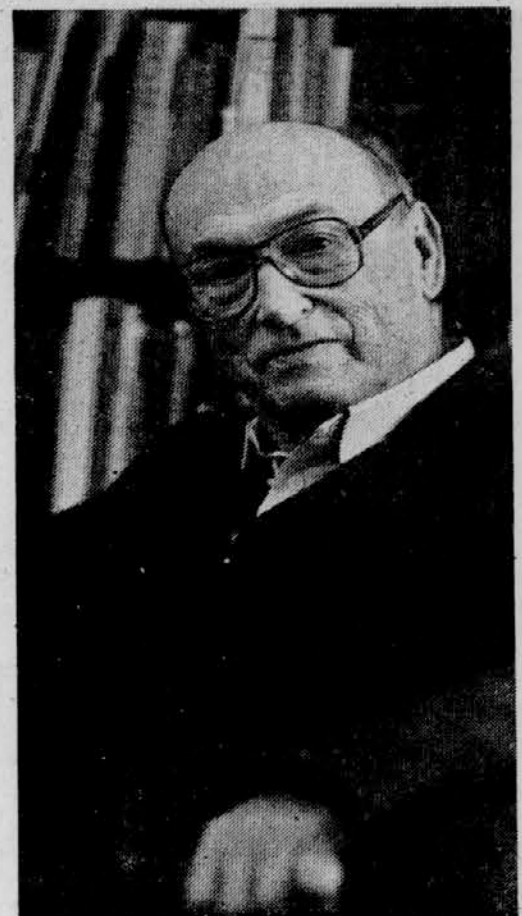

Foto: Dragan Arrigler

POGOVOR Z DR. ANTONOM TRSTENJAKOM

Psihologova hoja za človekom

»Kaj je človek? To je eno najtežjih vprašanj na sploh, čeprav nam je najbližje,« meni prof. dr. Anton Trstenjak. »Ali človekovo ravnanje določajo dejavniki okolja in dednosti – ali pa je morda človek razmeroma svobodno bitje, ki je zmožno sebe pa tudi svoje okolje – v skladu s lastnimi cilji, ideali, vrednotami – spreminjati? Kje je ločnica med človekom in živaljo? Kako je človekova prvobitna, biološka narava v skladu s zahtevami sodobnega urbaniziranega, tehniziranega okolja?«

V vseh delih, naj si bodo po tematici še tako raznolika, se prof. dr. Trstenjak dotika antropoloških vprašanj, temeljnih problemov človekove eksistence, človekove vloge in mesta v svetu. Lahko bi rekli, da so razmišljanja o tem, »kaj je človek« in cela pahljača odgovorov, ki se na to navezujejo, nekakšen skupni imenovalac Trstenjakovega življenjskega opusa. Zato se je tudi prvo, in prav tako vsa

delu. Že začetki novodobne znanosti so postavili v 16. in 17. stoletju za temeljno načelo »vse meriti – in kar ni merljivo, napraviti merljivo«: se pravi, vse gledati s kvantitativnega vidika. Samo to je veljalo za znanstveno, hkrati pa je veljalo za večvrstno od zgolj kvalitativne razlage sveta. Tako se je morda človek postopno na vseh področjih vedno bolj enostransko, da ne rečem kar izključno usmerjal v količinsko večanje, množitev materialnih dobrin, v kvantitativno produkcijo, s tem pa v kvantitativno porabo in v njo v kvantitativno zadoščevanje gonov. Ne da bi se tega prav zavedali, smo se ob uresničevanju Benthamovega načela, da bi ob čim manjšem naporu dosegali čim večje užitke, znašli v sodobni »porabniški družbi«, imenovani tudi »družba blaginje«, ki pa je žal docela prezrla, zanemarila oseben etično, se pravi kvalitativno stran človeškega življenja in družbenih dobrin. Povsod prevladuje vidik, koliko bomo proizvedli, zmeraj manj pa upoštevamo, kako bomo proizvajali in – kar je tu odločilno – kako bomo vse to usklajevali z naravo. Gre le za to, kaj človek »zmore«, ne pa tudi, kaj človek »smee«.

– Ta vprašanja postajajo pravzaprav usodna, če pomislimo po eni strani na vse bolj zaostrene ekološke probleme in po drugi strani na kopičenje jedrskega orožja, ki ga je že sedaj dovolj za izničanje človeške civilizacije?

»Ja, v tem pogledu ni na kocki teorija, temveč življenje samo. Tematika ekologije vsebuje ključ po preživetju vrste: Če hočemo rešiti človeka, se moramo spoprijeti z zelo zapletenimi ekološkimi vprašanji, ki globoko posegajo ne le v tehnične in gospodarske, temveč zlasti tudi v socialno-psihološke in celo etične zakonitosti človeškega življenja. Zato imajo te stroke v zadnjem času vse bolj etične predznake.«

– V svojih delih opozarjate, da osebnostni raven sodobnega človeka zastrašuje zastoja za tehnico-civilizatoričnim napredkom človeštva.

kvalitativno gledanje ali vrednotenje življenja, ki ga ne moremo vstopiti v človeka z nobeno bičevko in nobeno policijsko prisilo.«

– Vrednotenje je deloma stvar razumne presoje. Vrednotenje, odločanje med različnimi življenjskimi alternativami pogosto občutimo tudi kot intencijo?

»To je dobesedno življenjska intuicija. Neke odločitve včasih z racionalnimi razlogi nikakor ne moremo utemeljiti, pa vendar nas preveča nekakšen nezmožljiv občutek, da je pravilna.«

– Zdi se, da sodobnemu, civiliziranemu človeku intuicija nekako krni?

»Da, človek ima v zvezi s tem dva temeljna sovražnika: Na eni strani hrup, nemir; dobesedno preplavljen je z zvoki, šumi, tako, da sploh ne more prislutiti svojih notranjosti. Po drugi strani pa pretrana naglica, hitrost; Alvin Toffler govori o »smrti stalnosti«. Živimo tako hitro, v taki naglici, neprstnosti, da sploh ne utegnemo misliti globlje, ne utegnemo vrednotiti že prehojene poti, niti premisliti prihodnje. Samo zelo površinski, plitvi. Tako hitro živimo, da sploh ne utegnemo živeti. Ja, rekli bi, da mora človek začeti ustavljati vso. Prehitro teče in človek ni prilagojen na to veliko hitrost.«

– Podnema o intuiciji ni le predmet teoretičnih razglabljanj, temveč je dobila podporo v novejših nevrofizioloških eksperimentih o različnih funkcijah leve in desne možganske hemisfere?

»Gre za znamenita odkritja Američana Rogerja W. Sperryja iz kalifornijskega inštituta za tehnologijo, ki so jim na podlagi opazovanja pacientov, ki so jim prerezali corpus callosum, prišel leta 1964 do sklepa, da ima človek »dve zavesti«, levo in desno; prva je jezikovno (besedno) analitična, druga vizualno (prostorsko) emocionalna ali še drugače: desna je intuitivno emocionalna (čustvena), leva pa je diskurzivno besedna (razumska). O tem pišem v »Psihologiji ustvarjalnosti« in mi je v pravo zadoščanje, da sem njegovo izsledke pravilno ocenjeval, kajti pred leti so se zdeli kar nekako fantastični, čeprav so bili podkrepjeni s eksperimenti.«

– Robert Ornstein, ki je s Sperryjevim poskusi nadaljeval, pa je to dvojnost povezal s temeljnimi razločkom med zahodno in vzhodno miselnostjo: zahodni tip človeka enostransko razvija levo hemisfero, zahodni pa desno.

»Po Ornsteinu bi morali pri vzgoji kreativnosti posegati mnogo bolj po vzhodni modrosti, ki goji pretežno intuitivno, se pravi desno polovico zavesti, ne pa verbalno racionalno. Meni, da z zamenjanjem desne polovice naše zavesti zapravljamo še neizčrpane možnosti pri reševanju problemov, se pravi pri ustvarjalnem delu.«

– In za sklep še vprašanje, kakšni so vaši načrti, ali že pišete novo knjigo?

»S tem vprašanjem me res spravlja v zadrego, ker načrte seveda imam, a o njih ne govorim rad; kajti če človek o svojih načrtih veliko govori, nazadnje ugotovi, da mu jih je usoda nekje prečrta in da jih ne more izpolniti. Če smem tako reči, stiskam pesti in na tihem delam v smeri svojih načrtov in prav zato, ker bi jih rad izpolnil, ne bom govoril o njih. Tako bom povedal: neko knjigo sem začel pisati že pred dvajset letoma. Se več let pred tem pa sem začel zbirati literaturo in jo v ta namen brati. Vse to je še vedno na mizi, tam, kamor se umikam iz Ljubljane, kadar želim imeti mir. Vendar so medtem prišli k meni ljudje z drugimi predlogi in željami, ki sem jih uslišal. Tako so v tem času izšle menda že tri druge knjige. Torej ti načrti so nekje na stranskem tirju, čeprav bi lahko rekli, da je to zame kar nekako glavni, da ne računam življenjski načrti. Pa pride vedno kaj drugega vmes. Zanimivo, meni se tako godi, in imam občutek, da tudi mnogim drugim, da težišča svojega dela nimam v tem, kar sem si sam začrtal in sam želel, ampak v tem, kar narekujejo življenjske razmere.«

– Bralci pričakujejo od vas ekološko psihologijo...

»Imam občutek, da bo res prišla k meni kaka založba s takim predlogom.«

– Nekoli ste dejali, da vam je izmed vseh vaših knjig najljubša »Hoja za človeka«, ki ste jo prvotno nameravali nasloviti »Antropološko eksistencialni pristop k človeku«

»No, zdaj ste me pa v živo zadeli. To je pa res tista snov, ki jo imam vedno pred očmi, dalje pa ne bom povedal.«

MOICA VIZIJK-PAVŠIČ

Človeških izgub partizani niso imeli velikih. Pač pa strahovito trpi civilno prebivalstvo. Italijanski avioni in težka artilerija brez prestanka bombardirajo vas za vasjo. Italijani požigajo vasi, požigajo in uničujejo gozdove, pobijajo civilno prebivalstvo, zlasti žene in otroke in počnejo vsa mogoča zverstva.

Grozodejstva italijanskih vojakov

Ujeli smo več italijanskih vojakov. Vsi izjavljajo, da so proti volji šli na ta požiganja, da so jih naglali oficirji, toda požigajo vendarle. Dobro bi bilo, če bi v Italiji sami čim bolj razkrinkali ta grozodejstva in opisali gorje slovenskih mater in žena, ki se morajo skrivati s svojimi otroki po gozdovih pred pobsenelnimi okupatorskimi zvermi. Organizirajte, če je mogoče, sistematično pisanje pism italijanskim vojakom, ki so v službi na teritoriju Jugoslavije, v katerih naj žene, sorodniki in prijatelji pozivajo italijanske vojake, naj delajo grozodejstva nad ženami, otroki in neoboroženimi ljudstvom sploh. Vsa Ljubljanska pokrajina se spreminja v ruševine. Če bo šlo v takem besnu dalje, ne bo v dveh mesecih niti ene cele slovenske vasi več. Menim, da nikjer v Jugoslaviji možnosti mobilizacije niso tako velike kot v Sloveniji in to

Ljubljana je kljub žici in popolni zaporu še vedno žarišče politične akcije proti okupatorju. V ilustracijo naj bodo samo podatki za april o stanju v Ljubljani: v 390 odborih OF je zajetih okrog 8.000 članov, brez ženskega antifašističnega in mladinskega gibanja v okviru OF. Ti ljudje so v aprilu zbrali 300.000 lir, brez posojila OF, ki znaša veliko več.

v vseh pokrajinah – brez razlike. Ni mi treba sklicevati se na specifičen položaj slovenskega ljudstva, ki je zares obupen. Treba je priti sem in videti tukajšnje razmere in se prepričati, da morda zares noben narod v Evropi ne doživlja tako težkih dni kot Slovenci. Način v iztreljanju je brezobziren do skrajnih meja. Res so se v vseh deželah dogajali fašistični zločini, toda pri nas gre to iz vasi do vasi, od hiše do hiše, vztrajno in nepretrgano prav zaradi tega, ker je sovražnik uspešno ustvariti tudi svoj policijski aparat, ki zajema vsako vas, da o mestih niti ne govorim. Zato temu aparatu uspe v množice izvelič najboljši ljudi, ki jih strelja vsak dan. Samo v oktobru so Nemci ustrelili na Štajerskem okrog 1.000 ljudi, večina naših ali aktivistov OF in njihove družine. K temu še popolno nacionalno ponižanje itd. Jasno je, da je sovraštvo ljudstva proti okupatorju brezmerno.

Na odločen boj proti nekaterim negativnim pojavom v partizanskih vrstah, se zlasti proti tako imenovanemu »vojvodstvu« je Kardelj

** Iz poročila Edvarda Kardelja dne 14. decembra 1942 Titu o položaju v Sloveniji

PESNIKOV NE BI SMELI ZAPIRATI, TUDI ČE TO HOČEJO

Reklama za bedno knjigo

Pesnik Gojko Djogo prestaja zaporno kazen. S tem se je njegov primer nazadnje končal. Kljub temu pa je še veliko vprašanj ostalo odprtih. Eno od njih se glasi: ali sta zaporna kazen in obsodba pesnika res najboljša reklama za naš prodor v književni svet?

Ste slišali da Gojka Djoga? Seveda, najbolj vam je znan po zbirki Venuena vremena (ki je niste prebrali), maratonskem sodnem procesu in kazni leto dni zapora, na katero je bil nazadnje obsojen.

Če bi vas nekdo pred dvema ali tremi leti slučajno vprašal, ali ste slišali za Djoga, mu verjetno ne bi mogli pritrditi, čeprav je v 42 letih življenja, še pred Venuenimi vrenmi, napisal tri knjige. Tretja, Kukuta, je dobila celo nagrado združenih beogradskega založnikov; vendar tudi nagrada ni zadostovala, da bi svet spoznal pesnika Djoga. Znan je postal (in ostal) šele zaradi zadnje, prepovedane knjige in zaporne kazni.

Kaj je pisec hotel povedati?

Gojku Djogu so sodili v začetku julija 1981. Po navedbah obtožnice je »v svoji zbirki« Venuena vremena, objavljeni aprila 1981, zlonamerno in nerestno prikazal družbeno-politične razmere v naši državi tudi tako, da je, z uporabo očitnih aluzij, na svojevtrsten način postavil trditve, da v naši državi ni svobode in demokracije, da sta nastopila brezup in nered, da naš sistem temelji na strahovladni ene same osebnosti, ki ji je vse predejeno, da nihče ničesar ne dela, temveč da to osebnost vsi samo povečujejo, pri čemer je hotel omalovaževati vse dosežke naših narodov in narodnosti v povojni socialistični gradnji, razvednoti pridobitve naše revolucije ter je na najbolj grob način žalil vrednote in simbole naše družbe.

V obtožnici je naštetih šest pesmi iz omenjene zbirke – Svetišče oca Crnoga, Balada o cesarevi glavi, Ovidije v tomima, Crni dan,

opozoril v članku, objavljenem 4. julija 1942 (in v pismih Titu in Ivu Loli Ribarju).

Nevarna vrtoglavica zaradi uspehov

»Posamezni nevarni pojavi v partizanskih četah jasno kažejo, da nekateri komunisti svoje dolžnosti niso tako izvrševali, kot bi jo morali. Osnovna slabost, ki jo kažejo mnogi naši komandirji, komandanti in politikosarji, je nekakšna vrtoglavica zaradi uspehov. Zmagne nad okupatorjem so jih opijamile. Spremenilo se celo svoj odnos do tovarištev ter postali nekakšni »vojvode«, ki se jih je lotila plesen birokratizma. Ta bolezen je prinesla partizansko gibanju veliko škodo. Dejstvo pa je, da te boleznijo niso zapadali zgolj nekunisti ali nepartijski ljudje, ampak često tudi komunisti, člani partije.

Ti pojavi so bili posebno številni pred okupatorjevo ofenzivo, medtem ko smo jih sedaj že precej odpravili. Izdali smo vrsto ukrepov, s katerimi smo predpisali posameznim štabom, kakšno in kolikšno je lahko njihovo spremstvo, katere stvari lahko vzamejo s seboj in kakšna naj bodo taborišča. Ukinili smo štabe bataljonov (spremstvo in aparat bataljona), namestnike komandantov (razen v glavnem štabu) namestnike politikosarjev pri četah in bataljonih, odredili, da mora biti bataljonska komanda vedno na položaju ene ali druge čete, da mora nadrejeni komandant poiskati vedno podrejeneja na njegovem položaju, ne pa ga poklicati k sebi itd.

Slabost v našem partizanskem gibanju je tudi pomajnikljivo politično delo znotraj partizanskih vrst. Delo politikosarja se je ponekod spremenilo v birokratsko mašino, v prekipavanje raznih materialov, v dolgotrajno zaslijevanje belogardistov in drugih krivcev itd. Resničnega političnega dela v četah, vzgajanja partizanskih vrst, resničnega dviganja zavesti slehernega partizana, vsega tega pa je po naših partizanskih četah premalo.

Vse te in druge hude napake so seveda zapustile za seboj posledice. Potrebno je sprožiti po vseh organizacijah pravo kampanjo za njihovo odstranitev. Komunisti naj dobro prislusnejo razpoloženju slovenskega ljudstva, da bodo razumeli, kako nevarno so take napake. Primeri nepravilnega in nedostojnega vedenja partizanov proti civilnemu prebivalstvu, odklonov v vprašanju revizij in boja proti beli gardi, primeri brezdušnega birokratizma itd., ki so se zlasti pokazali v zadnjih časih, jasno kažejo, da je bilo delo komunistov in partijskih organizacij nezadostno in v nekaterih primerih celo nepravilno. Te napake je treba hitro in temeljito popraviti. Partija ne more trpeti, da bi kakrikoli njen član delal stvari, ki so v nasprotju z njeno politično usmeritvijo. Kdor koli te usmeritve ne bi izvajal, ne more biti niti član partije niti ne more opravljati funkcije, ki mu jo je partija zaupala. Vse partijske organizacije so dolžne nemudoma izvršiti temeljito samokritiko in storiti vse, da posledice napak čimprej popravijo. Bil bi zločin, če bi se dalje trpeli liberalizem do nosilcev teh napak. Kdor koli ne nasprotoval hitri likvidaciji teh napak, mora biti brezobzirno odstranjen s svojega položaja.

Člani glavnega štaba, vodstva OF in CK KPS so odšli 18. maja 1942 iz Ljubljane na osvobodeno ozemlje v Suho krajino in pozneje na Kočevski Rog. Edvard Kardelj je ostal v

Ljubljani vse do 2. julija 1942; tega dne je odšel proti Kočevskemu Rogu, kamor je prišel 10. julija 1942.

Tretja faza italijanske ofenzive (imenovane roška), se je začela 14. avgusta in je trajala do prvih dni novembra 1942. Italijanske kolone so začele iz Kočevja, Zužemberka, Novega mesta in Bele krajine obkoljevati Kočevski Rog.

Tu je bilo vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja, ki se je naslednji dan skušalo prebiti iz obroča proti Suhi krajini, vendar se načrt ni posrečil. Tudi naslednji poskus preboja čez Kočevsko proti Travnju gori 16. avgusta ne. Zato so se CK KPS, IO OF in glavni štab umaknili v kraško vrtačo, ki ni bila označena na specialkah, in so ostali tam do 23. avgusta, ko je šla mimo glavnina italijanske vojske. Dne 26. avgusta so jih Italijani znova preselili in vodstvo se je razdelilo na dva dela.

»Ko sem julija 1942 odšel iz Ljubljane na osvojenem ozemlju, nisem imel večjih težav. Moj sem prestopil s propustnico (lasciapassare). Ne spominjam se več, kako sem bil oblečen, vendar se mi zdi, da sem imel na sebi železničarsko uniformo. Reči moram, da se niti v stari Jugoslaviji nisem tako svobodno gibal kot tiste dni v Ljubljani. Potem ko sem prestopil mejo, sem odšel proti Tomačevu, od tam sem se z vozom odpeljal prek Polja v Podlipoglav. Na vozu, ki ga je vozil Rok (Franc Tavčar – op. A. D.) – kasneje je postal komandant divizije – je bilo še nekaj žensk. V Polju so nas ustavili Italijani, preiskali voz in nas nato pustili naprej. Naši so bili na drugi strani Ljubljane, takoj za Zaloگو. Od tukaj sem s spremstvom odšel prek Police proti Žalno do Dobrega polja in od tam v Kočevski Rog. Ko sem prišel do osvojenega ozemlja, se je proti nam že pripravljala ofenziva. Na pot sem pravzaprav odšel v začetku ofenzive. Spominjam se, da sem s seboj prinesel podatke o pripravah na ofenzivo, ki so bili precej točni glede števila divizij, artilerije itd. V tem pogledu smo bili razmeroma dobro pripravljeni na ofenzivo.

Najtežavnejši trenutek v vojni

Pravzaprav je bil moj najrazburljivši, najtežavnejši trenutek v vojni na Rogu leta 1942, med ofenzivo v avgustu. Centralni komitee KP Slovenije in del glavnega štaba z majhno četo partizanov, morda kakih šestdeset mož, so obkolili Italijani. Neke noči smo se hoteli prebiti. Zašli pa smo naravnost v italijansko zasedo. Po umiku smo se razdelili v več skupin. Po trebuhu sem se moral plaziti po nekajh grapah, kajti noč je bila tako temna, da nisi videl niti pedi pred seboj. Nenadoma sem izgubil tla pod nogami in po skalah padel v jamo. Pošteno sem se opraskal, izgubil sem naočnike in revolver, ki sem ga držal v roki, ne da bi vedel, na kaj bom naletel. V temi seveda nisem mogel najti ne naočnikov ne revolverja. Bil sem tako rekoč razorožen in še videl sem zelo slabo. Vendar se nas je nekaj spet zbralo in skupaj smo se izmuznili iz zasede. Brž ko se je zdanilo, smo odšli na pot in si prizadevali izmuzniti se z območja, kjer so bili Italijani. Naprej se nismo mogli prebiti in zato smo šli nazaj. Utrujenji, mислеc, da smo daleč od Italijanov, smo sklenili maloč zadržati.

(Nadaljevanje in konec prihodnjič)
Zbral in pripravil: ANDREJ DOLINŠEK

Epilog tega zavzemanja, namreč zavzemanja piscev za Gojka Djoga, je že znan. Predsednica Združenja književnikov Srbije Mira Alečković je odstopila, drugi pisci Srbije pa so se nedvoumno zavzeli za obtožnico. Tega pa niso storili samo književniki Srbije. Videti je, da je na pojav knjige Venuena vremena komaj čakala emigracija. V dnevnihki od 16. oktobra 1982 se je pojavila novica, da so v Londonu, v izdaji Naše reči, objavili Zbirko Venuena vremena. Denar je založila četniško-monarhistično nastrojena emigracija. Ob tej novici je pesnik Jugoslavski avtorski agenciji poslal pismo, v katerem trdi, da z izidom knjige nima nikakršne zveze. Pred dvajsetimi dnevi sta se zanj potegnili tudi Dobrica Čosić in Adam Puslojić – njegove stihе sta brala v klubu književnikov.

In kaj je treba zares povedati?

Z nastopom Čosića in Puslojića se je »primer Djogo« nazadnje le končal. Vendar pa v zvezi s pesnikom, njegovo zbirko in sodnim procesom se ni vse jasno. V tem primeru se kar sama zastavlja vprašanja, kot na primer: če so Venuena vremena zares sovražen pamflet, ne pa zbirka pesmi, kako se je knjiga sploh lahko pojavila v izdaji ugledne Prosvete, kako je mogoče, da so uredniki te ugledne založbe zbirko najprej natisnili, šele potem pa knjigo in pesnika napadli, dalje, ali je bilo sploh potrebno, da je prvo oceno zbirke postavilo sodišče, ne pa sami književniki, in nazadnje, v kolikšni meri sta prepoved knjige in zaporna kazen iz Djoga naredila znanega književnika...

Ne kaže, da je sam pojav Djoga kakšen velik problem, kljub temu je zaveda dobila nenavadno veliko publiciteto.

Marsikdaj so ga namreč izkoristili za razpravo o odnosih med »umetnostjo in državo«, o svobodi ustvarjalnosti in celo o demokraciji in svobodi splošno. Vse to je bodisi posredno bodisi neposredno povezano z imenom Gojka Djoga. Dopisniki svetovnih tiskovnih agencij so zadevo uporabili za pisanje o demokraciji v Jugoslaviji ter dosegu samoupravljanja in socializma. Tako je prišlo Diogovo ime v siri svet. In glej zlomka – svet od jugoslovanskih piscev bolj pozna Djoga kot, na primer, nobelovca Andrića. Očitno je, da za književnika ni boljše reklame, kot če ga naredimo za mučenika in človeka, ki je bil tako »pugumen«, da se je uprl režimu. Zanj se takrat potegnje celo tisti, ki o njegovem delu nimajo pojma.

Kaj pa delo?

Pisec teh vrstic je eden od redkih, ki so si vzeli čas in sporno knjigo prebrali. Naj se opravičim, ker moja sodba ni na pravo meritorita, vendar so Venuena vremena – bedna knjiga.

Kolikor mi je znano, pesniki pišejo iz srca, ne pa s premissnim ciljem, da nekaj dosežejo in potem temu cilju podre vse drugo. Če je Djogo hotel iz sebe narediti »spornega« pesnika, o katerem bo ves svet govoril, potem mu je to brez dvoma uspelo.

Očitno pesnikov ne bi smeli zapirati niti takrat, kadar to sami hočejo.
ŽARKO RAKOVIĆ

Profesor dr. Anton Trstenjak sodi med tiste slovenske strokovnjake, ki so s svojo pronicljivo mislijo uspel prodreti v sam vrh svetovne znanosti. Opus njegovih del je izjemno bogat in raznolik. Zato ga nekateri poznavajo predvsem kot strokovnjaka za psihologijo barv, drugi kot nezmisljivega grafologa, tretji pa »Psihologije ustvarjalnosti«. Problemnih psihologije ali »Orisu sodobne psihologije«, četrti bolj po njegovih poljudno znanstvenih knjigah, kot so delnino »Med ljudmi«, »Človek in srce«, »Človek v ravnateljstvu«, »Peta do človeka«, za marsikoga pa je predvsem človek, ki je pripravljen poslušati in tudi pomagati v najhujših življenjskih stiskah.

Profesor Trstenjak se je rodil 8. januarja 1906 v Rodmoščih pri Gornji Radgoni kot eden od osmih želazkih otrok na domačiji s petimi hektari zemlje. Po končani klasični gimnaziji v Mariboru je začel tam še študij teologije, ki ga je nadaljeval in končal v Innsbrucku, kjer je bil že s 23 leti promoviran za doktorja filozofije in čez nekaj let (1933) še za doktorja teologije. Profesor Gaechter, Švicar po rodu, je imel dolga leta na mizi Trstenjakovo doktorsko tezo in jo dalj brati kandidatom kot vzorec logično sestavljene disertacije. Odločilna za Trstenjakovo usmeritev v psihologijo je bila dveletna specializacija na univerzi v Milanu, kamor je prišel z eksperimentalnim znanjem, ki ga je dobil pri svetovno znanem astrofiziku A. Gattererju v Innsbrucku. Ker je ta profesor znal »svetlobo razprševati v čudovite barve«, je Trstenjak v Milanu z barvami nadaljeval in rezultate objavil v sedmih razpravah. V Ljubljani je nato leta 1948 izšla njegova knjiga »Življenje in ločevanje barvnih vtisov« in vse to je bilo dovolj, da ga je sorbanski profesor

naslednja vprašanja, ki smo jih zastavili najrajcu, nanašalo na njegovo pojmovanje in razumevanje človeka.

– Na podlagi vaših del bi lahko sklepali, da pojmuje človeka kot svobodno, avtonomno bitje, s čimer pravzaprav indirektno zavračate deterministična gledanja; denimo še nedavno v svetu popularni Skinnerjev behaviorizem?

»Na področju psihologije smo pod vplivom filozofskega determinizma tako rekoč molčali o človeku kot avtonomnem bitju. Človek si tako rekoč ni upal o tem govoriti, da ne bi bil proglašen za nazadnjaka ali kaj podobnega. Zanimivo pa je, da sem na področju psihologije skozi desetletja, ne da bi na to posebej mislil, vedno bolj pozabljal na nekdanja deterministična stališča. Zakaj? Ker je psihologija obravnavala nekatera vprašanja kot samo po sebi umevno z vidika človekove avtonomnosti, nedolčnosti. Vzemimo na primer področje odločanja. Ena od najbolj sodobnih psiholoških tem je prav teorija odločanja, ki pa postane skoraj nemišelnina, če obravnavamo človeka kot determinirano, se pravi z okoljem ali dednostjo določeno bitje. Zato je tudi razumljivo, da se kak Skinner s teorijo odločanja ni nikoli ukvarjal. To mu je bilo tuje. Po drugi strani pa je deterministično pojmovanje v veliki meri ovrgla sodobna fizika s kvantno mehaniko, ki na ravni subatomskih delcev ne opaža več neposrednih vzročnih povezav. Tu mislim med drugim na Heisenbergovo »odnos nedoločljivosti med gibalno količino in koordinato delca«. Tako psihologi tudi pod vplivom fizike, ki jim je bila vedno vso eksaktne znanosti, po empirični poti prihajajo do spoznanj o človekovi avtonomnosti, relativni svobodi odločanja.«

– Nekoli ste zapisali, da je vse človekovo ravnanje zmeraj neko vrednotenje, se pravi tehtanje nagibov, razmišljanje o tem, katera odločitev je; tista prava, ki nas bo privedla do cilja. Danes vse pogosteje govorimo o »krizi vrednot«?

»Da, denimo na mednarodnem kongresu estetiki v Dubrovniku leta 1981 je živahna razprava na plenarnem zborovanju o avantgardi izvenela v soglasno prepričanje: kriza sodobne umetnosti ima za ozadje krizo vrednot. Živimo v znamenju krize vrednot in vse druge krize so samo posledica in povrhnji simptomi te temeljne krize sodobne družbe. Vrednotna lestvica je postavljena na glavo. Do tega sprevezanja je prišlo postopno, skoraj nevidno. Kako? Z enostransko usmerjenostjo v zgolj kvantitativno smer življenja in

»Človek je dobesedno v hoji za samim seboj. Tu se odvijeta kaže v zastrašujoči obliki«: stavbo tehnike, industrije in preobrazbo obliča zemlje z vsemi avtomati vred, ki delajo namesto njega, si je človek ustvaril umetni svet, ki s svojo hitrostjo in stirlonostjo daleč presega logiko posameznega človeka, tako da mu stoji nasproti kot antiinteligenca, ki ga prehiteva, nasiljuje in vedno bolj ogroža. Antropologji so ugotovili, da je naše telo vsaj 50.000 let zastarelo. Fosila človeka, kakor so jo razgrnile v zadnjih letih pred našimi očmi razne vede kot so primatologija, genetika, antropologija, nevrofiziologija, etologija, psihologija, je namreč v stvarnem nasprotju z zahtevami civilizirane družbe. Odločilna naloga prihodnosti je pač v tem, da človeštvo vzporedno z ustvarjanjem novega okolja, novih sekundarnih potreb enako prizadevno išče tudi adaptacijo na naravo, ki jo je samo preoblikovalo.«

– Od kod črpati vedenje o tem, katere vrednote so »pravne«, katere vrednote so tiste, ki nam bodo pomagale preživeti?

»Na to vprašanje je težko dajati dokončne odgovore. V izhodišču pa moram reči, da je potrebno živeti v skladu z naravo, ki nam je pravzaprav učiteljica. Odločilno je pravzaprav spoznanje o: zlasti pri odraslojaci mladinosti je prazno, brez vsebine, brez vrednot, je v kaosu. Tu je med drugim vzrok za narasajoče število samomorov, ravno v zahodni civilizaciji, razviti družbi, ne morda v nerazviti deželah! Pojem sreče je zgreden, zato je človek frustriran, brez cilja, brez pravega zadoščanja in to ravno v svoji najgloblji težnji po sreči sami. Vrednostno je prazen: brez orientacije, brez notranje moči. Ne more rasti, kajti etična zavest odgovornosti prihaja od znotraj ali pa je ni. Je moč duha, je

No, če gre za vrednote – najvišja vrednota je življenje samo. Danes pa je žal prav življenje samo izgubilo svojo vrednost, ni več nedotakljiva vrednota. Pomislimo samo, kako smo brezobzirni do njega že od vsega spočetja (abortus) pa vse do krute porabe vrhunskih tehnike in znanosti za »izboljšanje« vseh vrst morilnega orožja. Življenje je danes res vrednostno izvoljeno: zlasti pri odraslojaci mladinosti je prazno, brez vsebine, brez vrednot, je v kaosu. Tu je med drugim vzrok za narasajoče število samomorov, ravno v zahodni civilizaciji, razviti družbi, ne morda v nerazviti deželah! Pojem sreče je zgreden, zato je človek frustriran, brez cilja, brez pravega zadoščanja in to ravno v svoji najgloblji težnji po sreči sami. Vrednostno je prazen: brez orientacije, brez notranje moči. Ne more rasti, kajti etična zavest odgovornosti prihaja od znotraj ali pa je ni. Je moč duha, je

»SKUPINA 77« in UNCTAD

Trdna strategija revnih

»Duh nevrščnih je okrepljen akcijo držav v razvoju, katerih cilj je najti rešitve za gospodarske probleme, ki bolj kot kdaj posegajo tudi na politično področje«. Označba, ki jo je po štirinajstih ministrijskih konferencah »skupine 77« v Buenos Airesu podal predsedujoči Juan Aguirre Lanari, je na moč podobna temeljnemu stališču nedavnega vrhunjskega srečanja nevrščnih držav v New Delhiju.

Stališča nevrščnih so v Buenos Airesu doslej najbolj globoko prodira v pozicijo držav v razvoju, kar so nekateri — zahodni — komentatorji sicer s nepremišljenim komentarjem, da gre za neposredno časovno nasledje dveh sestankov, brzokone pa je bliže resnici teza, da so se ekonomske težave manj razvitih tujk nakopičile, dšso med debatami v konferenčnem centru San Martin kar terjale radikalizacijo pozicije »skupine 77« pred junjskimi pogajanjimi na ministrijski konferenci UNCTAD v beograjski »Savi«.

Pogajalski dokument »skupine 77« (ki nosi ime še iz leta 1964, ko je 77 držav v razvoju po prvi konferenci UNCTAD podpisalo skupno izjavo o enotnem nastopanju, ki bo ameriški državni sekretar Henry Kissinger desetletje kasneje označil kot »teror večine«, kajti članstvo te grupacije manj razvitih držav se je razmahnilo na 125 ali dve tretjini mednarodne skupnosti) je po mnenju ameriške agencije UPI »pazljivo izdelan dokument, ki je zmeren in izraža željo po stvarnih pogajanjih«. Morda zategadelj, ker so se predstavniki držav v razvoju, ki poudarjajo, da sedanja gospodarska kriza, ki se je pričela pred dobrih štiri leti v razvitem svetu, sedaj pa pritisnila predvsem na revnejše države svetovnega Juga, in presega — po obsegu in razsežnostih — vse dosežane ciklične padce proizvodne in trgovinske nekonjunkture, osredotočeni na pragmatičnost, da bi v Beogradu sprožile dolgi proces gospodarskega dogovarjanja z razvitimi.

Tako je argentinski gospodarski minister Jorge Webbe kot »fantazije« označil nekatera težko uresničljiva ali preveč dolgoročna stališča, kot je ideja o »klubu dolžnikov«, ki bi se kot skupina pogajal z zahodnimi upniki in tako zoperstavil njihovemu izsiljevanju pri reprogramiranju dolgov ter licitiranju obrestnih mer, ali pa o vzpostavitvi tretje svetovne banke, ki bi bolj kot sedanji instituciji upoštevala interese držav v razvoju. Slednja ideja je sicer že lep čas zapisana v dokumentih nevrščnih, izhaja pa iz globokega razočaranja nad prevlado razvitih držav v mednarodnih finančnih institucijah.

Ostre kritike na rovaš Severa

A četudi so iz pogajalskega dokumenta za beograjski UNCTAD črtali ideje, ki jih je v sedanjih razmerah težko uresničiti, se države v razvoju, ki jim je popolnoma jasno, da je šesta ministrijska konferenca specializirane organizacije za razvoj in trgovinska vprašanja ena zadnjih velikih priložnosti za dogovarjanje dveh neenakih skupin mednarodne skupnosti o postopnem izhodu iz krize, v Buenos Airesu niso izogibale ostre kritike na račun Severa. Finančne institucije, tudi mednarodne, so povsem podpreje političnim ciljem razvitih dežel in ne upoštevali potreb držav v razvoju po povečanju denarja za njihov napredek, je med drugim zapisano v »platformi iz Buenos Airesa«, kot je naziv pogajalskega dokumenta za šesti UNCTAD. Razviti so šele po dolgem obotavljanju privolili v povečanje kvot v mednarodnem denarnem skladu (IMF), a le za 47 odstotkov, vtem ko so države v razvoju zahtevale podvojitve kapitala, kar bi odprlo nov kanal za ozdravitev kroničnega problema nelikvidnosti v svetu.

Poleg načelnih stališč o financiranju razvoja je »skupina 77« za Beograd pripravila tudi vrsto konkretnih pogajalskih zahtev na tem področju, enem od treh ključnih tem za šesti UNCTAD. Petletni program, ki ga je svetovna banka že pripravila — gre za 60 milijard dolarjev v obdobju 1982-86 — je po mnenju držav v razvoju potrebno skrtiti na štiri leta. Poleg tega želijo države v razvoju v Beogradu doseči dogovor o petnajstih milijardah »posebnih pravic do črpanja (SDR ali »papirnato zlato«), kar je bilzu dvajset milijard dolarjev, za kompenzacijo izvoznih izgub držav v razvoju. Le-te se že od leta 1979 dalje soočajo s padanjem vrednosti surovin, ne le zaradi zmanjšanja povpraševanja razvitih v obdobju recesije, pač pa tudi zavoljo spekulativnega delovanja transnacionalnih družb, ki so z nejalnim delovanjem na borzi vrgle s tečaja sistem surovinskih cen in ga spravile na najnižjo raven po drugi svetovni vojni. V Delhiju so dvehletne izgube držav v razvoju samo na področju surovinskih cen izračunali na kar 170 milijard dolarjev, kar je nujno pomenilo nastanitev na — čedalje dražja — posojila iz razvitih držav.

Nova posojilna in valutna politika

Kratkoročnim, ali kot je v »platformi iz Buenos Airesa« zapisano, nujnim ukrepom na področju mednarodnih financ, bodo države v razvoju priložile še zajeten seznam širših predlogov, ki govorijo o nujnosti mednarodnih konsultacij o omejevanju pritiskov, ki jih na države v razvoju sprožata inflacija in recesija, o spreminjanju pogojev za mednarodno financiranje, in sicer tako da so pogoji v skladu z razlogi deficita ter v funkciji sposobnosti držav, da dolžne vsote poravnajo brez prevelike poseganja v strateške razvojne cilje. Ali drugače: če je neka država prisiljena vzeti posojilo, da bi plačala deficit, ki je posledica nizkih iztržkov za blago, prodano na tuje, velja pregledati tudi razloge, ki

Buenos Aires (fotodokumentacija Dela)

so do deficita pripeljali in ne le gasiti požar z odobranjem drugega posojila, pri čemer pa ni jasno, ali bo posojiljemalka lahko odplačala obveznost in ali bo zaradi nepričakovane

Na prejšnjih sestankih »skupine 77« so bolj analizirali položaj in opozarjali na težave. Zdjaj so prvič pripravili resolucije za UNCTAD in se tako bolj pripravili za uspešnejši nastop v Beogradu.

Skupina 77 je v Buenos Airesu delala v enakem ozračju kot v New Delhiju, pod enakim geslom o skupnem dialogu vseh držav — najrevnejših, tistih, ki so na svoji razvojni poti že dosegle neke rezultate, in velikih, bogatih industrializiranih držav, ki se prav tako dušijo v gospodarskih težavah — ter ob istem poziva k skupni akciji za napredek vsega sveta.

Gospodarstev razvitih držav ne bo moč pozviti brez spodbujanja razvoja manj razvitih. Te tvortijo štiri petine človeštva, torej del svetovnega gospodarstva, od koder prihajajo vse polube, negativne in pozitivne, zato je realistični pristop, izoblikovan v Buenos Airesu, podlaga za iskanje izhoda.

(Lazar Moljov po sestanku »skupine 77«)

zadoložitve morala oklestiti program razvojnih vlaganj. Slednje je v zadnjih dveh letih prizadelo predvsem izvozne enote nafte, ki so iz poceni nafte izvekle vsaj del načrtovanega dohodka.

Visoko mesto v beograjski »monetarni« strategiji držav v razvoju ima tudi teza o spremembah v sistemu valutnih tečajev, da bi zagotovili stabilnost na borzah in prekinili dosedanje zmedo, nastalo zaradi deflatorne ameriške denarne politike, ki je monetarne tokove in gospodarska gibanja v svetu pričela zapletati z del predzadnjega leta Carterjevega predsedniškega mandata. Prilaganje tečajev mora biti fleksibilno in brez nepotrebnih pritiskov za gospodarsko aktivnost drugih držav, so ugotovili v argentinski prestolnici, poudarjajoč da je dovoljevanje visokega tečaja dolarja in obrestnih mer podražilo uvoz iz dolarskega območja ter močno zavrla vlaganja v proizvodnjo, kajti visoke obresti so kot epidemija zajele celotno svetovno gospodarstvo. Vlogo dolarja v mednarodnem denarnem sistemu, ki se v strukturi ni premaknil od brentonwoodskega dogovora, četudi se je število članic mednarodne skupnosti odtlej vsaj potrojilo, naj bi prevzele »posebne pravice do črpanja«, košarica valut, ki so jo v IMF ustanovili z namenom, da postane svetovna rezervna valuta, a doslej brez haska.

Trgovina v znamenju medsebojnih obtožb

Ze od pričetka naslednjega leta dalje naj bi — po »platformi iz Buenos Airesa« — pričel delovati skupni sklad za subvencioniranje blaga za široko rabo, ki ga države v razvoju prodajajo na tuje, pri tem pa trdijo na interese razvitih, kar pomeni protekcionizem, s katerim razviti omejujejo dotok tujega blaga, ali pa subvencionirano prodajo, kadar se razviti in manj razviti znajdejo v konkurenčnih pozicijah.

To — trgovinsko področje — bo v Beogradu imelo nič manjšo težo od likvidnostnih in monetarnih vprašanj, debate pa bodo pokazale ne le razlike med industrializiranimi in »skupino 77«, pač pa tudi med evropsko deseterico in Ameriko, ki sta lani izkoptali bojno sekiro prav zaradi medsebojnih obtožb o (nedovoljeni) subvencionirani prodaji kmetijskih pridelkov državam v razvoju. Na lanskim ministrijski konferenci GATT v Ženevi je EGS od držav v razvoju zahtevala koncesije pri prodaji njihovega blaga na zahodnoevropskem trgu, posebej za jeklerske poljedelke, tekstil in kmetijske pridelke. Pri tem je posebej zaskrbiljujoče, da ostro stališče skupnega trga ne leti na tako imenovane »novoudustrializirane« države v razvoju, katerih izdelki meda pomenijo nevarnost za deseterico in njene notranje razmajane proizvodne odnose, pač pa so se med klavdom in nakovalom znašle tudi revnejše države, ki jih je deseterica prisilila v samoomejivna tekstilna in jeklerska pogajanja in zagrožila z mednarodnimi sankcijami, če izsiljenih sporazgov ne bo.

Razviti vztrajajo pri preživelih odnosih

Po Buenos Airesu je jasno, da bodo države v razvoju debato o trgovinskih problemih v Beogradu ločile v dva pomembna sklopa. Enega bodo tvorila splošna trgovinska gibanja, ki so se v času gospodarske krize popolnoma obrnila proti državam v razvoju. Šef

venezuelske delegacije Manuel Perez Guerrero je v San Martinu obtožil velike sile, da trdovratno vztrajajo pri starih, preživelih odnosih, da je pešičica razvitih vsilila hegemonijo državam v razvoju ter da so velike sile glavni odgovorni za neugleden gospodarski položaj v popolnosti vključili v deklaracijo o gospodarskem položaju, ki je drugi dokument iz Buenos Airesa in pomeni politično oceno držav v razvoju o vzrokih sedanje gospodarske krize. Deklaracija, ki v Beogradu ne bo vključena v pogajanja, kajti gre za načelna stališča, o katerih se države v razvoju nimajo kaj pogajati z razvitimi, ugotavlja, da nekatere razvite države uporabljajo prisilo in diskriminacijske ukrepe proti državam v razvoju, kar je povzročilo alarmantno tendenco k mednarodnemu neredu in v nekaterih primerih nesprejemljivo kopičenje mednarodne moči v rokah razvitih ter samovoljno uporabo te moči.

Od razvitih držav, »posebej od pešičice, ki se še obotavlja«, ministri držav v razvoju pričakujejo skupna prizadevanja za graditev enakopravnega in pravičnega sistema za mednarodno gospodarsko sodelovanje in duhu medsebojnega zaupanja. Okvir takšnega sodelovanja bi v projekciji držav v razvoju morali postaviti v dialog Sever — Jug, ki pa ga tudi vrhunsko srečanje v Cancunu ni obudilo. Eden razlogov za obstrukcionistično politiko je menda v globoki krizi, ki da blokira širše sodelovanje, še posebej v prid državam v razvoju, češ da je v času zaostrenih tržnih, finančnih in proračunskih pogojev — zatiranje inflacije je v razvitem svetu pripeljalo do 35 milijonov brezposelnih, ki pritisajajo na državne proračune — težko govoriti o razvojnih koncesijah.

Soodvisnost gospodarskih gibanj

Tej tzi, ki na Zahodu ni redka, se postavlja po robu replika držav v razvoju, da je ravno v obdobju recesije potrebno odločneje razvijati mednarodno sodelovanje ter skupno izplaviti iz težav. Celo ameriški državni sekretar George Shultz je ob neki priložnosti ugovoril, da je manjši dotok kapitala v države v razvoju (približno za 25 milijard dolarjev je bila zaradi »domačih težav« razvitih nižja zaradi razvoja pomoč v lanskem letu) povzročilo za 0,5 odstotka nižjo stopnjo gospodarske rasti v razvitem svetu.

Prav na karto soodvisnosti gospodarskih tokov naj bi — poleg sodelovanja Jug-Jug, ki pa ne bo predmet beograjskih razprav — osredotočila strategijo »skupine 77« na šestem in brzokone doslej najpomembnejšem zasedanju UNCTAD. A ta taktika, pripravljena na treh preliminarinih zasedanjih, ko so azijske, afriške in latinskoameriške države v razvoju začrtale akcijsko usmeritev, ter jo uskladile in dopolnile v Buenos Airesu, je odvisna predvsem od pogajalske volje ostalih udeležencev razprav v »Savi«.

Razviti Zahod je slej ko prej neenoten, do pozicije so se doslej prikopale le članice zahodnoevropske skupnosti, ki so lani prepričale Ameriko, da vendarle velja povečati kapital v mednarodnem denarnem skladu, poleg tega pa so svoj »denarni klub« deloma odprle tudi za države v razvoju. A v Washingtonu še čakajo. Taktiko pojasnjujejo z bližnjo orkestracijo »sedmerice bogatih« v Williamsburgu (konec maja ali tik pred startom šestega UNCTAD), ki pa ne daje posebej upati, četudi se je ameriški predsednik Ronald Reagan zavezal za omejevanje protekcionizma do držav v razvoju ter za spodbujanje mednarodne trgovine, kot ventila za nivoično gospo-

Ministri 106 od skupaj 125 članic »skupine 77« so se zavezali, da bi v medsebojno povezanih področjih, kot je blago, trgovina, denar, financiranje razvoja, programi nujnih ukrepov morali vsebovati elemente iz deklaracij in resolucij, ki so jih potrdili na konferenci v Buenos Airesu ter da omogočijo takojšnje delovanje teh ukrepov.

Blago: vzpostavljane skupnega sklada, stabiliziranje in krepitev trga, predelovanje, raziskav trga, transporta in distribucije ter kompenzatorno financiranje primanjkljaja, ki je nastal pri izvoznih postih.

Trgovina: odprava protekcionizma in strukturalne spremembe, splošni sistem preferenc in mednarodna pravila za trgovanje v okviru novega trgovinskega sistema.

Denar in financiranje razvoja: povečanje uradne razvojne pomoči, mednarodna monetarna reforma, mednarodne finančne ustanove in dolгови.

In slednjič: uresničevanje vsebinsko novega programa, namenjenega najmanj razvitim državam.

darsko rast v svetu. Države v razvoju, ki ugotavljajo, da se dvig ekonomske dejavnosti mora pričeti v »skupini 77«, kajpak nasprotujejo vsakršni »ad hoc« strategiji, ki bi zgolj razredčila beograjske razprave ali pa jih celo speljala na stranski trg, kar ne bi bila nikakršna novost v mednarodnem dogovarjanju.

Kitajska »neznanka« za UNCTAD

Od obeh preostalih udeležencev beograjskega UNCTAD velja posebna pozornost LR Kitajski, ki je v Buenos Airesu prvič doslej sedla med države v razvoju, četudi le kot opazovalka. Peking je na zasedanjih UNCTAD imel povsem samostojno mesto, njegovi predstavniki so izražali podporo državam v razvoju, ne da bi sodelovali pri sprejemanju obveznosti. Tudi v San Martinu je bilo slišati kitajsko zagotavljanje, da so pripravljene kar najbolj zavzeti za uresničitev strategije držav v razvoju, med katere se LR Kitajska neuradno šteje (zahodnoevropska deseterica jo je že pred dvema letoma vključila med uporabnike splošne sheme preferenc, ki sicer gredo le članicam »skupine 77«). Ali pomeni prisotnost LR Kitajske na srečanju v Buenos Airesu kaj več kot zgolj »opazovalski status« največje države na svetu, je dilema, ki jo bo razrešil šele beograjski ministrijski sestanek v prvih junjskih dneh.

Za razliko od delhijskega vrha nevrščnih dežel v Buenos Airesu ni bilo čutilo ideoloških razprav v duhu teze o »naravnem zavestnosti« s članicami vzhodnoevropske socialiste skupnosti, kar so iz San Martina posebej poudarili ameriški poročevalci, doslej najštevilnejši na kakšnem ministrijskem srečanju držav v razvoju.

Argentinski predsednik general Reynaldo Bignone in indijski premierka Indira Gandhi, ki bosta v Beogradu podala okvirno strategijo »skupine 77« in nevrščnih držav o reformnih ukrepih za spodbujanje tokov v mednarodnem gospodarstvu, še posebej pa v državah v razvoju, prinašata torej doslej najbolj natančno pogajalsko pozicijo manj razvitih držav za urejanje njihovih in širših svetovnih gospodarskih problemov.

BOŽO MAŠANOVIČ

»ZELENI« V BUNDESTAGU

Levica so, toda kakšna levica?

BONN, aprila — Zeleni sedijo v Bundestagu v sredi med socialnimi demokrati in krščanskimi demokrati (CDU), čeprav so jih hoteli predstavniki Kohllove vladne koalicije CDU-CSU-FDP potisniti prav na levo, to je na skrajno levico. Toda to bi pomenilo, da so še bolj levi od socialnih demokratov. Le-ti pa nočejo imeti v parlamentu nikogar, ki bi bil bolj levo od njih.

In tako so zeleni na svoje veliko zadovoljstvo dobili v Bundestagu 10. sklica najboljšje mesto v dvorani. Sedijo v sredini, gledajo naravnost v predsednika parlamenta, a tudi televizijske kamere ne morejo mimo njih: kadar kuli se zasukajo po dvorani, jih ne morejo pustiti vniemar. Če bi sedeli na skrajni levici, bi bili nekje v senci, v kotu.

Številni politični opazovalci, komentatorji in skupščinski poročevalci si obetajo živahnejši parlament po zaslugi zelenih. Bolj razburljivo bo, bolj hrupno in razgibano. A tudi manj konvencionalno, ker se bo 28 zelenih poslancev tredi bojevalo proti številnim točkam vladnega programa. Zato ni čudno, da jih stranke vladne koalicije gledajo postrani, da se v zahodnonemškem tisku pojavljajo članki, v katerih se piše sprašujejo, ali so zeleni sploh stranka. Zato dvigajo predstavniki koalicije prah z vprašanja, ali se bodo zeleni držali parlamentarnih pravil in zlasti držali jezik za zobmi, če bodo zvedeli kaj zaupnega v kakem skupščinskem odboru. Zeleni imajo namreč pravico zahtevati za svoje poslance tudi članstvo v raznih skupščinskih odborih. Toda tam, kjer sedi v odboru samo 11 ali manj poslancev, zeleni ne bodo zastopani. Tako dva odbora pa sta parlamentarna kontrolna komisija za obveščevalne službe — zdaj 8 članov — in petlanska komisija, ki nadzoruje pošto in telefon v zadevah, ki se tičejo obrambe ustave in državne varnosti. Pač pa bodo zeleni zastopani v obrambnem, zunanje-političnem in notranje-političnem odboru, kjer tudi pogosto obravnavajo zaupne zadeve.

Tudi za zelene pravilnik podrobno določa, kaj je treba narediti z zaupnimi »papirji«, kaj

se sme naprej govoriti, katere dokumente se sme gledati. Nekateri zastopniki CDU in CSU so že pred otvoritvijo parlamenta začeli govoriti, da so zeleni nezanesljivi in da bo posledica tega manjši priliv zaupnih informacij iz vladnih virov. Zeleni so jim odgovorili, da znajo molčati o zaupnih stvareh, a da so stvari, ki zanje niso zaupne, čeprav jih ima vlada za zaupne. Vlada bi morala po mnenju zelenih na primer povedati, kje bodo stale rakete srednjega doseg, če jih bodo postavili. Za zelene to ne bi smela biti nobena tajna. Vse kaže, da bo v parlamentu »veselo«, kot je dejal neki duhovitež.

Zeleni so dobili na zveznih volitvah 6. marca 5,6 odstotka glasov, od tega 4,1 odstotka prvih glasov, 1,5 odstotka pa drugih glasov. Liberalci (FDP) so na primer na zveznih volitvah dobili samo 2,8 odstotka prvih glasov, zato pa 4,2 odstotka drugih glasov. »Drugi« glasovi so v zahodnonemškem volilnem sistemu glasovi za stranko in se pogosto dogaja da volilci, ki s svojimi »prvimi« glasovi volijo kandidata svoje stranke, »drugi« glas oddajo za drugo stranko, če želijo, da bi ostala v parlamentu. Ko ne bi bilo teh »drugih« glasov, ne bi bili ne liberalci ne zeleni dobili več kot pet odstotkov glasov in ne bi bili prišli v Bundestag.

Toda kdo so ti zeleni, o katerih v vrstah CDU in CSU govorijo kot o barbarih, ki bodo hodili v parlament v srcaji in brez krvav in se bodo tam »dri in delali nered«?

Zbrani z vseh vetrov

Ze bežen pogled pokaže, da so zeleni zbrani z vseh vetrov, da so nekakšen skupek bojevniki proti onesnaževanju okolja, pristašev mirnovnih gibanj, članov izvenparlamentarnih protestnih akcij, a celo bivših generalov. Bivši član CDU in bivši general Bundeswehra Gerd Bastian, referent za razorožitev in varnostna vprašanja pri zelenih, sedi skupaj z Juergenom Reenstom, ki je bil prej aktiven v komunistični zvezi. Biolog Stefan Schulte je bil nekoč član CDU. Poslanec Willi Hoss, po poklicu varilec, je bil član nemške komunistične partije.

Prav tako pisano in različno preteklost imajo trije voditelji zelenih v parlamentu: 35-letna politologinja Petra Kelly iz Nuernberga, ki bo sedela tudi v zunanje-političnem odboru, 30-letna Marie-Luise Beck Oberdorf, učiteljica nemščine iz Pforzheima, in Otto Schily, star 50 let, iz »dobre meščanske družine«, advokat, ki je sodeloval pri ustanovitvi zelene alternativne liste v Berlinu leta 1978.

Zeleni so povedali, da bodo zelo glasni in zelo aktivni, toda to ni edino, kar moti večino. Na zveznem zborovanju v Sindelfingenu letos januarja so zeleni sklenili, da bodo svoje poslance praviloma puščali samo dve leti sedeti v parlamentu, potem pa jih bodo zamenjali njihovi namestniki, kar je v nasprotju s sedanjim zakonom in položajem zveznega poslanc. Toda še bolj moti vladne poslance, da je po pojmovanju zelenih poslanec odgovoren pred svojo »bazo«, ki ga lahko tudi odpočile, če misli, da ne ravna tako, kot bi moral. Po sedanjem pojmovanju in po ustavi pa ni poslanec odgovoren pred nikomer.

Zanimivo je, da je povprečni mesečni dohodek zveznega poslanc — v številni plačo, dnevnice, potne stroške in druge stroške okrog 12.000 mark. Kot trdijo, bodo zelene poslanci

zadržali zase samo 2000 mark, drugo pa pripesali v stranko blaginjo. V tem pogledu nasprotniki zelenih sicer ne morejo govoriti, da je to nezakonito, toda nobena skrivnost ni, da ne gledajo naklonjeno na ta »slabi zglede«.

Zeleni še vedno niso enotno gibanje in morda še niti stranka niso. Med njimi so še odlični izvenparlamentarni — čeprav v manjšini — ki še vedno menijo, da je sedenje v parlamentu izguba časa. Toda večina je le menja, da se da iz Bundestaga najbolj pridobivati volilce, saj ni nobena skrivnost, da nameravajo zeleni ostati v parlamentu in še povečati število svojih sedežev v njem.

Umazan odraz umazanega sveta

Njihova osnovna diagnoza se glasi nekako takole: Človekovo okolje v najširšem smislu je s človekom vred bolno. Zato ga je treba zdraviti. Potrebne so na primer naprave, ki bodo čistile žveplo, da ne bo kisli del umiče-

Vse kaže, da bo v zahodnonemškem parlamentu »veselo«, kot je dejal neki duhovitež.

val gozdov (čeprav jih ne uničuje samo kisli dež). Toda njihov pogled sega dalje, ko nastopajo proti jedrskim centralam, proti novim in novim avtocestam na račun orne zemlje, proti topovom in tankom, ki razvijajo nemška polja in uničujejo gozdove, proti fetišizmu gospodarske rasti za vsako ceno, proti vztrajanju v oboroževalni dirki. Poskušajo dopovedati svojim poslalcem, da je treba iskati rešitve v novi smeri in v okviru spreminjanja miselnosti, v zavesti močne povezanosti narodov in celin, in se bojevati proti brezposelnosti na novih ekoloških temeljih. Pri tem navajajo zelo zgornje statistične in druge podatke, ki na primer dokazujejo, da zaradi umiranja gozdov nastane na leto škode v ZRN za kakih 40 milijard mark. In do tega rezultata so prišli strokovnjaki OECD, ne zeleni. Torej, pravijo zeleni, zakaj ne bi izdali pet ali deset milijard mark na leto, da bi zavarovali gozdove in preprečili še večjo škodo.

V zpraševah v dvoranih, pod milim nebom, po radiu in televiziji so zeleni v glavnem dobro odrezali, saj je med njimi dosti izobražencev. Tisti, ki so prišli v parlament, so večinoma akademski izobraženi; učitelji, novinarji, fiziki, arhitekti.

Ali so zeleni levica? Na to vprašanje je treba odgovoriti privedno. Toda kakšna levica? Njeni predstavniki odprito priznavajo, da nimajo odgovora na vsa vprašanja, a so prepričani, da števila usodna in celo eksistenčna vprašanja sodobnega sveta pravilno zastavljajo. Zato zbujajo v srch številnih ljudi v ZRN — a tudi zunaj nemških meja, saj imajo vplivne somišljenike ne samo v drugih zahodnoevropskih državah, ampak tudi v ZDA in Kanadi — odmeve in ozdive, porojene iz nejasnega, a globokega strahu, kaj bo z našo prihodnostjo. Ta strah zajema ne samo fizično okolje, ampak tudi naša človeško, moralno in politično okolje, ki je pogosto umazan odraz prav tako umazanega sveta okrog nas, sveta, ki ga je umazal človek in ga še vedno maza ne samo z industrijskimistrupi in odpadkami, ampak tudi z vsemi vrstami orožja.

BOŽIDAR PAHOR

posoci po klasičnih stabilizacijskih prijemih, so tudi eno izmed znamenj, da splošni razvoj družb še zmeraj merimo predvsem ali izključno s kazalniki gospodarske rasti. To je sicer več kot očitno, kakor je tudi že dolgo očito, da je razvoj, gajenje in spodbujanje na takih osnovah, zašel v krizo. Mano očitno pa je, zakaj razviti in nerazviti svet kljub temu vztraja pri teh tradicionalnih shemah.

Prav sedanja svetovna gospodarska kriza je povetno drastično pokazala, da je v krizi tudi svetovni koncept razvoja, zasnovan na gospodarski rasti. Trenutek bi torej moral biti primeren za spremembo smeri. Toda v resnici se dogaja ravno nasprotno. Narodi se krčeviteje kot prej borijo predvsem za čisto ekonomski razvoj, na škodo kulturnega, ekološkega in sploh civilizacijskega. Vzpredno s tem se krepijo nacionalni egoizmi in nacionalizmi, opraviti imamo s protekcionizmom in trgovinskimi vojnami in povečuje se splošna napetost v svetu. Vsakdo rešuje samo lastne pozicije, ne meneč se dosti za druge in ozračje je ugodno za medsebojno izsiljevanje med supercilijami, ki obenem z jedrsko grožnjo uspešno izsiljujeta ves svet. Protestirajo predvsem tisti, ki imajo samo moralno moč, kot so nevrščne države.

Nenačrtovana ničelna rast

Ze vsaj dvajset let se govori o odtujenosti človeka v sodobnem razvitem svetu, o nelojudju, o bivajnskih stiskah v svetu jedrske grožnje, o novi kakovosti življenja, o ničelni rasti. Ničelna rast je zdaj tu, sicer nenačrtovana, vendar se zdaj stori še manj za to, da bi spremenili razmerje med prioriteta mi v življenju posameznikov in družb.

Pogosto je slišati ugovore, da je »maltuzijanstvo« izraz egoizma razvitega sveta, ki je že dosegel tako življenjsko raven, da si lahko privoči upošajeno gospodarsko rast. Toda večji del sveta, se glasi drugi del te teorije, še ni dosegel niti človeka dostojne življenjske ravni. Ni dvoma, da je tudi v tem del resnice. Toda na drugi strani je recimo primer nenačrtovane bogatitve naftnih držav zgornjo pokazal, da tudi z velikanskimi finančnimi sredstvi države v razvoju ne morejo dohiteti razvitih držav v materialnem razvoju, obenem pa je še bolj odprto vprašanje, ali je to sploh pravi razvojni smoter, oziroma, ali je mogoče razviti harmoničen razvoj in recimo temu, pa najsi zveni še tako banalno, srečo ljudi v tem, da se čimprej zgradi težka industrija ter potem, da število televizorjev, pralnih strojev, hladilnikov in avtomobilov, ali pa imajo moderno ravno države v razvoju priložnost, da ne povzročijo napak razvitih in se razvijajo na drugačnih osnovah.

Na drugi strani mnogi primeri, ne nazadnje tudi jugoslovanski, kažejo, da je nebrzdano gospodarski razvoj dvorezen meč. Mar nas niso dolgovti na Zahodu in velikanski obseg trgovine z Vzhodom že spravili v položaj, da moramo zagotavljati pas in si pritrgovati pri nekaterih osnovnih življenjskih potrebščinah zato, da bi odvrnili nevarnost, da bi nam od zunaj dikirali gospodarske in politične pogoje?

Toda na čem naj bi temeljil razvoj, ki bi bil boljši od sedanjega? Problem je ravno v tem, da pravega odgovora na to niso našli še nikjer. Nasprotno, celo tam, kjer iščejo nekaj novega — recimo ravno v Jugoslaviji, v Franciji ali v mnogih političnih skupinah evropske levice — so bili v gospodarski krizi prisiljeni

ANDREJ NOVAK

VPRASHANJA RASTI IN RAZVOJA

Spremenjena lestvica vrednot

RIM, aprila — Najnovejša študija italijanske narodne banke o dohodkih gospodinjestev je pokazala, da lahko 48 odstotkov italijanskih družin nekaj prihrani. Toda na drugi strani 42 odstotkov družin porabi vse, kar zasluži. Sedem družin od desetih ima neko premoženje (nepremičnine, podjetja, dragocenosti) v vrednosti 73 milijonov lir na osebo. Toda ena tretjina družin nima ničesar, medtem ko je več kot polovica vsega bogastva v rokah 12 odstotkov družin.

Očitno je torej, da je vprašanje prazdelitve narodnega dohodka še kako aktualno, in to ne samo v Italiji. Na Zahodu je pogosto slišati kritiko, da je socialna demokracija uresničila materialne smotre socializma, za razliko od socialističnih držav pa jamči človeku tudi osebo svobodo, glede na položaj v državah realnega socializma je v tem gotovo zmo resnice. Toda na drugi strani je tudi očitno, da imajo tudi v razvitem kapitalizmu nekatera prvobitna gesla delavskega gibanja še zmeraj dejanski pomen. Socialna država še ni socializem. Kakor na drugi strani tudi doslej uresničeni socializem še zdaleč ni odpravil vseh protislovij, tudi kar zadeva prazdelitve narodnega dohodka. Gotovo je, da je v socialističnih državah dohodek enakomerne porazdeljen, predvsem na statistične, a tudi na dejanskega državljanja. Toda na drugi strani ta dohodek pogosto uporablja mimo osnovnih, splošno veljavnih ekonomskih meril in zakonitosti ali pa se ga uporablja za zadovoljevanje parcialnih interesov skupin ali lokalnih oziroma regionalnih skupnosti, ne glede na to, ali so ti interesi v skladu s skupnimi koristmi ali ne.

O narodni revščini ali narodnem bogastvu

poštni predal 29

(Nadaljevanje s 14. strani)

da se odgovornim posameznikom odreže primeren kos kazni.

Janez Vrhovec, Ljubljana

Delo, 2. aprila

Promajski dopust v šolah

Vsakovrat, ko preberem vest ali članek, ki kaže na nered in improvizacijo v šolski, me zamane, da bi nekaj napisal, a vedno odložim prvo v prepričanju, da se mnogo boljšim strokovnjakom ne posreči prepričati pristojnih organov, kako za daljše obdobje urediti dolžene stvari, kar po mojem prepričanju sploh ne bi bilo težko.

Med šolskim letom sprejemamo razne spreminjalne ukrepe oziroma dopuščamo, da jih sprejemajo posamezne šole ali družbeno-politične skupnosti (občine), čeprav ne gre za nepredvidljive zadeve.

Prvi pogovori za boljše urejanje tovrstnih zadev bi moral biti v nekaterih primerih bolj prilagodljiv zakon o osnovni šoli, kar bi dajalo možnost pristojnim organom, da pravočasno pripravijo morebitne spremembe. Nekoč sem že napisal v tej rubriki (seveda brezuspešno), da je velik nesmisel pričrjavati ali končevati šolsko delo po nekem vneprej zapisanemu datumu v zakonu. Tako se lahko prične pouk npr. na petek, konča pa na ponedeljek. Prav gotovo lahko pričakujemo, da bodo prilagodljivi kolektivni iskali možnost drugačnega začetka in konca (še zlasti, če imajo del učencev v internatu), kar pa zahteva po zakonu ustrezne postopke, pridobitev soglasij ipd.

Podaljšane zimske počitnice in odpravljene promajске počitnice ni skupnega s pedagoškimi potrebami, zlasti predahu za otroke pa tudi učitelje ob koncu aprila, pač pa na videz rešujejo energetske stisko. Ničče namreč še ni dokazal, da se je poraba energije zaradi tega zmanjšala, neugodne posledice takih ukrepov pa so očitne.

Pred leti sem bil v neki tuji deželi, kamor so najbrž že kdaj potovale tudi naše delegacije, ki so se zanimale za njihov šolski sistem, pa vendar še nisem zasledil, da bi kdo predlagal, naj bi nekateri pozitivne izkušnje prinesli v našo šolsko delo. Da se ne bi preveč oddaljil od bistva, naj navedem, da tam vsaj dve leti vneprej strši vedo, kako bo s šolskim kolektarjem. Vedno pa se prične pouk v ponedeljek, a ne v septembru, temveč ob koncu avgusta. Ob tem vprašujem, zakaj ne bi tudi pri nas pričeli pouk v avgustu, če naj zagotovimo določeno število šolskih dni. Upam si trditi, da bi bilo lažje delati s šolsko mladino v drugi polovici avgusta kot v drugi polovici junija. Z bežnim pogledom na koledar bi pristojni republikanski organ brez posebnih težav ugotovil, kdaj naj se šolsko delo prične in kdaj konča, pa se, kdaj naj bodo zimske in promajске počitnice. Tako bi, na primer,

lahko pričeli v šolskem letu 1983/84 pouk 22. avgusta 1983 (ponedeljek in ga končali 22. junija 1984 (petek), vmes bi imeli, če že mora biti tako, tri tedne zimskih počitnic in eden tedenski prvo-majskih, pa ne bi bilo treba nadenemati izgubljenih šolskih dni ob sobotah, ko je kvaliteta pouka prav gotovo slabša zaradi slabšega sodelovanja učencev, na mnogih šolah pa je tudi odsotnost otrok na ta dan večja, ker niso prevozi tako urejeni kot druge dneve v tednu.

Prav bi bilo, da bi šole delale takrat, ko je njihova »produktivnost« najvišja, ne pa da se morajo često tudi po nepotrebnem prilagajati gospodarstvu ali drugim okoliščinam. Delo z živo »materijo«, z otroki, ni delo s strojem, da ga lahko odložiš in pričneš, kadar se ti najbolj zljubi oziroma ko ti je potrebno. Čeprav se časi spreminjajo in je verjetno tudi otrok bolj prilagodljiv na nov utrip življenja, vendar ne bi smeli neodgovorno odložiti v staro šaro vseh dosežanih ugotovitev pedagoške teorije in prakse o najustrežnejšem delovnem času za otroke.

Branko Rot, Tolmin

Delo, 2. in 6. aprila

Prometni davek dregnil v cene in Objube ne držijo

Navadnemu človeku je nerazumljivo, da z istim kosom platna želimo prekriti več lukenj, kar očitno ne gre.

Lani smo najprej na ves glas razglašali, da je osnovna naloga zmanjšanje inflacije (menda na 15%). To smo zapisali v Resolucijo. Zmanjšali smo cene, ko niso hotele rasti v skladu z resolucijo. Toda čisti administrativni ukrepi so redkokdaj dobra rešitev in inflacija je še ostala pri okoli 30 odstotkih.

Prati jeseni je vprašanje zunanjih dolgov in devizne likvidnosti postalo kritično, pa smo devalvirali dinar za 20 odstotkov. To je kratkoročno popravilo nekaj malega pri akumulaciji delovnih organizacij, ki izvažajo, in s tem dalo nekaj stimulacije za izvoz. Toda v boju proti inflaciji smo zapirali oči pred posledicami in se tolažili z nekakšnim neverjetnim izračunom, po katerem bodo notranje cene višje samo za 2,5 odstotka. Če je na eni strani naš uvoz večji od našega izvoza upošteva seveda, da se bo vpliv podražitve pri uvozu opreme pokazal pozneje, ko bo oprema začela proizvajati, in na drugi veliko delovnih organizacij, ki morajo odplačevati zunanje dolgove, ne da bi ustvarjale devize z lastnim izvozom, je popolnoma jasno, da bo raven cen višja zaradi neposredne podražitve uvoza blaga za široko potrošnjo, toda tudi zaradi uvoza reprodukcijskega materiala za proizvodnjo, zaradi posredne podražitve za izdelke, ki jih bodo proizvajali z opremo, uvoženo po devalvaciji po znatno višji dinarski ceni, in zaradi večjih dinarskih zneskov, ki jih bodo morale plačevati delovne organizacije brez zadostnega deviznega izvoza za devizne dolgove in kredite, ki so si jih v prejšnjem obdobju brez težav nakopale. Popolnoma iluzorno je pričakovati, da bodo delovne organizacije vse te vplive lahko absorbirale brez vpliva na stroške in da mora učinek devalvacije biti samo 2,5 odstotka na dvig ravnini notranjih cen.

Tako smo zapirali oči pred posledicami povečanja cen in inflacije ter premostili tisti kos platna za krpanje inflacije na luknjico za krpanje devizne likvidnosti.

Podražitve, navzic zamrzitvi, smo skušali izravnavati z drsečim tečajem dinarja. To je postalo še bolj potrebno, ker so upravni organi hkrati bili prisiljeni sami določiti zvišanje nekaterih cen (za energetiko, prevoz nekatere sektorje kmetijstva), da ne bi prišlo do kolapsa v teh dejavnostih in splošnega pomankanja osnovnih živil.

In tako je boj proti inflaciji dobil svoj prvi močni udarec. Posebej podražitve energetike in prevoza, ne morejo ostati brez posledic na stroške proizvodnje in na cene. Samo drseči dinar tudi ni rešitev, ker prinaša kot posledice iste negativne učinke kot sama devalvacija, tj. stopnjuje inflacijo, ki zahteva spet padanje vrednosti dinarja, v neskončni spirali vzroka in posledice.

Te dni je boj proti inflaciji doživel svoj drugi močni udarec – povišanje prometnega davka za kritje primanjkljaja v proračunih. Res je, da prometni davek neposredno – v večini primerov – ne zvišuje proizvodnih stroškov, toda neposredno ali posredno zagotovo vpliva, prav tako kot je polog za prehod čez mejo pripeljal do velikega povečanja službenih potovanj v tujino.

Nerazumljivo je, na osnovi česa so planirali tako visoke prihodke proračuna iz carin, saj so vsi ukrepi, ki so jih uvajali, morali delovati na zmanjšanje prihodkov od carine, tako od uvoza občanov, posebej od uvoza zdomecev (ki je po prvih predpisih bil praktično anuliran) kot od uvoza opreme, glede na pritisk stalnega zmanjševanja deleža investicij ter posebej uvoza opreme. Pri stalnem padanju realnega standarda prebivalstva se morajo hkrati zniževati tudi prihodi od prometnega davka. Boja proti inflaciji ne moremo biti s kritjem primanjkljaja v proračunu, ki je bil vneprej pričakovan glede na nerealne ocene prihodkov proračuna temveč samo z zmanjšanjem proračuna.

Tako imenovane pravice, ki bremenijo pretežni del proračuna, in ki so bile določene v času hitrega vzpona (sicer večidel na osnovi pritoka tujih posojil, temveč jih je treba odplačevati). Vsako regionalno gospodarstvo, ki bi naj izločilo sredstva, to lahko stori samo odvisno od dosežene akumulacije. Če je stopnja akumulacije večja, je lahko tudi izločanje glede na bruto proizvod večje, če pa je akumulacija manjša, je možnost izločanja daleč manjša od padca bruto proizvoda. Enaki odvzem na bruto proizvod pri zmanjšanju akumulacije vsebuje v sebi tveganje stagnacije in celo nazadovanje gospodarstva, kar kmalu lahko privede do popolne nezmožnosti izločanja sredstev, in do propada gospodarstva zaradi zaostajanja pri ustrezni obnovi na ravni razvoja proizvajalnih sredstev v gospodarstvu drugih držav. To tudi ni v korist tistih, ki so prejemniki izločenih sredstev, čeprav so mogoče v prvem hipu zadovoljni z nezmanjšanimi sredstvi. Vsekakor pa povzroča takšna stagnacija zmanjšanje možnega izvoza v prihodnosti. Tako smo premostili krpo za kritje luknje v deviznih potrebah na luknjico za kritje proračunskega primanjkljaja.

Boris Lange, Koper

Delo, 28. marca, 9. aprila

Bo šla družbena zemlja kljub protestom v zasebne roke?

Predsednik IO kmetijsko-zemljiške skupnosti občine Kranj Matevž Bernard je v odgovoru na moj članek o nameravani prodaji družbene zemlje v kmetijski zadruzi Naklo ponovil stališče KZS o upravičenosti take prodaje. Nova pa je njegova trditve, da izvršni svet kranjske občine kmetijsko-zemljiško skupnost ni opozarjal na nesmotnost te prodaje, s čimer me je hotel postaviti na laž, ker sem sam zapisal prav nasprotno. Naj pojasnim, da sem trditve oprl na informacijo, da je imel podpredsednik izvršnega sveta Ferdo Ravuter 16. decembra lani pogovor s predstavnikom KZS Matevžem Bernardom in tajnikom KZS Francem Porento, na katerem ju je opozoril na nesmotnost take prodaje. O tem pogovoru je pripravljena uradna zabeleška, ki je na javnem pravobranilstvu priložena pogodbam in drugim dokumentom v zvezi z nameravano prodajo zemlje.

Matevž Bernard zagovarja prodajo družbene zemlje s tem, da gre za proizvodno-tržno usmerjeni kmetiji, ki bi na račun dodatne zemlje povečali prirejo mesa in mleka. Bržkone je takih kmetov, ki bi bili pripravljivi rediti več živine, če bi imeli več zemlje, še več. Zato se zastavlja vprašanje, kako ustreči vsom oziroma kako med njimi pravično izbrati. Mislim, da je večji problem v tem, ker nekateri kmetje svoje zemljo izgubljajo na račun pozidave. Zato bi morala biti skrb kmetijsko-zemljiške skupnosti in drugih usmerjena bolj v to, da takim kmetom zagotovijo nadomestilo zemlje – iz družbenega kmetijskega sklada seveda, ki ga je prav zato nesmiselno prodajati za druge namene.

Pri naklanski zadevi pa, kot sem zapisal že v članku, vzbujam sum zlasti nizka cena zemlje. Kupiti zemljo po 9 dinarjev za kvadratni meter sicer zamočvirjenega travnika, ki bi po predvideni melioraciji (z družbenim denarjem) čez leta vredno približno petkrat toliko kot sedaj, pomeni za kupca skoraj združenje hektarja zemlje, da spravi v svoj žep okoli pol milijona dinarjev družbenega denarja. Ali ne bi bilo bolj pošteno dati kmetu tako združeno zemljo v najem, lahko tudi za daljše obdobje; če bi jo že prodajali, pa naj bi to napravili šele po melioraciji.

Med ljudmi zbuja dodatno nezaupljivost do nameravane prodaje zemlje še to, da direktor zadruge kupuje združeno zemljo za svojo kmetijo, kar sem napisal že v članku. Temu naj še dodam, da je ta direktor hkrati tudi predsednik kmetijske-zemljiške skupnosti občine Kranj.

Lado Stružnik, Kranj

PREJELI SMO

Izobraževanje in delo

Vprašanje racionalne izobrazbe, ki bi mladim ljudem zagotovila uspešno in koristno življensko pot, je problem, ki je navzoč ne samo pri nas, temveč tudi v številnih drugih državah, neke v bolj drugje v manj odkriti obliki. Neskladja med izobraževalnim sistemom in možnostmi zaposlovanja so ponekod, na primer v Italiji, prerasla v resen socialni in družbeni problem. Zato so razumljiva prizadevanja vladajočih struktur, da najdejo takšne rešitve tega problema, ki bodo zmanjšale armado brezposelnih mladih ljudi in jo vključile v gospodarski ter socialni razvoj družbe in države.

Tudi našo reformo izobraževalnega sistema je treba ocenjevati predvsem s tega vidika. Zavedati se moramo, da se šlovec povprečno izobražuje 20 let, 40 let pa dela. Izobražuje se, da bi svoje življensko delo opravljal čim bolj učinkovito in družbeno koristno. Kakšno bo to delo, koliko različnih vrst dela bo družba potrebovala v naslednjih desetletjih, je zelo težko določiti. Ta problem ne morejo reševati pedagogji sami. Sodelovati morajo predvsem futurologji, znanstveniki, politiki, sociologi, ekonomisti in še kdo.

V naših specifičnih družbenih in gospodarskih razmerah so predvidevanja za nadaljnji razvoj dokaj problematična. Naš povojni gospodarski razvoj v smeri pospešene industrializacije in gradnje novih tovarn smo morali sedaj odločno zasukati v smer poljedelstva,

Delo, 5. aprila

Načrtno, strpno in skupno

Petnajst zastopnikov kulturnih inštitucij (od dvaser povabljenih se jih pet ni odzvalo) in politično kulturnega upravljanja, naj bi razrešilo sitno zadevo, katere jedro je delo novega Cankarjevega doma (organizacije v ustanavljanju) in Ljubljanskega Festivala, ki ima za seboj več desetletno tradicijo, a mu za naprej baje nič dobro ne kaže.

Kakor pri vseh slovenskih zadevah širšega pomena, ki jih skušamo razreševati z anketa-mi, tudi na tej ni bilo slišati odkrite, odločne, pogumno jasne besede brez dlake na jeziku, da ne bi bilo zamere ne na levo, ne na desno, tako da smo tam, kjer smo bili pred anketo. Če, da bo morala končno odločiti vsemogovna kulturna birokracija, kajti niče ni postavil spornega vprašanja in srž nesporazuma zadosti osvetljeno pred pričetkom ankete.

Ljubljanski festival se je v desetletjih uveljavil med mnogimi evropskimi festivali in učinkovito preganja vsakoletno – ne le poletno – kulturno sušo v Sloveniji. Postal je utečena, že tradicionalna kulturna ustanova, ki se je razrasla iz skromnih začrtkov brez vseslovenske denarne pomoči.

Nasprotno je Cankarjev dom zasnovan z mogočim vseslovensko pomočjo, z velikanskim zagonom in voljo, ustvariti v Ljubljani kulturnega silaka, ki naj postane podoba vsega slovenskega kulturnega in še marsikaterega mednarodnega dogajanja.

Sedanje zdrave so vsekakor do neke mere posledica velikega idealizma pobudnikov in sedanjih upravljalcev CD v izgradnji, ker so presegli realne danosti našega kulturnega življenja in potreb v našem mestu in naši republiki, kar bi moralo biti jasno prisotno pred začetnim načrtovanjem CD. Zato bi bila že takrat potrebna dosti sirska anketa, morda na republikni ravni, ki bi bila smiselnejša in uspešnejša, kakor sedanja, ki je bila postavljena pred gotovo dejstvo.

Podoba je, da smo za domače kulturno gospodinjstvo nakupili preveliko posodje, v katero nimamo dati dovolj hrane, da se nam ne

bi na dnu prismodila. Razumljivo, da skuša v tej skrbi CD nakupiti živeža tudi »pod roko«, ko ga že ni dosti v redni preskrbi in ponudbi.

S samo izjavo Tine Tomljetevo o nesmotnosti, da se v enem mestu pehata dve organizaciji z enakim prizadevanjem, vprašanje nikoli ne bo rešeno. Precej bliže bomo rešitvi z moralnim vprašanjem, čigav zajec poskuša glodati v sosedovem željniku in če ni posredi vsaj nadbna neljalne konkurence, ki tu ni na kulturnem trgu ne more terjati spoštovanja. Kako bodo volka nasitili in pustili kožo živo, je stvar dobre volje in pametnega preudarka, vsekakor ne tako, kakor duhovito razgablja na svoj način s prikrito ironijo Bojan Štih, ko apostrofira CD z domislico, češ »Zrela, zdrava in nekonformna umetnost vseh narodov in ljudstev našega planeta naj najde svoj dom pod streho Cankarjevega kulturnega središča.«

Prav resno pa kaže upoštevati Štihov nasvet, naj CD svoje vseslovensko kulturno poslanstvo – kakor kažejo koristne izkušnje ljubljanskega Festivala – razširi prek svojih zidov, da se »dom, ki je žal v svoji zunanosti precej blizu tehnokratskemu in betonskemu strašilu, v svoji notranjosti pa skladišča kiča« ne bo prav tak zasiral v našo estetsko zavest in škodoval ugledu velike, žal tudi še ne do kraja domišljene velike zasnove.

Krepko bo potrebno premisliti, kako kulturno delovanje Cankarjevega doma približati ljudem po vsej republiki, nič manj, kakor obratno. Zagotovo ni računati z ustaljenjem števil, kakor jih prikazuje CD o lepem obdobje že prve čase svojega obstoja. Brez dvoma je mnoge obiskovalce zvalila radovednost za novotarijo, ki pa je po človeški naravi in izkušnja kmalu potesena. Tudi je v naravi estetsko občutljivih ljudi, da dajo prednost intimnejšim prostorom za komorne predtve in jih sodobna arhitektura, namenjena vsakršnim dejavnostim, včasih tudi odbija.

In še preprost narodno gospodarstveni vzrok nam more z izračunom povedati, da je denarno koristnejše, soliste in manjše koncertne in druge kulturne skupine pošiljati tudi do 150 km oddaljene kraje od Ljubljane, kakor od tam seliti tisoč ali morda več kulture in umetnosti žejnih ljudi v CD. Kulturni ekonomisti in statistiki na plan, izračunajte nam minus in plus učinke!

Coro Škodlar, Ljubljana

Delo, 26. marca

Brozova celica kot spomenik

V sobotni prilogi Dela z dne 26. marca letos je bil objavljen članek pod naslovom »Brozova celica kot spomenik«.

pridobivanja surovin in energije. Kako bo v naslednjih desetletjih, je nemogoče natančno določiti. Le v splošnih orisih lahko predvidevamo bodoči razvoj skozi tiste izkušnje, ki so jih dosegle države, katere so na poti razvoja pred nami. Če upoštevamo podobne skandinavske prognoze, potem bi moralo biti težišče izobraževanja v matematiki, fiziki in kemiji ter latinščini: matematika in fizika kot temeljni informatike, ki bo prav gotovo imela odločilno vlogo v prihodnjih desetletjih, kemija kot osnova za materialno proizvodnjo in biokemijo, latinščina kot temelj vse naše evropske kulture in izhodišče za večino svetovnih jezikov (tudi grščina ima podobno vrednost, vendar je težje dojemljiva). Izobrazba bodočnosti bi morala biti čim bolj univerzalna, da bi omogočala usmeritev v tisto vrsto dela, ki ga bo družba na določeni stopnji razvoja potrebovala. Ob tem je skrb, da se bo razvila nekakšna elita, povsem neutemeljena. Elite so že izginile iz sodobne družbe. Nardajenost še ne pomeni pot v elitizem. Narava trosi svoje darove z zavezanimi očmi. Talenti se rodijo v kmetičkih hišah in v mestnih palačah, toda še vedno velja staro načelo: kdor je več dobil, morda tudi več dati. Delu čast in oblast, smo zapisali. »Elite« so lahko le poštene, vestni in sposobni delavci, neodvisni od vrste dela, ki ga opravljajo. Naloga družbe je, da skozi izobrazbo in vzgojo zgradi takšne medčloveške odnose, da bo ugled imelo delo, izobrazba pa naj omogoči slehernemu človeku, da na svoji življenski poti opravlja svoje delo kvalitetno, vestno in pošteno.

SERGEJ BUBNOV, Ljubljana

va celica kot spomenik«. V članku se, opirajoč na to, da je v tej že 15 let opuščeni kaznilnici bil pred vojno nekaj časa zaprt tov. Tito z drugimi revolucionarji, plectra na njegovo ohranitev oziroma proglastev za kulturni spomenik.

Povod za razpravo oziroma razmišljanje o tej »kulturni dediščini« bi naj dal spremenjen, dopolnjen urbanistični načrt in novi zakon o kulturni in naravni dediščini, na podlagi kate-rega bi morale skupščine občin razglasiti, kaj je (poleg že razglašene) šteti za kulturno dediščino.

Sem navaden državljani, v kulturi razgledan le povprečno, tudi z urbanizmom nimam kaj opraviti, le to, da spremljam izgradnjo mesta in mi ni vseeno, kako se razvija, saj v njem živim. Znam mi je zasnova dopolnjene urbanističnega načrta na desnem bregu mesta in mi ni vseeno, kaj in kako se bo v prihodnje izgrajevalo, tembolj, če imamo v vidu kulturniški plato, ki ga tako rekoč štejemo za središče ali vsaj je v neposredni bližini središča.

Ko so pred več kot 15 leti, potem ko so na Dobu zgradili zapore, izpraznili mariborsko kaznilnico in zgradili nov most z magistralo, pomnilenovano po tov. Titu, je bilo jasno, da bo treba še v avstroogriški monarhiji zgrajen zapor prej ali slej porušiti in na tem mestu dati ustrezni poudarek novogradnji ter s tem primerni podobi mestu.

Da je ta kaznilnica v Mariboru ohranjena še danes, gre pripisati nemoči mestnega gospodarstva in subjektivnim ter objektivnim dejavnikom, v dokajnjim meri tudi politiki »politicizma«, tako da si nisimo mogli privoščiti več kot to, da smo se zadovoljili s tem, da kaznilniške prostore, recimo, najamejo posamezne gospodarske organizacije za opravljaje svojih dejavnosti. To gotovo ni v ponos mestu, marveč narobe v sramoto, kajti v teh prostorih zanje ni nikakršne perspektive. In sedaj, kaj s kaznilnico?

Menim, da je ne glede na to, da so v njej pred drugo svetovno vojno bili zaprti zaslužni revolucionarji, ki so kovali načrte in se pripravljali na revolucijo, v revoluciji zrastle legende, kot maršal Tito, Moša Pijade, Rodoljub Čolaković in drugi, katerih prispevek naši

stvari je domala neprecenljive vrednosti, je objekt, takšen kot je, treba porušiti. Razglašati ga – ne glede na pravkar povedano – za kulturni spomenik, ne bi imelo opravičila, tembolj, ker so ves čas v kaznilnici prestajali kazni predvsem kriminalci, morilci in drugi nepridipravi, medtem ko je bilo zaprtih komunistov in revolucionarjev oziroma drugih političnih napredno usmerjenih jetnikov manj, razen med okupacijo, ko so Nemci tu zapirali tudi sodelavce NOB.

Menim tudi, da je zgradba, takšna kot je, neuporabna za vsak drug namen (internat, šole, zavod) itd. in bi njena morebitna ohranitev za karkoli drugega ne bila smotrna, bila pa bi tudi predraga. Sicer pa bi bilo prav, da o tem kaj povedo urbanisti oziroma projektanti.

Kot laik sodim, da se z rekonstrukcijo ta kaznilnica ne bi dala preurediti v nič kaj pametnega in še manj kulturnega oziroma njena rekonstrukcija veljala več kot nov objekt na tem prostoru. Tudi po svoji zunanosti (obliki) ne bi bila atraktivnejša, še manj pa bi bila mestu v ponos. Razumeti je pobudo in hotenja Zavoda za spomeniško varstvo in sveta za ohranjanje in razvoj revolucionarnih izročil, da bi ohranili nekaj elementov zgodovine komunistične partije oziroma iz življenja in dela tov. Tita in njegovih sodelavcev v mariborski kaznilnici, vendar menim, da se da to urediti drugače in zato ni treba opustiti rušitve objekta, kakor hitro bodo razmere in finančna sredstva dopuščala. Tudi razmišljanja o parcialni ohranitvi kaznilnice, torej ti-stega dela oziroma celice, v kateri je bil tov. Tito, niso na mestu.

Ne znam si namreč predstavljati, kakšen bi bil videti objekt (o načinu izvedbe naj sodijo za to ustrezni strokovnjaki), ki bi naj v sklopu projekta stanovanjske ali kakršnemu koli drugemu namenu projektirane zgradbe oziroma zasnove na tem platu vključeval trakt ali samo del trakta kaznilnice.

Napoved je danes res vse možno napraviti, vendar se je treba vprašati zakaj, čemu in za kakšno ceno.

Mislim, da takšna in podobna razmišljanja o usodi mariborske kaznilnice v vrstah delovnih ljudi in občanov ne bi naletela na ugoden odmev; morda bi bilo treba razmišljati, kako drugače in v kakšni obliki (figurativno, slikovno, na steni zgradbe, v obliki makete ipd.) ovekovečiti nekdanjo kaznilnico ali samo njen del ter opisno prikazati njeno zgodovino, vlogov tov. Tita in revolucionarjev ob njem v okviru načrtovanega kompleksa izgradnje.

Končno tudi ta možnost, da v muzeju NOB slikovno prikažemo oziroma upodobimo kaznilnico s celico, v kateri je bil tov. Tito, in tako sedanjem in kasnejšim rodovom, kakor tudi obiskovalcem od drugod ohranimo del iz njegove neprecenljive bogate zgodovine in prispevka socialistični družbi in samoupravnemu sistemu.

Slavko Kobal, Maribor

*
Iz nekaterih člankov, zlasti pa iz zapisov Franceta Forstneriča v sobotni prilogi Dela z dne 26. marca in v Delu 1. aprila t. l. o tem vprašanju sklepam, da je v Mariboru trenutno živa obravnava, ali oziroma kako naj se v okviru nameravnih sprememb nekdanjega urbanističnega načrta mesta Maribor ohrani spominske prvne kaznilnice, v kateri so bili zaprti Josip Broz in številni drugi jugoslovanski komunisti. Ker sem bil med njimi tudi jaz sam, in ker gredo po mojem mnenju nekateri predlogi predalet ali celo v napačno smer, želim opozoriti na nekatera dejstva, ki jih ne bi smeli spregledati.

Najprej je treba popraviti nekatere domneve o tej kaznilnici, ki izvirajo v glavnem iz pavšalne ocene, da je bila to najhujša kaznilnica v stari Jugoslaviji in je že zato vredna spomina. Če pa se o njej govori kot o »stari avstrijski kaznilnici«, vzbujajo to pri mnogih ljudeh, ki te kaznilnice niso poznali, vtis, da gre za nekakšno morstrum kot so Spielberg ali Schillsburg in Petrovarčvska trdnjava ali naš Petrovaradin, kjer so bili nekoč prav tako zaprti revolucionarji kot npr. Silvio Pellico ali Černiševski in dekabristi pa Ahmatova in Vera Figner (pod Stalinom!), v Petrovaradinu pa tudi tovariš Tito!

V resnici pa je bila to moderna kaznilnica – zlasti v primerjavi z drugimi jugoslovanskimi kaznilnicami kot v Poževarje, Stari Gradščini, Zenici in delno v Lepoglavju – s edino izjemo naše največje in še danes najbolj »obiskane« kaznilnice v Sremski Mitrovici!

Če pravim moderna, hočem s tem samo povedati, da je bila že načrtovana in zgrajena – tako kakor tista v Sremski Mitrovici, oziroma se celo eno leto pozneje, v skladu in na podlagi predpisov novega avstrijskega zakona o higienskimi in drugih razmerah, ki naj vladajo v takih zavodih kakor tudi v sodnih zaporih po vsej Avstriji, torej tudi v Sloveniji, Hrvaški itd. V sklop teh predpisov sodijo tudi notranja oprema in celo hišni redi, kar vse velja večji del še danes, če ne upoštevamo nekaterih sodobnih olajšav, ki pa niso toliko odvisne od tlorisa, velikosti in razporeditve prostorov, kakor od vsakokratnega režima, ki pa se od časa do časa spreminja – predvsem v skladu s splošnim političnim položajem.

Zato mislim, da ne bi imelo nobenega smisla kakorkoli ovekovečiti te stavbe kot take – bodisi kot celote, bodisi njenih delov, kot so npr. posamezne celice, ki so povsod enake in v takratnih razmerah še znošne. To še tem manj, ker tudi sicer ni mogoče govoriti o kaki njeni posebni zanimivosti ali celo slogu, ki je takrat pod cesarjem Francom Jožefom sicer prevladoval in dajal pečat mnogim javnim zgradbam po vsem avstrijskem imperiju in tudi v Mariboru.

Kar pa zadeva superlativni vzdevek in sloves te kaznilnice kot »najhujše« ta stari Jugoslaviji, moram poudariti, da ni večja in da – kolikor sem mogel zaslediti – niti ne izvira od nobenega izmed tistih, ki so s nami okusili in lahko primerjali, čeprav so predvsem Čolaković in še mnogi drugi (Levi, Rupič itd.) in celo jaz sam to kaznilnico precej črno opisali. (Morda je k taki podobi pripomogel tudi napačen prevod Dedijerovega opisa Titovega bivanja v tej kaznilnici, kjer se celice dosledno imenujejo temnice, kar je čisto nekaj drugega.)

V čem je stvar?
Vsaka kaznilnica ima svoje posebnosti in svoje slabe in dobre strani (če lahko o dobrih sploh govorimo). In tako so med najhujšimi, ki jih lahko v primerjavi z drugimi kaznilnicami na splošno (ne za vedno!) pripišemo mariborski, predvsem gladovanje (posebno zaradi

(Nadaljevanje na 22. strani)

VOHUNSKA ARMADE IN NAČRTI

CIA ponuja kariero izjemnim

NEW YORK, aprila – Američani so presenečeni marca lani prvič po nekaj letih po radiu slišali prijeten glas, ki je ponavljal približno tole obvestilo: »Centralna obveščevalna agencija ponuja izjemnim ljudem kariero v svojih vrstah. Napovedovalec je nato pojasnil, da iščejo »ljudi, ki se znajo hitro odločati, so podjetni in so pripravljeni živeti v tujini.«

Marsikdo je bil presenečen, saj CIA v sedemdesetih letih ni delala takšne reklame zase, pa tudi njenih ljudi ni bilo videti v koledjih, kjer so nekoč snubili najboljše kadre. Saj tudi ni nič čudnega: povietnamsko senatno brskanje po zadevah »obveščevalne skupnosti« je drastično okrnilo ugled vojnškega poklica. Senatörji so ugotovili, da se je država dokopala le do redkih tujih skrivnosti za veliko dolarjev, poleg tega pa jim je vzelo samo odkritje, da ugledni možje, ki vodijo vojnško službo, običajno študentje elitnih univerz z vzhodne obale, kujejo z mafijo takšne načrte, kot je denimo načrt, da bi škornje Fidela Castra premazali s takšno snovjo, da bi bil kubanski voditelj ob brado, s tem pa tudi ob vpliv na revolucionarje po vsem svetu. Razpoloženje v tistih časih je najboljše ponazorili ameriški satirik in prizor, v katerem »ostareli vojni tožijo, da se v mladosti niso lotili kakega poštenega dela.«

Kandidati za vojnško kariero

Kaže, da je vojnški poklic spet videti časten in mikaven, če CIA objavlja oglase za prosta delovna mesta, njeni ljudje na množično obiskujejo univerze, ne da bi se bali, da se bodo srečali z demonstrantni namesto s kandidati za vojnško kariero. Ko je novinar Wall Street Journala, dnevnika, ki vneto podpira vojnško službo, pred kratkim vprašal nekega funkcionarja, kakšen je odziv na oglase, je dobil odgovor: »Kar zasuli so nas s ponudbami.«

O tem podtalnem poklicu pa je kajpada nemogoče karkoli zanesljivo zvedeti. Tisti, ki zatrujejo, da nekaj vedo in niso naspromiti, tako da je njihovo pričevanje lahko domovljivo, sodijo, da se tajni proračun za

poštni predal 29

(Nadaljevanje z 21. strani)

birokratskega omejevanja možnosti dodatnega nakupa) in mraz (nekurjenje »zaradi štednje«), predvsem pa izredna birokratska strogość glede izpolnjevanja hišnega reda. Tudi tridenčno obvezno bivanje v kleti (zlasti ob najhujšem mrazu) na golem pogradu, ki je bilo obvezno za vsakega novince, lahko štejemo za posebno mariborske kaznilnice. To pa bi bilo tudi vse, če ne štejemo še za jetnike vedno neprijetne okolščine, da tu – v primerjavi z vsemi drugimi kaznilnicami – pazniki niso sprejemali podkupnine... Pri tem pa je treba upoštevati še sledeče:

Prvi: V mariborski kaznilnici ni bilo prepanja niti grobega zmerjanja, medtem ko so se istočasno dogajale po vseh drugih kaznilnicah naravnost grozljive reči, ki jih omenjajo tudi isti avtorji, predvsem pa Čolakovič, ki opisujejo mnoga ubijanja in neštete masakraje predvsem v Sremski Mitrovici, Stari Gradski, Lepoglavi in Zenici (željezne kletke, »Kristusova soba« itd.), a pretepanje je bilo nekaj vsakdanjega in samoumevnega. Delati pa so morali politični jetniki takrat povsod.

Drugi: Po uvedbi šestojanuarske diktature je bil režim po vseh zaporih izredno poostren in šele na začetku leta 1933 je stopil v veljavno novo hišni red, ko so se tudi v mariborski kaznilnici razmere precej izboljšale. Od takrat je bilo tudi tu mogoče prejemati pakete in dokupovati hrano.

Vse druge ugodnosti pa si morali politični obsojenci povsod sami priboriti. Če poznamo zgodovino teh bojev (demonstracij s krvavimi preseljavanji, gladovnih stavk z masakriranjem, umetnim hrnjenjem in smrtnimi izidi itd.), je treba priznati, da je prišlo prav v Mariboru do raznih olajšav še po najbolj mirni poti.

Da je temu tako, pričajo tako Čolakovič kakor tudi Tito sam, ki je, ko je prišel iz Lepoglave, že po enomesnem bivanju v celici (»Titova celica«), ki ni bila nič drugačna od tisoč drugih in je zato po mojem tudi ne kaže v tem smislu spominsko ohranjati, dosegel z drugimi vred, da so jih premetali v skupno sobo, kjer so lahko imeli celo svojo lastno peč (»buržujsko«) in so lahko nemoteno študirali ter imeli zveze z zunanjim svetom (in partijo) – vse, kar so si na primer politični jetniki v Sremski Mitrovici lahko dokončno priborili šele v drugi polovici 1935. leta, ko je bil politični položaj v državi (po petomajskih volitvah) že dosti bolj ugoden.

Res pa je, da si je znal prav Tito s svojim nastopom priboriti tako v Lepoglavi kakor v Mariboru in celo v Ogulinu znesojni položaj, kakor vemo iz njegovega lastnega pripovedovanja in drugih virov, pa tudi iz znanega poročila vodstva lepoglavke kaznilnice Upravi moške kaznilnice v Mariboru.

In končno, da niti postopanje takratnega zloglasnega upravnika mariborske kaznilnice Nika Vrabla ni preseglo dejavnosti okolega in brezdružnega birokrata, lahko sklepamo iz

dejstva, da ga je, potem ko so ga naši po osebohoditvi priprli, dal tovariš Tito izpustiti na svobodo.

Iz vsega tega sledi, da pri spominskem obeleževanju v zvezi z mariborsko kaznilnico – ki bi bilo po mojem mnenju lahko tudi skromnejše od nekaterih načrtovanih – ne bi kazalo dajati poudarka niti tej plati in sploh ne nobenemu izjemnemu trpinčenju, ki bi izhajalo prav iz te kaznilnice, temveč še v glavnem omejitvi na to, da povemo znanem, da so bili (za časa šestojanuarske diktature) v tej kaznilnici zaprti mnogi revolucionarji-komunisti, med katerimi je bil (od 7. 5. 1931 do 13. 11. 1933) tudi (faktorni sekretar PK KPJ za Hrvaško) tovariš Josip Broz Tito.

Milan Apih, Ljubljana

Delo, 21. marca in 2. aprila

Več jezikov znaš, več veljaš

Pod tem naslovom je v Delu z dne 2. aprila to. Nevenka Seliskar objavila prispevek, ki obravnava pouk tujih jezikov na osnovnih šolah in v srednjem usmerjenem izobraževanju. Informacija je podrobna in podprta s številskimi, vendar pa ne daje jasne podobe stanja, kakršno je, in ne poudari problemov, ki jih ne kaže odlagati.

Tuji jeziki so za družbo dobra naložba, ker ne dajejo samo praktičnega znanja, ki ga potrebujejo mnogi poklici in stroke, ampak razvijajo tudi prožnost mišljenja in domiselnost. So pa slaba naložba, če jim ne damo ustreznih pogojev za enakomeren razvoj.

Prvi in nepogrešljivi pogoji za katerikoli jezik, ki naj bi se ga res naučili, je določena intenzivna usmerjena izobraževanja, pove vprašanje profesorice na srednji šoli za elektrotehniko v Ljubljani, ki ga je naslovila na svoje kolege v zadnji številki vestnika Društva za tuje jezike (1982):

»Osebnostno me najbolj zanima, kako so ravnali učitelji na tistih šolah, kjer ravno tako kot pri nas učence lahko nadaljuje šolanje v 2. letnik usmerjenega izobraževanja z negativno oceno iz tuje jezika. Kljub spodbujanju in prizadevanju učitelja, je več učencev že po prvih neuspelih vrhlo puško v kuruzo in se sprizajzilo z negativno oceno iz tuje jezika. To seveda ni stimulatno vplivalo na druge učence, poleg tega pa so ti učenci potem pogosto motili pouk.«

Neekonomično je in nesposobno, da taki učitelji sedijo v razredu pri tujem jeziku, ko bi se ta čas s pridom lahko učili tega, kar jih zanima in v čemer so uspešnejši.

Naša družba nedvomno potrebuje dosti različnih strokovnjakov z dobrim znanjem tujih jezikov, če naj se vključuje v mednarodno delitev dela in če naj tudi mi posredujemo svoje znanje in spretnosti drugim narodom. Dejstvo, da v reformirani srednji šoli nudimo pouk tuje jezika večji populaciji učencev kot prej, pa ni odgovor na vprašanje, ali se vsa ta populacija v resnici želi in tudi more tuje jezika naučiti. Odgovor daje praksa, ki ugotavlja, da so mnogi učenci pasivni in celo moteči. Preveč preprosto je reči, da problemi niso neresljivi. Osnovnošolski učitelji tuje jezika že več kot deset let na vsakem aktivni in seminarji prosijo za tretjo učno uro vsaj v

učne ure za vse, kar moramo naučiti, niso učenci in niso resnična intenzivnost, vendar pa zagotavljajo vsaj kolikor toliko redno in enakomerno vajo v tujem jeziku. To vnaša v pouk tudi potrebno dinamiko in ustvarja možnost za doživljanje uspehov vseh učencev, z izjemo morda povsem nenadanih, ki jih je malo. Doživljanje uspeha pa je velika motivacija za nadaljnje učenje.

Če pa imamo na voljo samo 2 uri na teden (včasih, kot vemo, tudi katera odpade), se presledki med urami zelo povečajo in poveča se pozabljanje, tako da morajo učenci in učitelj stalno pobirati niti, ki so se med tem izgubile. Nastopi stagnacija in upad zanimanja za predmet.

Tudi napredovanje z negativno oceno je za učence v osnovni šoli nevarna potuha, saj je ocena, žal, še vedno glavna motivacija za učenje. Ni res, da je tuji jezik tako težak predmet, da zahtevam, ob ustreznih pogojih, ki sem jih navedla, učenci ne bi mogli zadoščiti. Če bi bilo to res, bi bilo nelogično, da je predmet obvezen za vse učence. Ja, res, da se ne delavost in neznanje prav pri tujem jeziku ne da prikriti in da je usodno za vsako nadaljnje učenje.

V osnovni šoli večina učencev še ne kaže izrazitega nagnjenja do posameznih predmetov in zavestnega odklanjanja drugih. Drugače pa je v srednji šoli. Petnajstletnik, ki si ni pridobil potrebne osnove v tujem jeziku, ne more več ujeti koraka s sošolci, ki jo imajo in izgubi vsako motivacijo za nadaljnje učenje. Razen v izjemnih primerih, ne bo več pripravljeno vlagati v predmet naporov, kajrnski se oboje učitelj tuji jezikov v prvem letniku usmerjenega izobraževanja, pove vprašanje profesorice na srednji šoli za elektrotehniko v Ljubljani, ki ga je naslovila na svoje kolege v zadnji številki vestnika Društva za tuje jezike (1982):

»Osebnostno me najbolj zanima, kako so ravnali učitelji na tistih šolah, kjer ravno tako kot pri nas učence lahko nadaljuje šolanje v 2. letnik usmerjenega izobraževanja z negativno oceno iz tuje jezika. Kljub spodbujanju in prizadevanju učitelja, je več učencev že po prvih neuspelih vrhlo puško v kuruzo in se sprizajzilo z negativno oceno iz tuje jezika. To seveda ni stimulatno vplivalo na druge učence, poleg tega pa so ti učenci potem pogosto motili pouk.«

Neekonomično je in nesposobno, da taki učitelji sedijo v razredu pri tujem jeziku, ko bi se ta čas s pridom lahko učili tega, kar jih zanima in v čemer so uspešnejši.

Naša družba nedvomno potrebuje dosti različnih strokovnjakov z dobrim znanjem tujih jezikov, če naj se vključuje v mednarodno delitev dela in če naj tudi mi posredujemo svoje znanje in spretnosti drugim narodom. Dejstvo, da v reformirani srednji šoli nudimo pouk tuje jezika večji populaciji učencev kot prej, pa ni odgovor na vprašanje, ali se vsa ta populacija v resnici želi in tudi more tuje jezika naučiti. Odgovor daje praksa, ki ugotavlja, da so mnogi učenci pasivni in celo moteči. Preveč preprosto je reči, da problemi niso neresljivi. Osnovnošolski učitelji tuje jezika že več kot deset let na vsakem aktivni in seminarji prosijo za tretjo učno uro vsaj v

8. razredu, pa nič. Naj dodam še misel zelo uspešnega učitelja angleščine na osnovni šoli: Dajte mi v vseh razredih tri ure in ne potrebujem ne dopolnilnega ne dodatnega pouka.

Posebno vprašanje je znanje dveh tujih jezikov, ki ga mnogi potrebujejo pri svojem študiju in izpolnjevanju, mnogi pa tudi v poklicu. Usmerjena šola to znanje omogoča zelo majhnemu številu mladim, saj se kolikor toliko intenzivno učijo drugega tuje jezika le učenci jezikovne smeri VIP družboslovno-jezikovna dejavnost. V družboslovni in splošni kulturni smeri se ga učijo sicer vsa štiri leta, imajo pa samo po dve tedenski uri. Za učinkovitost takega pouka velja isto, kar sem povedala, ko sem govorila o osnovni šoli. Nekoliko bolj intenziven pouk je samo v smereh programski tehnik in turistični tehnik. V smereh, iz katerih upravičeno pričakujemo nekaj bodočih vrhunskih strokovnjakov, pa drugega tuje jezika ni ali ga skoraj ni. V ekonomski smeri ga ni, v VIP prirodoslovno-matematična tehnologija pa imajo v tretjem letniku dve uri na teden, v četrtem pa tri. Ali naši bodoči strokovnjaki res ne bodo več potrebovali znanja dveh tujih jezikov?

Milena Kos, Ljubljana

Delo, 22. februarja, 5. in 26. marca ter 9. aprila

Težave zaradi ukinjenega naslova

Kot kmet ne morem razumeti, komu je potrebno in zakaj toliko nepotrebnih besedičkov doktorskega naziva zdravnikov, ko je zadeva vendar tako sama po sebi umevna, da zdravnik, če nima naslova dr., nič ne pomeni pri preprosti ljudih in ne po svetu. Na področju naslednje zdravstva, da gremo k doktorju in ne samo k zdravniku, kar bolniku vliha neko večje zaupanje, saj brez tega naslova sumničji, da zdravnik ni napravil vseh šol in se mu ni zaupati. Vse preveč imamo napoli strokovnjakov v tehničnih poklicih, celo prvostopenjske inženirje, polpravnik in podobno. Zdaj pa naj bi se zdravnik bil manj kot napol pečen strokovnjak nazven, saj nima pravega naziva, čeprav vemo, da ima za seboj popoln študij. Dovolj je takih spodrljav, ki jih celo še danes nepreprečljivo zagovarja tudi Tone Žerjalk, ko zadnji preprosti naš občan ne more razumeti, zakaj se ta zadeva že zdavnaj ni zakonito uredila. Prepričan sem, da bi tudi referendum z ogromno večino uspel v korist tistih, ki že 20 let »vztrajajo štrajkajo«. Končno živimo v Evropi in zavedamo se, da ne smemo biti izolirani in ne izjema naprednega sveta.

Franc Trček, Zaplana

Delo, 9. marca in 9. aprila

Podražitev PTT storitev v mednarodnem prometu

Moje pismo o tem predmetu pravzaprav ni bilo poslano za pisemsko rubriko, temveč sem ga poslal v informacijo časnika L. G., ki je v Delu pisal o ter stvari 18. 3. Ko pa je bilo že objavljeno, naj ga dopolnim. Zadržim sem namreč med svojimi papirji zamenjani izrezek iz lista Frankfurter Allgemeine Zeitung, s katerim bi bil lahko še bolj dokazal nesmiselnost takih podražitev. Medtem sem izrezek našel in sporočam njegovo vsebino.

Leta 1976 se je podražila tudi poštnina v Zvezi republik Nemčiji. Avtor nekega članka v FAZ je tedaj (21. julija) trdil, da zahodnonemška pošta primerja mednarodne poštnice pristojbine na podlagi preračunavanja valut – kar je po avtorjevemu mnenju neprimerno – in si s tem zagotavlja boljše mesto na mednarodni lestvici poštnih pristojbin.

Dr. E. Schramm, referent za tisk v poštnem ministru ZRN, je na članek odgovoril s pismom, v katerem med drugim pravi, da ta trditve ne drži. »Nemška pošta pri takih primerjavah za podlago ne jemlje valutnih vre-

enega jurista iz prakse (večinoma je to bil dr. Danilo Majaron) moral diplomirani jurist pokazati temeljito znanje prava iz vseh njegovih panog, kar je bilo gotovo težje in prijateljske in brez živčne napetosti, kakor sedeti mirno sam in pisati disertacijo, ko si je kandidat brez treme priskrbel ustrezno literaturo, jo preštudiral in nato napisal nalogo – disertacijo s komentarjem in svojo oceno preštudirane teme. Kdor se je nameraval posvetiti univerzitetni profesuri, pa je moral poleg doktorata napisati še disertacijo, le tako je lahko postal univerzitetni profesor.

Promocijo na pravni fakulteti so slovesno izvršili rektor univerze, dekan pravne fakultete in univerzitetni profesor-promotor, ki je v latinskem jeziku opisal kratek življenjepisa doktoranda in potek njegovega uspešno opravljenega študija, doktorand pa je, tudi v latinskem, potrdil ta opis, nato so člani slovesnega kolegija čestitali novemu doktorju.

Dvorana, v kateri je bila slovesnost, je bila ob promocijah vedno povsem polna, poleg slavljencev sorodnikov, prijateljev in znancev je bilo dosti občinstva, na galeriji pa so se zbrali študenti. V avli univerze je ob promocijah vratar (pedel) pozdravljal goste, na sebi je imel poseben livre, v roki pa visoko palico. Na univerzi je bila ob promocijah razobešena slovenska zastava, promocija pa je bila objavljena na oglasni deski v avli univerze in v dnevnem časopisu.

Promovirani je sprejel listino v latinskem jeziku. Doktorat torej ni bil podeljen, temveč s trudom in marljivostjo dosežen. V letu 1925, ko sem promoviral, je bilo na univerzi več kot 30 diplomiranih juristov, promoviral nas je le pet, drugi so odklonili Paulinovo darilo. Pisu omalovaževalnega članka A. Paulinu svetujem, da se ne vtika v zadeve, ki jih ne pozna in jih ne obvlada!

Ervin Mejak, Celje

Delo, 5. 12. in 26. februarja ter 5., 12. in 26. marca

Tema tedna: Nov delovni čas

V sobotni prilogi Dela, z dne 2. aprila, je izšel moj prispevek na temo o novem delovnem času. Pri prepisu mojega rokopisa je prišlo do napake, ki je nihče ni opazil in je popravil. Je pa bistvena za razumevanje teksta. Namreč, namesto »s takšnim ravnanjem, z uvajanjem nezkušenih prostih obdelav in s podvojenimi pravniki ter tako ustvarjenim nezaučnim početkom smo pričeli uvajati in gojiti kulturno nedelavnost...« gojiti kulturo nedelavnosti...» To je seveda zelo grob spodsrljav in postavlja moje misli na glavo. Vem, da mnogi že brusijo peresa na račun te »moje« trditve, ki, seveda, sploh ni moja in nima nič skupnega z mojimi stališči. Ne želim pa tudi, da bi kdo udaril v prazno, ko bi mi očital gonjo proti »kulturnim dejavnostim«, ko sem pa sam iz fronte kulturnih delavcev. Tudi moja misel na začetku prispevka, »Ne živiš, zato da ješ, ampak ješ, zato da živiš«, je nerazumljivo spremljena z »Ne živiš zato, da ješ...« Pa ni zato. Prva zamenjava je huja. Pričakujem, da boste napako oziroma spremembo objavili in se vam za objavo mojega prispevka in popravka iskreno zahvaljujem.

Milan Guček, Ljubljana

Delo, 9. marca in 9. aprila

Sklicujoč se na ustavne pravice prosim za objavo mojega prispevka.

Pisec tov. M. Guček navaja vrsto načel in razmišljanj, s katerim se delovni človek v našem okolju ne more strinjati. Tako daje za zgled visoko delovno storilnost v zahodnih državah, katere zasluga naj bi bila predvsem

O USKLAJEVANJU POKOJNIN

Odločitve prizadanejo vsakogar

Za javno razpravo o novem republiškem zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki naj bi bil sprejet v drugi polovici letošnjega leta, je zanimanje v javnosti izredno. To pričajo številne razprave, v katerih delovni ljudje in občani v temeljnih organizacijah in skupnostih, krajevnih skupnostih, družbenopolitičnih organizacijah, društvih itd. izražajo svoje pripombe, pomisleke, predloge, sugestije.

Pomembno, če ne najpomembnejše mesto v teh razpravah ima – kar je v teh družbeno-ekonomskih razmerah tudi povsem razumljivo – predlagani sistem usklajevanja pokojnin. Mnogi o tem, kako naj se povečujejo pokojnine je skoraj toliko kot razpravljavec. Eni se zavzemajo za odstopno povečanje, drugi za kombinacijo (odstotek in določeni dinarski znesek), tretji samo za dinarski znesek, spet nekateri za različno odstotno povečanje itd. Vsakdo argumentira svoje stališče s svojega zornega kota. Vsakdo je prepričan, da ima le on prav... Na nekaterih stvari pa večina pozablja, namreč na to, kaj sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja pri nas je, na čem temelji in kakšne zakonitosti zanj veljajo.

Že za sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki je v veljavi, lahko trdimo, da je sestavljen del združenega dela. Ni ureditelj nad ureditvijo (konkretno: delitvenim sistemom), ki bi spreminjala odnose, vzpostavljala in v času aktivnega delovanja posameznike. To tudi ne sme biti! Nasprotno, povezanost mora biti čim pristenja! Prizadevanja za urešničitev te odvisnosti so bila in so še posebej prisotna pri oblikovanju novega sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Eno temeljnih načel na katerih temelji novi sistem je namreč prav čim večja odvisnost položaja upokojenca od položaja delavca v združenem delu. Položaj upokojenca naj bo nadaljevanje položaja, ki ga je imel kot delavec v združenem delu, trdimo. In to ne kar tako, temveč za namenom, da tudi po tej poti še bolj povečamo motiviranost delavcev za dobro in uspešno gospodarjenje.

Če deluje delitveni sistem, deluje tudi pokojninski

Veljavni sistem te neposredne odvisnosti še ne izraža dovolj, saj je bil vzpostavljen pred uveljavitvijo novih družbeno-ekonomskih in samoupravnih odnosov, ki sta jih utrdila ustava in kasneje zakon o združenem delu. Kljub temu pa, če upoštevamo na eni strani raven osebnih dohodkov, na drugi strani pa raven pokojnin, lahko trdimo, da je prav v tem delu vendarle podana dokaj pristna vez med delavcem in kasneje upokojencem. Pristno do te mere, da se v pokojninskem sistemu v celoti odražajo razmere, ki vladajo na področju delitve. Če deluje delitveni sistem dobro, deluje tudi pokojninski. Anomalije, ki se pojavljajo v delitvenem sistemu, se vsaj v tolikšni ali pa še večji meri odražajo tudi v pokojninskem sistemu. Enaka ugotovitev velja za posamezne ekscesne primere, ki so kljub varovalnim instrumentom možni v obliki sistemih. Zakaj?

Podlaga za določitev pripadajočega zneska pokojnine je osebni dohodek. In to ne katerikoli osebni dohodek, temveč tisti, tako določa zvezni zakon – ki ga je zavarovavec dosegel v katerikoli zaporednih desetih letih od vključno leta 1966 dalje. Ker se raven osebnih dohodkov iz leta v leto spreminja, jih je treba, zato da so medsebojno vrednostno primerljivi, valorizirati. Zvezni zakon določa, da se valorizacija opravi glede na gibanja povprečja osebnih dohodkov vseh zaposlenih na območju skupnosti (in ne morda življenjskih stroškov!) v predzadnjem letu obdobja desetih let. Z drugimi besedami, osebni dohodeki, ki jih je dosegel zavarovavec v osemih letih dela, se valorizirajo, iz devetega in desetega leta pa ostanejo nespremenjeni.

Posledice takšnega preračuna so naslednje: če so se zavarovancevi osebni dohodki gibali v mejah povprečja osebnih dohodkov vseh zaposlenih na območju skupnosti, so valorizirani osebni dohodki na ravni dohodka iz devetega leta. Če pa so gibanja odstopala navzgor ali navzdol, je seveda takšna tudi raven valoriziranih osebnih dohodkov v primerjavi z devetim letom desetletnega obdobja. Seštevek valoriziranih in nevaloriziranih osebnih dohodkov, podeljen z deset, predstavlja pokojninsko osnovo, od katere v določenem odstotku odmerimo pokojnino. Pokojnina se ne odmeri od zadnjega osebne dohodka, temveč od pokojninske osnove, ki je sestavljena iz zavarovancevih povprečnih osebnih dohodkov, doseženih v desetih letih. Zato pokojnina ne ustreza določenemu odstotku zadnjega osebne dohodka, temveč pokojninske osnove.

Oblikovanje pokojninske osnove pomeni, gledano sistemsko, že aktiviranje enega od tistih instrumentov, ki imajo nalogo konjugirati ekscese delitvenega sistema. Pomeni pa tudi delno izločitev zavarovanja iz delovne organizacije, v kateri je delal. Valorizacija osebnih dohodkov iz prejšnjih let zavarovanja se namreč naredi ob upoštevanju gibov povprečnih osebnih dohodkov vseh zaposlenih na območju republike. S tem se zavarovavcu, ki so se mu osebni dohodki gibali počasneje od povprečja, valorizirani osebni dohodki povečajo vrednostno bolj, kot če bi bila valorizacija ob upoštevanju gibanja njegovih osebnih dohodkov. Obratno pa se sistemu, katerega osebni dohodki so naraščali nad-

povprečno, s tem valorizirana vrednost njegovih osebnih dohodkov nekoliko zmanjša. Na ta način se oba zavarovanca izločita iz delovnega okolja, tako da se ne moreta več v celoti primerjati s tistimi delavci, ki sedaj opravljajo njuno delo.

Ob odmeri pokojnine se lahko aktivira tudi drugi instrument, ki lahko prav tako korigira pomanjkljivosti delitvenega sistema, katerega funkcija je izrazito socialna. V mislih imam tako imenovano najnižjo pokojninsko osnovo, ki je vsako leto na novo samoupravno določena. Do njene uporabe pride tedaj, kadar zavarovančeva pokojninska osnova, izračunana na podlagi desetletnega povprečja njegovih osebnih dohodkov, ne dosega zneska najnižje pokojninske osnove. Tedaj se pokojnina avtomatično odmeri od te, najnižje pokojninske osnove.

Obratno pa se tedaj, kadar višina pokojninske osnove presega določeno, samoupravno dogovorjen znesek, t. i. najvišje pokojninske osnove, pokojnina odmeri ne od dejanske, temveč najvišje pokojninske osnove.

Pokojnina ni enaka individualnemu denarnemu prispevku delavca

Pokojnina se odmeri od pokojninske osnove v določenem odstotku. Višina odstotka je odvisna od dopolnjene pokojninske dobe in znaša najmanj 53 odstotkov za dobo 15 let za moškega (za žensko je odstotek za enako dobo 40) in največ 85 odstotkov za dobo 40 let (moški) oziroma 35 let (ženska). Pokojnina je torej rezultat delovnega prispevka, ki ga je zavarovavec ustvaril s skupnim tekočim in v minulim delom in se na tej podlagi tudi določa. Z delovnim prispevkom je mišljena tako dopolnjena pokojninska doba kot tudi višina osebne dohodka, ki je merilo delovne uspešnosti posameznega delavca in za zdaj tudi njegovega minulnega dela. Tega prispevka ne smemo enačiti z individualnim denarnim prispevkom posameznega delavca, izraženim v mesečnih odtegljih iz osebne dohodka za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Slednji v veljavnem sistemu pokojninskega in invalidskega zavarovanja nima nobenega vpliva na višino pravice, saj se z njim zagotavljajo pravice sedanjim učivalcem pokojnin, torej tega denarja ne nalagajo na poseben račun, iz katerega bi tedaj, ko bo zavarovavec uveljavil pravico, črpali njegovo pokojnino. Denar, zbran iz osebnih dohodkov sedaj aktivne generacije, se torej iz meseca v mesec namenja za pokojnine sedanjih upokojencev. Ni pa zanikati dejstva, da delavec z višjimi osebnimi dohodki prispeva za te potrebe več kot delavec z nižjimi OD. Pokojnina v nobenem primeru ni rezultat takšnega prispevka.

Z namenom ohraniti vrednost pokojnine, ne glede na to, kdaj je bila pridobljena, jih usklajujejo. Od leta 1980 v Jugoslaviji pokojnine usklajujejo enotno po vseh republikah in pokrajinah z gibanji nominalnih osebnih dohodkov na območju posamezne republike ali pokrajine. V Sloveniji velja takšen sistem že od leta 1974. S tem je zagotovljena ohranitev nominalne vrednosti pokojnin, hkrati pa tudi povezava položaja upokojenca s položajem delavca.

Nekateri še vedno mislijo, da pokojnine usklajujejo zaradi podražitev (oziroma porasta cen življenjskih potrebščin). Temu že dolgo ni tako. V Sloveniji je bila rast življenj-

skih stroškov kot merilo za uskladitev pokojnin zadnjakrat uporabljena v letu 1973, v drugih republikah in pokrajinah ponekod vse do leta 1980. To ne pomeni, da so bili slovenski upokojenci na slabšem. Nasprotno! Izjemo leta 1975 je bila rast osebnih dohodkov vedno višja od rasti življenjskih stroškov. Torej je bila v letih tudi ohranjena realna vrednost pokojnin (tako kot osebnih dohodkov). Od leta 1980 je rast življenjskih stroškov višja od rasti osebnih dohodkov, zato njihova realna vrednost pada, pada pa tudi realna vrednost pokojnin, ki jih usklajujejo tako, kot naraščajo povprečni nominalni osebni dohodki zaposlenih.

Rast osebnih dohodkov je odvisna od produktivnosti dela, nikakor pa ne od rasti cen življenjskih potrebščin. S tem da pokojnine usklajujejo tako, kot naraščajo osebni dohodki zaposlenih, se torej nadaljuje odvisnost gnotnega položaja upokojencev od položaja, ki ga imajo delavci.

Poprečni lanski OD je +26, pokojnine tudi!

Kako se izvede uskladitev pokojnin? Upošteva se veljavne predpise bi se morala pravila tako, da se v začetku vsakega koledarskega leta pokojnine povečajo za odstotek porasta povprečnih nominalnih osebnih dohodkov vseh delavcev, zaposlenih na območju republike v preteklem letu. Dejansko je že nekaj let tako, da upokojenci dobe že med letom del povečanja, ki bi jim sicer pripadal šele ob začetku naslednjega leta.

Poglejmo si to na konkretnem primeru. Povprečni osebni dohodek zaposlenih v letu 1982 je porasel za 26 odstotkov. Za toliko bi se morale tudi povečati pokojnine s 1. januarjem 1983. Skupno povečanje pokojnin je 1. januarja 1983 res bilo toliko odstotkov, izplačilo pa je bilo realizirano povsem drugače. Že 1. julija 1982 so se pokojnine povečale na račun porasta osebnih dohodkov v tem letu za desetino, nato pa ponovno še 1. oktobra 1982 za 6 odstotkov ali skupaj za 16,6 odstotka. Osnova za drugo povečanje ni bila pokojnina iz meseca junija (torej pred 10 odstotnim povečanjem), temveč iz meseca septembra, zato je skupno povečanje pokojnin enako zmnožku povečanj, ne pa njihov seštevek! Torej 110x106=116,6 in ne 10%+6%=16%. Upokojenci so torej na račun uskladitve s 1. januarjem 1983 dobili že od 1. 7. do 30. 9. 1982 za 10 odstotkov višje pokojnine, od 1. 10. do 31. 12. 1982 pa za 16,6 odstotka višje pokojnine. Razlika do dopustnega povečanja (v višini 26 odstotkov), jim je bila izplačana z veljavnostjo od 1. januarja naprej, tako da je bila najprej izplačana akontacija v višini 5 odstotkov, potem ko so bili znani uradni podatki o porastu osebnih dohodkov, pa še razlika v višini 2,9 odstotka. Skupno povečanje znaša torej 26 odstotkov in ga izračunamo tako, da medsebojno zmnožimo vsa povečanja, torej 110x106x105x102,9!

Vse od 1. januarja 1978 v Sloveniji usklajujejo pokojnine v enakih odstotkih, ne glede na višino pokojnine, upoštevaje pri tem seveda zakonsko pooblastilo, da se pokojnine ne smejo povečati za več, kot je bil porast osebnih dohodkov zaposlenih (oziroma življenjskih stroškov) po predpisih, veljavnih do leta 1980, ko so pokojnine usklajevali tudi, da se je ohranila njihova realna vrednost). Popre-

so se različno: v različnih odstotkih samo v odstotku ali kombinirano v odstotku in določenem dinarskem znesku. Ta način – imenuje se regresivna metoda – je bil v Sloveniji uporabljen desetkrat od leta 1965 dalje. Ekonomski učinki takšnega načina so v tem, da se podpoprečne pokojnine povečujejo bolj kot nadpoprečne, in to na račun slednjih. Gledano z vidika sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki velja in kot je predviden tudi v prihodnje, pa takšna metoda ni sprejemljiva, ker krši temelje, na katerih sloni, torej razmerje med pokojninami, ki so bile vzpostavljene ob odmeri.

Zakaj, je najlažje razložiti na praktičnem primeru (zaradi jasnejše predstave uporabljaj ekstremsne primere, ki pa v praksi na žalost niso redki):

Vzemimo dva upokojenca, ki sta se upokojila 1. januarja 1976. Prvi, recimo mu A, ima podpoprečno pokojnino 2.000 din (le-ta

Leto	Znesek A	poštnina – din B	Odstotek povečanja v začetku koled. leta 1	Razmerje pokojn. A proti pokojn. B
1. 1. 76	2.000,00	5.000,00	–	1:2,5
1. 1. 77	2.310,00	5.775,00	15,5	1:2,5
1. 1. 78	2.751,21	6.878,00	19,1	1:2,5
1. 1. 79	3.353,72	8.384,		

poštni predal 29

pravilno izbran urnik delovnega časa (ne zgotavlja jutraj, deljen delovni čas ipd.), zanemarljiva pa vpliv tehnologije in organizacije dela. Tako, na primer, zdaj v izključno administrativnih dejavnostih z moderno opremo, kot so mikroprocesorji, dosega v teh državah zavidljive rezultate - firme z 20 delavci opravljajo obseg dela, kot so ga še pred kratkim z 200 delavci.

Pisec članka se zavzema za uvedbo deljenega delovnega časa. Mislim, da je deljen delovni čas dediščina izkoriščalskih kapitalističnih delodajalcih odnosov. Poenostavljeno: delodajalec je popolnoma rešen problematike delavčeve prehrane, zmanjšanja je njegova skrb za razsvetljavo delovnih prostorov in, v skrajnem primeru, ironično rečeno, celo za sanitarne prostore delavcev mu skoraj ni treba skrbeti. Ne bom se spuščal v detajle delovnega časa v posameznih državah, toda vsi vemo, da smo v desetletjih po vojni v Jugoslaviji izobiljavali delovni čas, ki omogoča delavcem, tudi tistim v izjemnem delu in v trogovinah (čež dan neprekinitven obratovni čas in s tem dve izmenili) vsaj delno izkoriščanje prostega časa v dnevnih svetlobi. Naj omenim še premakljivi delovni čas, ki predstavlja napredek v humanizaciji dela in ki ga тов. Guček ne omenja. Upravičeno se naši delavci čutijo prevarane - po vojni, v času obnove domovine, ko smo potrebovali popoldanske ure za udarniško delo, je bil delovni čas v redu, zdaj pa kar nenkrat ni več.

V svojem zanosu, kako idealno bi bilo, če bi začeli delati ob osmih ali še raje ob devetih, pisec pravi: kako bi bilo dobro volje in razpoloženi, da bi si zvečer lahko v miru privoščili kulturno prireditve in po njej še posedeli s prijatelji. Toda тов. Guček ne upošteva, da bi želja tudi lahko drugačna. Kaj če nekdo reče: kako bi bil dobro volje in razpoloženi, če bi lahko šel v sončnem popoldnevu na sprehod. Nadajte тов. Guček ironično piše, da bi z deljenim delovnim časom bilo premla časa za stranski zaslužek, zidanje hiše in zabave. Sprašujem se, ali je piscu stopila v glavo buržoazna miselnost iz prejšnjega stoletja - delavec dela, ker drugega ni sposoben in ne zna, drugo pa je zanj nepotrebna zabava.

Mimogrede тов. Guček omenja, da je medvojnica vlada SNOS razglasila uvedbo polne ure. To je res, res pa je tudi, da so italijanske okupacijske oblasti že prej uvedle na okupiranem ozemlju Slovenije početni čas in da marsikje zavodni Slovenci zgolj iz kljubovanja proti okupatorju niso premaknili ure.

Menim, da ni prav, da bi po vsej sili pomaknili delovni čas zgolj v čas dnevne svetlobe (predvsem velja za mesece s krajšo dnevno svetlobo), prosti čas pa naj bi delavec izkoristil ob dnevnih svetlobi, ki morda še ostane ali pa v tem oziroma ob umetni svetlobi. Končno imajo tudi neekstencenčni dejavnosti v prostem času svoje pomen - bogatijo nam življenje in mu dajejo smisel.

Zdravko Jeglič, Ljubljana

Če naredimo tudi pri tej razpredelnici enaki primerjavi, kot smo ju v prvem primeru, vidimo, da se je razmerje med pokojninama A in B, ki je znašalo ob odmeri 1:2,5, v sedmih letih spremenilo tako, da znaša le še 1:1,2. Pokojnina upokojenca A se je povečala v tem času za 489,9% (11.795,89 din:2000 din=589,8), pokojnina upokojenca B pa le za 195,9% (14.795,89 din:5000 din=295,9). Pokojnina A je torej višja od pokojnine, ki bi se v letošnjem letu na novo upokojili. Pokojnina B pa je nižja od pokojnine, ki bi jo pridobil upokojenec, ki bi se ob enako dolgi pokojninski dobi upokojil v letošnjem letu. Oba pa sta delala na delih, za katera se zahteva višja izobrazba.

Zgubljenih 11,5 leta pokojninske dobe

S takšnim načinom povečanja pokojnin je sicer ohranjena nominalna razlika med pokojninama, ki je znašala v 1976. letu 3000 din, prav toliko pa znaša tudi v letu 1983, precej pa je razvrednoten delovni prispevek upokojenca B. Če valoriziramo pokojninske osnove iz leta 1976 na leto 1983, to pa lahko storimo, upoštevaje veljavne predpise o oblikovanju pokojninskih osnove, le z linearnim povečanjem, lahko ugotovimo, da pokojnina upokojenca A ustreza že 50 odstotkov pokojninske osnove, od katere je bila v letu 1976 odmerjena (ob odmeri pa je znašala 35 odstotkov pokojninske osnove). Tose pravi, da je upokojenec A v sedmih letih že delno nadoknadil primanjkljaj let pokojninske dobe. Znesek pokojnine namreč ustreza 22 letom pokojninske dobe. Upokojenec A je torej v sedmih letih pridobil sedem let pokojninske dobe.

Pokojnina upokojenca B, ki je bila 1976. leta 85 odstotkov pokojninske osnove, pa je po sedmih letih le še 61,7 odstotka. To pomeni, da mu je v tem času odvzetih 11,5 leta pokojninske dobe.

Navedeni praktični primer dovolj nazorno kaže posledice, ki jih prinaša regresivna metoda usklajevanja pokojnin.

Prav takšne ugotovitve so vodile skupščino skupnosti pri sprejemu odločitve v letu 1978, da se bo te metode usklajevanja posluževala le v izjemnih primerih in vprašanje materialne varnosti upokojencev z nizkimi pokojninami reševala z drugimi instrumenti.

Kolikor bi se le odločili za takšen način usklajevanja, bi bilo verjetno treba spremiti nekatera načelna izhodišča, na katerih temelji sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, pa tudi določene institucije, na primer, pokojninsko osnovo (tako podlago za njeno oblikovanje, kakor tudi sam način oblikovanja), odmero pokojnine itd.

Dejstvo je, da so posledice, ki jih prinese takšen ali drugačen način usklajevanja trajne in jih praktično ni mogoče odpraviti brez negativnih posledic v korist enih ali drugih. Na te stvari moramo biti vsekar pozorni pri oblikovanju svojih predlogov.

JOŽE KUHELJ

SPOROČILO BRALCEM

Zaradi naraščajočega zanimanja bralcev, da bi v PP 29 - kot odmevalni sestavki, objavljene v »Delu« - povedali svoja mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge, je uredniški kolegij »Dele« sklenil, da prispevki v postnem predalu 29 v načelu ne smejo biti daljši od 4 tipkanih strani (120 tipkanih vrstic).

UREDNIŠTVO »DELA«

Delo, 29. januarja, 3. in 26. februarja, 19. marca ter 2. in 9. aprila

Pokojnina - tretjina plače

V prilogi Dela, v pp. 29, nekateri upokojenci polemizirajo o medletnih povišanjih pokojnin v odstotkih ali vsem enako. Pridužujem se Slavki Završnik iz Trbovelj in тов. Svetozarju Kobavu, ki zastopata stališče, da se pokojnine med letom povišujejo vsakemu upokojencu enako.

Menim, da medletno povišanje v odstotkih ni pravično, ker noben upokojenec med letom ne prispeva nič. V pokojnino, ki jo prejema upokojenci z višjim osebnim dohodkom, imajo že vštete vse osebne dohodke z minulim delom vred.

V okolju, v katerem živim, je veliko upokojencev borcev NOB. Ti imajo za 35 ali 40 let dela v rudnikih po 12.000,00 do 14.000,00 din pokojnine. Vsi niso imeli možnosti, da bi se solali. Če bi bili vsi v solah, kdo pa bi prijel za umazan kramp ali lopato. Po vojni so prav rudarji delavci delali udarniško brez plačila za boljše jutri. Veliko je bilo odrekanih za razširjeno reprodukcijo. Za vse te zasluge pa imajo take pokojnine. Vsa, ki ima visoko pokojnino, naj se zamisli, kako je mogoče, da dvo-ali tričlanska družina lahko živi s 12.000,00 din ali 14.000,00 din na mesec.

Danes je težko dobiti delavca v rudnik, na železnico, v gradbeništvo ali gozdarstvo. Zakaj? Zato ker je tu treba trdo delati in plačo zaslužiti. Naša mladina to ve, ker je izvedela od starejšev upokojencev z nizko pokojnino. Zato gredo raje v šole, saj dobijo potem bolj plačano delo in pozneje boljše pokojnine.

Nič nimam proti onim, ki imajo visoke pokojnine, saj so si jih z boljšim položajem zaslužili. Sem pa proti poviševanju pokojnin med letom v odstotkih, ker ne nastaja le s tem le večja razlika.

Primer: A ima 25.000,00 din pokojnine, B pa 14.000,00 din pokojnine, razlika je 11.000,00 din, B pa le 1.400,00 din. Razlika je 1.100,00 din.

Če računamo, da se med letom pokojnine povečujejo večkrat, se take razlike zelo povečujejo. Medletna podražitev prehrambenih izdelkov pa je za vse enaka. Od tod krivica.

Rad bi srečal tistega komisarja iz časa NOB, ki nam je govoril, da bomo po osvojitvi vsi enaki in enakopravni. Ne vem, kako bi gledal na očitek, ko bi mu predložil razliko medletnega poviševanja pokojnin.

Iz vsega tega je razvidno, da se delimo upokojenci na revne, kateri so v večini, in na bogate, kateri so v manjšini. O odstotnem poviševanju bi bilo zategadelj dobro razpisati referendum po vsej Sloveniji.

Karl Kurinčič, Senovo

V TV oddaji v živo o osnutku zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju je bil tudi govor o uvedbi predčasne upokojitve, ki bo možna, če bo možki izpolnjeval 55 let starosti in 35 let pokojninske dobe in ženska 50 let starosti in 30 let pokojninske dobe. To preprečuje, da ne bi šlo predčasno v pokoj prevec mladih delavcev. Normalno je, da ima tisti, ki gre predčasno v pokoj, tudi manjšo pokojnino in da torej ne bo dobil 85-odstotno pokojnino od pokojninske osnove, ki je določena za polno pokojninsko dobo 40 oz. 35 let. Po zakonu oz. statutu SPIZ se zato 85-odstotna pokojnina od pokojninske osnove normalno zmanjša za 2 odstotka za vsako leto manjše pokojninske dobe od predpisane polne. Če se bo torej želel predčasno upokojiti delavec s 35 oz. delavka s 30 leti delovne dobe, tj. 5 let manj od polne pokojninske dobe, potem mu gre najprej še za 10% manjša pokojnina, tj. 75% pokojnina.

Zvezni zakon pa omogoča še dodatno zmanjšanje pokojnine, in sicer za vsako leto manjše starosti od 60 do 55 let oz. od 55 do 50 let za odstotek, ki ga določijo republiški zakon. Predlagatelj osnutka zakona predlagajo dodatno zmanjšanje pokojnine za vsako leto predčasnega odhoda v pokoj zaradi manjše starosti še za 1,5% ali 2%, kot smo tudi slišali na TV. Tako bi se navedenemu delavcu dodatno zmanjšala pokojnina še za 7,5% ali 10%. Od pokojninske osnove 10.000 din je 75-odstotna pokojnina 7.500 din x 7,50 oziroma 10. Potem se zmanjša od 7.500 din - 562 = 6.938 din pokojnine, v drugem primeru pa 7.500 din - 750 = 6.750 din pokojnine. To dodatno zmanjšanje pokojnine odpade, ko možki dopolni 60 let, ženska pa 55 let starosti, ko torej (v tem pomenu) preteče 5 let, in potem prejema 75 odstotno pokojnino, to je 7.500 dinarjev.

Predstavniki strokovne službe SPIZ je na TV oddaji uvedbo predčasne upokojitve tolačil predvsem z utemeljitvijo, da so jo do sedaj imeli v drugih republikah, posledaj jo imamo tudi v Sloveniji. Njihova želja je, da delavci čimdlje delajo. Iz tega in nadaljnjih izvanzaj izhaja, da predstavniki SPIZ niso kaj dosti zadovoljni, ker se ponovno uvaja ta nova pravica delavcev v pokojninskem zavarovanju v Sloveniji. Povedano je bilo, da ta pravica že pred leti ni bila dosti izkoriščena in verjetno tudi sedaj ne bo. Predčasno so se predvsem upokojevali tisti, ki so imeli večji osebni dohodek in tega se je bati tudi v bodoče. Predstavniki IS SRS je o problemu nezaposlenih mladih ljudi menil, da je treba to vprašanje reševati z zmanjšanjem nadur in drugimi ukrepi. Govoril je tudi o možnosti odpovedi beneficirane dobe oz. dobe NOB, tako da se šteje enojno ali sploh ne.

Tekstilna delavka iz Maribora je povedala, da so tekstilci za predčasno upokojitev in bi jih veliko izkoristilo to možnost, ker delajo v slabih razmerah in nočno delo. Ker pa imajo nizke osebne dohodke in zato prejema jo nekater samo 6.000 din pokojnine, se jim ne

bo plačalo iti predčasno v pokoj, če se bo pokojninska osnova tako zmanjšala. Dan se bil predlog, naj se bolj zmanjša pokojninska osnova tistim, ki imajo večji osebni dohodek.

Kolikor mi je znano, so delavci, že ko se je pred dobrim letom razpravljalo o spremembah in dopolnitvah statuta SPIZ, spraševali zakaj v Sloveniji ni možnosti za predčasno upokojitev, v drugih republikah pa je, in zahtevali, da se ponovno uvede. Že takrat smo zagovorniki predčasne upokojitve utemeljevali njeno ponovno uvedbo predvsem z dveh vidikov, in sicer, da se na ta račun odpre pot hitrejšemu zaposlovanju mladih in da se zmanjša število invalidskih upokojitev. Upravičeno pa so uvedbo predčasne upokojitve zahtevali tudi delavci, ki so v prvih povojnih letih nosili na svojih ramenih najtežje breme obnove domovine, ko se je delalo tako rekoč noč in dan, brez plačila nadur itd.

Ker predstavniki strokovne službe SPIZ in IS skupščine SRS niso zagovarjali uvedbe predčasne upokojitve predvsem iz teh razlogov, je razumljivo, zakaj je bilo v osnutku zakona oz. v oddaji na TV predlagano tako veliko dodatno zmanjšanje pokojninske osnove. Kaže, da hočejo s tem preprečiti predčasno upokojitev v vsakomur, kdor to želi, brez večjega zmanjšanja pokojninske osnove, predvsem tistim, ki imajo nizke osebne dohodke. Dodatno zmanjšanje pokojnine za več kot 1% za vsako leto, je prevelika kazen za tiste, ki bi omogočili zaposlitev mlajših in zmanjšali izdatke za invalidske pokojnine. Zmanjšanje nadur je mogoče doseči tudi z zaposlitvijo mladih na račun predčasne upokojitve. Želja, da naj bodo delavci čimdlje v delovnem razmerju, ni v skladu z interenciarnimi zakoni o delovnih razmerjih in tudi ne z razvojem tehnologije, večje produktivnosti itd., ki zahtevajo skrajšanje delovne dobe oz. krajši delovni teden. Med tistimi, ki se bodo želeli predčasno upokojiti, bodo tudi taki, ki so bolni, pa ne toliko po mnenju invalidskih komisij, da bi se lahko invalidsko upokojili. Vodstveni delavec strokovne službe SPIZ je pred leti v nekem članku očital delavcem, ki niso dosegli na nobeni inštanci na SPIZ in sidišču, da bi jih invalidsko upokojili, da imajo parazitske težnje. Bolnim, pa ni dovolj za upokojitev, tega ni mogoče očitati, pa tudi takim ne, ki so iz nevednosti uveljavljali to pravico. Sploh je vprašanje, ali je mogoče nekemu, ki se mu ni to posrečilo, očitati kaj takega. Sedaj se naj da tako bolnim, izčrpanim itd. priročnost, da se lahko predčasno upokojijo, brez oteženih pogojev.

Ker še vedno zagovarjam prvotne razloge za predčasno upokojitev, predlagam, da bi bil odstotek dodatnega zmanjšanja pokojnine za vsako leto predčasne upokojitve 0,5%, t. j. 2,5% za 5 let. Delavcem, ki imajo pokojninsko osnovo dvakrat večjo od najnižje pokojninske osnove, pa naj dodatno zmanjšajo pokojnino po 1% za vsako leto, to je 5% za 5 let. V prvem primeru bo delavec za navedeno pokojninsko osnovo prejel 7.313 din pokojnine, v drugem pa 7.125 din, po 5 letih pa 7.500 dinarjev. Tistim, ki dosegajo najnižjo pokojninsko osnovo (za leto 1983 je 8.360,10 dinarjev) in vojakom JLA, ki so takoj po vojni služili vojaški rok 3 in 4 leta, naj ne bi dodatno zmanjšali pokojnine. Najbolje bi bilo, da se nikomur dodatno ne zmanjša pokojnina.

Tako dodatno zmanjšanje pokojninske osnove ali še manjše oziroma oprostitev bo prav gotovo omogočilo več delavcem navedenih kategorij in drugim, da se predčasno upokojijo in s tem omogočijo predvsem zaposlitev mladim. Bojazni, da ne bo dovolj denarja v pokojninskem skladu, ne bi smelo biti. Obremenitev bo verjetno večja prvih nekaj let, ker se bo najbrž več upokojevala generacija iz prvih povojnih let.

Mirko Klančar, Ljubljana

Delo, 24. marca

Ne glede na vse probleme mora biti poraba v družbenih dejavnostih usklajena z materialnimi možnostmi

V Delu sem z veseljem prebral novico, da se bodo 1. aprila občutno znižale prispevne stopnje za občinske in republiške sise družbenih dejavnosti, skupaj za 1,55 odstotka, tako da se bodo lahko neto osebni dohodki dvignili za 2,18 odstotka.

To je zares razveseljavajoča novica, a me pri njej nekaj moti. Ko sem si ogledal plačilne liste ene od bežigradskih organizacij, sem ugotovil, da so se prispevne stopnje za sise družbenih dejavnosti gibale takole: novembra 1982 so skupaj znašale 27,03 odst., decembra 29,67 odst., in januarja 1983 že 30,07 odstotka bruto osebnega dohodka. Torej je povečanje znašalo skupaj 3,04 odstotka.

Če torej odzavemo 1,55 odst., za kolikor naj bi se prispevne stopnje znižale, so se glede na lani te kljub vsemu zvišale kar za 1,45 odst. Na videz se to morda zdi komu malo. Vendar je treba povedati, da vsak odstotek prispevne stopnje pri pokojninskem zavarovanju prinese 3 milijarde dinarjev in približno toliko tudi za vse druge sise. Če k temu pristojimo še nezmanjšane zneske prometnega davka ob prenosu obveznosti za pokojninske borcev NOB z republiškega proračuna za skupnost pokojninskega zavarovanja, povečane obveznosti združenega dela v tem letu znašajo kar 7 milijard in pol. Ob prenosu obveznosti za borčevske pokojnine je bilo namreč rečeno, da se bo prispevna stopnja za pokojninsko skupnost zato povečala za 1,9 odstotka. Pri tem pa je republika - pomotoma seveda - pozabila znižati stopnjo prometnega davka, vendar časopisje o tem ni nič pisalo. Tako je s prenosom teh obveznosti republika zaslužila 6 milijard, sise, predvsem pokojninska skupnost, pa milijardo in pol.

Takšna so torej v resnici stabilizacijska prizadevanja naše republike. In to brez sodelovanja ljudske skupščine, čeprav so bile obveznosti republike in skupninske skupnosti določene z zakoni, o spremembi katerih bi lahko odločila edino ljudska skupščina. O takih spremembah pa ni bilo v dnevnem tisku nič omenjeno.

Ko sem v nekem prispevku v Delu prebral, da v sedanjih razmerah ni prostora za omahljivce, sem se s tem takoj strinjal: zares ne sme biti omahljiv, kdor z eno potezo peresa naloži tolikšne nove obveznosti delavcem, posebej tistim, ki še danes zaslužijo 9000 din ali ša manj, obenem pa jim govori, naj v svojo dolo vložijo še več stabilizacijskih naporov.

Miloš Babič, Ljubljana

PREJELI SMO

Kdo dovoljuje norčevanje iz upokojencev?

Sedmega aprila jutraj je radio ponovno reklamiral najnovejšo Šiferjevo ploščo Nove pravljice za otroke in upokojence, izdelano, pomislite, kar v Londonu. Ob besedilu o upokojencih se velja zamisliti, saj se avtor javno norčuje iz starejših ljudi. Seveda žali s tem tudi svoje starše, naš upokojence, vse tiste, ki so že prekoračili šestdeseto leto, pa naj bodo umetniki, književniki, univerzitetni profesorji, ostareli kmetje, zgarani rudarji, nepokretni bolniki, nekateri že čez deset let priklenjeni na bolniško posteljo, prekaljeni borci narodnoosvobodilne borbe, nekdanji partizanski zdravniki in bolničarke, plemenite partizanske matere in seveda s tem tudi naši politiki.

V besedilu avtor nesramno obravnava štiri »posebnosti« upokojencev, zato bo o tem javnost še dolgo govorila in ne bomo dovolili, da se take fašistične manire se enkrat ponove. S tem pisom tudi zahtevam, da se omenjena plošča enkrat za vselej umakne z radijskega programa, sicer bomo upokojenci poiskali še drugo pot.

Šifer najprej predlaga encijan namesto vsjaka za vsakdanje poživilo. Rada bi vedela, koliko slovenskih upokojencev se lahko privošči vsakdanjo razvado. Poznam sedemdesetletnika, ki je spocel feist fantja in na žalost je veliko mladih moških skoraj popolnoma impotentnih. Sicer pa je res čudno, da Šifer toliko opeva lukerjo in sploh ritno kulturo. Kolikor vem, slike nagih bab zelo privlačijo pubertentke.

Upokojenci so vsak dan bliže tudi »brzovlaku« za oni svet. Ta stvar je pa tudi zelo kočljiva, kajti smrt ne vpraša ne za dan in ne za tlaodst. Ko pride tista ura, nas mine norčevanje, in zelo veliki Slovencev umrje v prometnih nesrečah, pa zelo mladih.

Torej takole ga krona Šifer v svojem besedilu. In končno, kako reagirajo na to starejši, popolnoma osamljeni ljudje, in teh ni tako malo, po naših stolpcih, ki so morda že petdeset let radijski naročniki.

Šifer bo moral vzeti v roke še kakšne knjige (o lepem vedenju, o socioloških vprašanjih, o naši socialistični morali, za katero je padlo brez števila tudi mladih ljudi, da smo si jo izvozevali) in se nam blefirati z besedili in soliti pameti tolikim Slovencev, ki ga hoče nočeš morajo neprestano poslušati.

Upokojenci so različni. Med njimi so tudi taki, ki so kljub svojim letom močno aktivni in ustvarjalni, kot na primer književnik Josip Vidmar in slikar Božidar Jakac. Med upokojencev je po vsej Sloveniji tudi mnogo takih, ki veliko delajo v krajevnih skupnostih in kulturnih organizacijah, kjer delajo vse zastoj, medtem ko Šifer hodi na živčav in na Triglav s kitaro le zaradi svoje reklame.

Sicer pa imamo med nami tudi zelo mlade starce, ki se jim prav nič ne ljubi in še ne štejejo trideset let. Zanima me tudi, kako bo Šifer reagiral na smrtenej starejših, ko bo sam v njihovi koži, ali se bo tudi takrat tako pocukrano smehljaj...

In še to. Plošča je bila snemana v Londonu. Le zakaj? Ali imajo tisti pravi vrhunski ustvarjalci to možnost? Kdo mu je dal za to potrebne devize, ali jih je imel avtor sam ali mu jih je dala naša socialistična družba. V času stabilizacije nam vsak dan primanjkuje deviz za resnejše zadeve, kot so nujno potrebna zdravlila in zlasti devize za življenjsko pomembne dializne naprave itd. itd. Ne vem, ali se Slovenci norčujejo sami iz sebe, da dopuščamo take spodsprajze, in končno, saj odgovorja tudi Jure Robežnik, ko dovoli, da izide tako poneumljanje.

Marijana Deržaj in Oto Pestner doslej še nista zapela pesmi, ki bi imela slabo besedilo, oba sta odlična pevca, česar pa o avtorju besedila o katerem je govor, ne moremo trditi. Pa še nekaj! V dnevnem časopisju pogrešam odmev na to od družtev upokojencev, gerontologov, sociologov in vzgojiteljev. In končno, kaj menim o tem zveza komunistov, socialistična zveza in tudi naša mladinske organizacije, saj jim menda ne more že biti vseeno, kako posamezniki stajajo s starejšimi občani.

Zanima me tudi, kako se vse to sklada s programom na našem radiu, kjer v isti spisi poslušamo tudi pogovor s starejšimi občani. In še: kakšen smisel sploh še ima radijska oddaja Prizma optimizma in kaj šele televizijska oddaja Sestanek v nebotičniku, če so te naše generacije že na »brzovlaku« za oni svet.

Darinka Pregeļ, Mozirje

Zadarski SAS ni bil pravi primer

V razmeroma kratkem časovnem obdobju smo imeli gledalci na televizijskih ekranih prilžnost spremljati dva prispevka o delovanju zadarskega podjetja SAS. Ker utegnata

ustvariti napačno predstavo o tem delovnem kolektivu in ker izbrani primer zelo nazorno kaže značilnosti našega družbenoekonomskega trenutka, je treba osvetliti nekatera sporna stališča tudi z drugega zornega kota.

Prvič, menim, da ni treba posebej razpravljati o tem, zakaj jugoslovansko gospodarstvo na sedanji razvojni stopnji se potrebuje trg in tržne zakonitosti. Razlogi za obstoj trga, ki skupaj z družbenim planiranjem koordinira dejavnost organizacij združenega dela, so v naši strokovni literaturi dobro znani. Ni pa odveč, če v tej zvezi še enkrat opozorimo na visoko zunanjo zadolženost Jugoslavije, ki zahteva, da se pospešeno vključimo v tokove mednarodne menjave. To pomeni, da se moramo navaditi na pravila igre, ki veljajo na svetovnem trgu, če hočemo postaviti temelje za svoj nadaljnji razvoj. Zato je obranjanje blagovne proizvodnje in njenih kategorij, ki so kriterij v mednarodni trgovini, nujen pogoj za stabilnost našega gospodarstva in za stabilnost naše družbe.

Neko samostojnost temeljnih proizvodnih celic našega gospodarstva zahteva tudi samoupravljanje, ki je temeljni proizvodni odnos v naši družbi. Le tako lahko delovni ljudje resnično odločajo o glavnih vprašanjih svojega obstoja. Ker svoje odločitve preverjajo z objektivnimi merili, ki jih sproža brezosebno delovanje trga, zanje prevzemajo tudi polno odgovornost. Člani delovnih kolektivov samoupravnih podjetij torej niso samo izvajalci delovnih nalog, ki jih prednje postavljajo zahteve tehnološkega procesa proizvodnje, ampak so tudi upravljalci proizvodnih sredstev, ki so družbena lastnina. Uspešni morajo biti ne samo pri izvajanju konkretnih delovnih opravil, ampak tudi v poslovnem odločanju. Na trgu se namreč izmeri, kolikšen je delež posameznega delovnega kolektiva v celotnem družbenem dohodku. Trg je tisti razsodnik, ki ovrednoti individualno delo članov delovnega kolektiva v večjem ali pa manjšem dohodku samoupravnega podjetja. Zato je za samoupravno podjetje težnja po čimvečjem dohodku hkrati začetni smoter in končni plod njegovega delovanja.

Pravo mesto ekstra dohodka

Drugič, temeljno gibalno vsake blagovne proizvodnje je težnja proizvajalcev po ekstra dohodku. Dobijo ga tiste blagovne celice, ki imajo nižje proizvodne stroške, kot so družbeno priznani stroški, oziroma imajo večjo produktivnost dela, kot jo imajo sorodna podjetja. Neko samoupravno podjetje bo torej pridobilo ekstra dohodek, če bo zmanjšalo proizvodne stroške pod tiste stroške, ki jih priznava notranji ali pa zunanji trg. Tako pridobljivi ekstra dohodek je nato podlaga za večje osebne dohodke članov delovnega kolektiva, ki so nagrada za njihovo prizadevanje do dela.

Velikost ekstra dohodka je torej odvisna od velikosti individualnih stroškov samoupravnega podjetja in od velikosti družbeno priznanih stroškov. Pri tem pa je pomembno, kako so opredeljeni družbeni proizvodni stroški, saj se po njih ravnavajo tudi individualni stroški posameznega delovnega kolektiva. V tej zvezi se ekonomisti že daljša časa zavzemamo, da bi med stroške podjetja uvrstili tudi tako imenovano ceno za uporabo družbenega kapitala, ki odseva stvarne družbene stroške za uporabo družbenega kapitala. Gre za stroške - oportunitetne stroške - ki jih ima družba s tem, ker neki obseg družbenega kapitala uporabljajo člani delovnega kolektiva A, ne pa, na primer člani delovnega kolektiva B. Večji obseg družbenega kapitala, s katerim upravljajo delavci delovnega kolektiva A v primerjavi z delavci delovnega kolektiva B, namreč omogoča delovnemu kolektivu A večjo produktivnost dela in s tem večji dohodek, kot ga pri enako vloženem delu pridobijo delavci v podjetju B.

Cena za uporabo družbenega kapitala je torej nujen element za delitev po delu, hkrati pa omogoča oblikovati sklad minimalne akumulacije, s katerim upravlja delovni kolektiv, in bolj smotro nalaganje družbenega kapitala. Zato menim, da bi v naših razmerah pripadlo ekstra dohodku pravo mesto takrat, ko bi v sistemu delitve dohodka uveljavili vlogo, ki jo imajo družbena sredstva pri pridobivanju dohodka delovnega kolektiva. Šele tedaj bi se v resnici izkazalo, če je presežek dohodka, ki ga je delovni kolektiv pridobil, prvi presežek družbeno priznanih stroškov nad njegovimi individualnimi stroški in če ga zato delovni kolektiv lahko v celoti nameni za osebne dohodke svojih članov.

Primer, ki smo ga videli na televiziji, je zapleten samo zato, ker ne vemo, ali je delovni kolektiv SAS v resnici izpolnil svoje obveznosti do uporabe družbenega kapitala. Če bi namreč delovni kolektiv moral izločiti ceno za uporabo družbenega kapitala - ta bi morala biti enaka povprečnemu prispevku k dohodku, ki ga dobio samoupravna podjetja na račun uporabe družbenega kapitala - bi z ekonomskega stališča delitvi dohodka v tem delovnem kolektivu ne mogli oporekati. Delavcem, ki poravnajo obveznosti za uporabo kapitala, ne more nihče vzeti pravice, da preostanek dohodka usmerijo za svojo osebno in skupno porabo. Z obračunano ceno za uporabo družbenega kapitala so izpolnili zahtevo po »družbenosti« dohodka, ki je bila v oddaji večkrat omenjena. Dohodek je namreč blagovna kategorija, zato je njegov družbeni značaj mogoče zagotoviti le z ekonomskimi instrumenti, kar cena za uporabo družbenega kapitala je. V nasprotjem primeru se parola o »družbenosti« dohodka spremeni v preprosto načelo: jemlji tam, kjer je, in daj tistemu, ki nima.

Pravice in obveznosti do družbene lastnine

S ceno za uporabo družbenega kapitala pojansimo tudi odcepitve SAS od Bagata v letu 1978. Če bi člani delovnega kolektiva SAS obračunali na uporabljena sredstva ceno družbenega kapitala, bi izpolnili svoje obveznosti do družbe. Dosegli bi vsaj povprečno uspešnost gospodarjenja z družbenimi sredstvi in bi bilo družbi vseeno, ali delujejo kot samostojno podjetje ali v sklopu Bagata. Družbena lastnina namreč ni zgolj pravica delavcev, da uporabljajo neki obseg družbenih sredstev, ampak je tudi obveznost, da ta obseg sredstev povečajo. To obveznost sprejmejo, ko dobijo v upravljanje družbena sredstva, ki so relativno redke dobrine. Če bi obstajala cena za uporabo družbenega kapitala, ne bi mogli reči, da so Bagatovi delavci vlagali svoj dohodek v tovarno SAS. Za takšno nalozbo bi se namreč odločili, ker sami ne bi našli ustreznih nalozbe, ki bi jim zagotavljala pokrivanje vseh družbenih stroškov. Družbena lastnina bi torej krožila po ekonomskih

kriterijih kroženja in delavci SAS bi nosili ekonomske posledice, če je ne bi naložili tako smotno, da bi pokrili obveznosti do družbe.

Ne gre za neodgovorno samoupravno odločanje

Tretjič, temeljno vprašanje, ki so ga

ANKETA DELA: Združevanje dela in sredstev na enotnem jugoslovanskem trgu

Več besede združenemu delu, manj formalnosti in vmešavanja s strani

Združevanje dela in sredstev v jugoslovanskem prostoru zavirajo tudi težnje družbenopolitičnih skupnosti, zlasti občin, da bi razpoložljivo akumulacijo zadržale na svojem območju...

To je nekaj ugotovitev naših sogovornikov s posvetovanja na temu združevanja dela in sredstev proizvodno in poslovno povezanih organizacij združenega dela na enotnem jugoslovanskem trgu.

Proces združevanja dela in sredstev je neposredno odvisen od preobrazbe odnosov oziroma od samoupravne organiziranosti združenega dela sploh, je menil predsednik GZS Marko Bulc...

Možnosti so večje

MARKO POPOVIČ: Vzrokovi, da do združevanja dela in sredstev proizvodno in poslovno povezanih organizacij združenega dela na enotnem jugoslovanskem trgu ne prihaja v takšnem obsegu...

Zakonska sprememba, ki je omogočila neposredno samoupravno združevanje 50-odstotnega dela sredstev sklada federacije na dohodkovnih osnovah, je že dala pomembne rezultate pri združevanju dela in sredstev organizacij združenega dela iz Slovenije...

gospodarjenja, visoka stopnja inflacije, padanje vrednosti dinarja, neskladja v cenah ob skokovitem povečevanju te na nekaterih področjih vse prej kot spodbujajo prizadevanja za združevanje dela in sredstev. Skromna reprodukcijska sposobnost in omejene možnosti za pridobivanje bančnih in drugih virov sredstev otežujejo zlasti združevanje dela in sredstev za večje in zahtevnejše skupne naložbe...

Neusklajene zmogljivosti industrije

MATO BROZ: Mislim, da so težave pri usklajevanju interesov ne le v razvojni reprodukciji verigi, temveč tudi v družbenopolitičnih skupnostih za združevanje dela in sredstev za skladne razvijanje surovinske in predelovalne proizvodnje ena od glavnih ovir, da proces združevanja dela in sredstev v jugoslovanskem prostoru ne napreduje hitreje. Vloga usklajevalca smo prepustili splošnim združenjem in gospodarskim zborm, ki pa te naloge marsikdaj ne morejo uspešno opraviti...

Veliko časa za sporazumevanje

TOMICA RAIČEVIČ: Za združevanje dela in sredstev se je prepoznalo odločimo predvsem na temelju kratkoročnih poslovnih in razvojnih

odločitev. Mislim, da je to eden izmed temeljnih vzrokov, da je združevanja dela in sredstev proizvodno in poslovno povezanih organizacij združenega dela na enotnem jugoslovanskem trgu manj, kot bi ga lahko bilo in bi ga glede na dejansko reprodukcijsko povezanost moralo biti. Hkrati je združevanje pogosto zelo težko izpeljati v vsej reprodukcijski verigi, od proizvajalca osnovne surovine do zadnjega porabnika polizdelkov ali izdelkov iz te surovine, proizvajalca končnih izdelkov. Takšno sporazumevanje terjaja precej časa, zlasti še, če se je treba dogovoriti za združevanje sredstev za velike, ključne naložbe...

Skupno tveganje

ALI BUZA: Kot večina drugih kosovskih gospodarskih organizacij si pri združevanju dela in sredstev pridobivamo izkušnje predvsem v tem srednjeročnem obdobju, ko je več možnosti za neposredno združevanje. Nova investicija, ki smo se je lotili skupaj z mariborsko Elektrokovino, je na primer že izpeljala možnosti, da organizacije združenega dela lahko polovico posojila za razvoj gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo neposredno združujejo z organizacijami združenega dela za skupne razvojne programe v teh republikah in naši pokrajini.

V sporazumu, ki smo ga z Elektrokovino podpisali konec marca, smo se dogovorili, da bomo nekaj manj kot dve petini sredstev, ki jih sami vlagamo v novo tovarno v Djakovici, združili po ključu 70:30. To pa pomeni kar je gotovo odlika sporazuma, da si bomo v razmerju 70 proti 30 odstotkom razdelili tudi sklepi dohodek, pridobljene devize in ves riziko.

Ne bi smeli čakati na prisilo

MIROSLAV RISTIČ: Združevanja dela in sredstev bi bilo prav gotovo več, če bi se združenemu delu odločili zanj na temelju dolgoletne zastavljenih pedolnih in razvojnih interesov in ciljev, ne pa šele takrat, ko so v to prisiljeni, da bi si zagotovili potrebne surovine, reprodukcijski material ali sestavne

Izkušnje kažejo, da je mogoče doseči večjo kakovost medsebojnih odnosov v reprodukcijski povezanosti organizacij združenega dela na enotnem jugoslovanskem trgu, če te skupne interese in cilje uspešno usklajujemo s samoupravnimi sporazumi o temeljnih skupnih razvojnih načrtih in če medsebojne odnose urejajo na temelju udeležbe in skupnem prihodku in skupnem dohodku. Podatki iz BIH dokazujejo, da so nekatere organizacije pri tem dosegle pomemben napredek. V celotnem prihodku gospodarstva BIH je bil 1979, leta dobeč zadrževanja prihodka 6,4 odstotka, lani pa že 11 odstotkov. V tistih rudniških so lani ustvarili 34 odstotkov prihodka v obliki skupnega prihodka. V Sodu - so Tuzla okrog 50 odstotkov, v Šipadu pa kar 80 odstotkov.

dele za nemoteno proizvodnjo. Kdor je primaran odločiti se za združevanje sredstev pod pritiskom težav ali zastojev v proizvodnji, ne more biti enakopraven partner pri dogovarjanju o združevanju dela in sredstev. Privoliti mora v pogoje, ki mu jih vsili nosilec takšne naložbe in od korektnosti tega je odvisno, ali ne bo na sovlagatelj prevladoval večji del finančne breme in vseh tveganj. Prav tako ne more enakoopravno sodelovati pri odločanju o načrtovanju in izvajanju investicije, predvsem odločilneje vplivati na realnost pričakovane vrednosti, zmanjšanje prekoračitve v vrednosti med gradnjo, izpolnjevanja dogovorjenih rokov za dograditve investicijskega objekta in začetek načrtovane proizvodnje in podobno. Pa tudi sicer je pri združevanju dela in sredstev pogosto zelo težko uveljaviti samoupravno dogovorene mehanizme, ki bi sovlagateljem zagotovili, da bodo dejansko dobili v predvidenem roku objavljeni delež povečane ali nove proizvodnje, da bo gospodarnost te proizvodnje vsaj približno takšna, kot so prikazali v ekonomski dokumentaciji investicije itd. Tudi to je eden izmed vzrokov, da se v marsikateri organizaciji združenega dela odločajo za združevanje dela in sredstev šele takrat, ko so v to prisiljeni.

Še nekaj kaže opozoriti: združevanje dela in sredstev za razvoj energetske in surovinske pro-

izvodnje v gospodarsko nezadostno razvitih republikah in SAP Kosovo precej ovirajo predpisi, s katerimi so podrobno določili, za katere skupne naložbe - ki so jih opredelili po območjih in dejavnostih - je mogoče samoupravno združevati 50-odstotni del sredstev sklada federacije, oziroma celo, kolikšen je lahko delež teh v skupni vrednosti naložbe.

Ovire v ozkih podjetniških interesih

PAVLE GANTAR: Kje so vzroki, da nam procesi združevanja dela in sredstev ne gredo tako, kot pričakujemo? Često nam ne uspeva združevanje dela in sredstev že znotraj organizacijsko povezanih subjektov, prav tako tudi ne

Še posebej je pomembno povezovanje na enotnem jugoslovanskem trgu za organiziranje skupne proizvodnje za izvoz, zlasti na konvertibilne trge. Danes je naš najizrazitejši strukturni problem nezadosten obseg izvoza, zlasti na konvertibilne trge. Zato je neogibna naloga, da se uspešno proces združevanja dinarskih in deviznih sredstev za potrebe večjega izvoza, zasnovanega na samoupravnih temeljih, in da pospešimo proces razporejanja skupno ustvarjenega deviznega priliva glede na delež posameznih temeljnih organizacij združenega dela in skupni proizvodnji za izvoz. Zato je pomembno, da so vse organizacije združenega dela, ki sodelujejo pri izvozu, pripravljene urejati medsebojne odnose in cene upoštevajoče razmere na zunanjih trgih in da so pripravljene skupno prevzeti tudi izvozne tveganje.

Za uspešnejše povezovanje in združevanje dela in sredstev organizacij združenega dela na enotnem jugoslovanskem trgu so bistveni tudi stabilni pogoji gospodarjenja. Ukrepiti ekonomske politike, ki jih v krajšem časovnem obdobju bistveno spreminjajo pogoje za gospodarjenje in za ustvarjanje dohodka v posameznih temeljnih organizacijah združenega dela, nespodobno vplivajo na povezovanje, zlasti pa še onemogočajo dosledno izpolnjevanje samoupravnih prevzvitih obveznosti. Nespoštovanje samoupravnih sporazumov ali sklepanje sporazumov, s katerimi se pod samoupravno obliko želijo obiti določeni ukrepi ekonomske politike, zaradi tega večinoma nista posledica neodgovornega obnašanja posameznih samoupravnih subjektov sporazumevanja, temveč sta pogosto tudi posledica objektivnih razmer, v katerih so se posamezne organizacije združenega dela znašle zaradi administrativnih in linearnih ukrepov.

(Z povzetka ugotovitev s posvetovanja »Združevanje dela in sredstev proizvodno in poslovno povezanih organizacij združenega dela na enotnem jugoslovanskem trgu«)

med subjekti, ki sicer organizacijsko niso povezani, imajo pa poslovne povezave. Po mojem mišljenju je treba izhajati iz stališča, da pomeni pravica razpolaganja z dohodkom v temeljnih organizacijah tudi dolžnost delavcev, da sredstva združujejo v raznih oblikah, če so za to ekonomski pogoji. Tu so čestito ovirajo podjetniško organiziranih temeljnih organizacijah in ožki gledanosti interesih. Močan vpliv na to imajo tudi družbenopolitične skupnosti. Občina objektivno uravnava gospodarski razvoj na svojem območju, kar za kompletniranje svoje gospodarske strukture in zaposlavljanje ekonomske povezave v širšem prostoru.

Ne smemo prezreti, da tudi skromna materialna osnova združenega dela in padanje reprodukcijske sposobnosti gospodarstva v zadnjih letih predstavlja resno oviro za hitreje združevanje dela in sredstev. Akumulacija je slabo mobilna, sredstva organizacij združenega dela se uporabljajo za nadomeščanje izrabljenih zmogljivosti. Tudi dosedanja bančna politika pogosto ni podpirala združevanja dela in sredstev. Pri banki je bilo ugodneje dobiti kredite kot pa podporo za združevanje dela in sredstev z raznimi subjekti. Mislim, da tudi nekateri ukrepi ekonomske politike niso podpirali združevanja dela in sredstev, preveriti pa bi bilo treba tudi nekatere pravne predpise.

Nesporno so organizacije, v katere se vlagajo sredstva, privilegirane v primerjavi z organizacijami, ki sredstva dajejo. Ustanovitelji imajo do organizacij v ustanavljanju veliko obveznosti, ne pa tudi takih pravic, da bi lahko učinkovito sodelovali pri urejanju poslovanja te organizacije. Tudi pri samem konkretiziranju samoupravnih sporazumov o združevanju dela in sredstev, zlasti na dohodkovnih osnovah, se pojavlja vrsta odprtih vprašanj, kot so vprašanje cen, pri izvornih poslih realen tečaj dinarja in pod. Mislim pa, da tudi med subjekti, ki se na raznih področjih lotevajo raznih oblik združenega dela in sredstev, ni dovolj zaupanja. Znotraj sedla Iskra združujemo delo in sredstva za oločene namene, tako na primer za rezervni sklad, za investicije, za razne skupne razvojne programe, kot na primer za mikroelektroniko. Pozitivno vlogo pri združevanju sredstev pa odigrava tudi naša interna banka.

Ne smemo prezreti, da pomeni samoupravno sporazumevanje in dogovarjanje v naših pogojih, ko imamo družbeno lastnino proizvajalnih sredstev, sporazumevanje in dogovarjanje enakopravnih subjektov, v katerem morajo priti do izraza temeljni našega sistema in načrta ekonomske politika. V zadnjem času pa opažamo primere, da se nekateri pri sporazumevanju z

drugimi subjekti postavljajo v nadrejen (monopolni) položaj. To se dogaja na primer pri sporazumevanju o oskrbovanju z reprodukcijskim materialom. Takšno dogovarjanje pa ni v skladu z našim socialističnim samoupravnim sistemom.

Analizirati zakon o združenem delu

STEVAN JOVANOVIČ: Samoupravna integracija organizacij združenega dela, kakor ugotavlja tudi gospodarska zbornica Jugoslavije v svoji analizi, naleti na mnoge težave. Od tega, da možnosti za gospodarjenje in pridobivanje dohodka niso enaki, do močnih težej, da bi akumulacijo vlagali izključno tam, kjer je ustvarjena, pa čeprav na račun njene manjše ekonomske učinkovitosti. Če k temu dodamo še posledice velike tehnično-tehnološke odvisnosti od tujine in nizko stopnjo samofinanciranja organizacij združenega dela, že imamo vzroke, da je prišlo do preveč poudarjenega vpliva delovnih organov družbenopolitičnih skupnosti, administrativnih posegov v reprodukcijo, odinjanja delovanja ekonomskih zakonitosti in do ekonomskih in neekonomskih ovir pri delovanju enotnega jugoslovanskega tržišča.

Menim, da razmerja znotraj združenega dela terjajo tudi pogumno analizo zakona o združenem delu. Če bi ugotovili, da ga je treba spremeniti, bi se morali odločiti za ta korak. Zakaj ne, saj smo v povprečju tudi ustavo doslej spreminjali vsakihi deset let. Sistem pa seveda ni samo globalna opredelitev, temveč splet predpisov. In kakšne imamo? Zakon o planiranju, na primer, ni sprejemljiv, saj ga je praksa demantirala. Zakon o cenah je bil suspendiran že prej, kot ga je praksa sploh sprejela, da ne govorim o zakonu o razširjeni reprodukciji, od katerega smo si preveč obetali. Najprej bi torej morali

preučiti veljavne predpise. Ob tem pa se med drugim tudi zamisliti, ali devalvira, ki devalvira vloženega sredstva, neposredno odvrča naše gospodarstvo od uveljavljanja dohodkovnega sistema.

Le četrtina možnih podpisnikov

ZORA MALINSKA: Pred leti smo imeli v trgovini več trajnejših poslovnih povezav s proizvodnimi organizacijami, s sklenjenimi samoupravnimi sporazumi smo uveljavili skupno planiranje, skupno prevzemanje rizikov, združevanje dela in sredstev v obeh smereh. Danes se te povezave krhajo in so kratkotrajne. Vzrok za to tiči v odločnejših prizadevanjih proizvajalcev za povečevanje izvoza, za domači trg ostaja manj blaga. Tako smo na primer lani dobili od proizvajalcev le 10 do 50 odstotkov dogovorjenih količin elektro izdelkov. Prostor za povečevanje na dohodkovnih osnovah zožujejo tudi administrativni ukrepi na področju cen, sedanji pogoji poslovanja trgovine (zamrzitev marž v absolutnih zneskih) praktično onemogočajo združevanje sredstev za skupne naložbe v proizvodnjo.

Zakon o obveznem združevanju dela in sredstev med trgovskimi in proizvodnimi organizacijami se ne uresničuje dovolj, oziroma ga pogosto ni mogoče uresničevati, ker zavzame k temu le trgovske organizacije. Naj kot primer povem, da je samoupravne sporazume o združevanju dela in sredstev, ki smo jih ponudili proizvodnim organizacijam, podpisalo le 25 odstotkov organizacij v vsej državi, v naši republici pa okrog 39 odstotkov. Med podpisnicami sporazumov so bile predvsem proizvodne organizacije, ki imajo težave pri prodaji blaga na domačem o razširjeni reprodukciji, od katerega smo si preveč obetali. Najprej bi torej morali

proizvodnimi organizacijami zavira tudi množično ustanavljanje »commercov« v sklopu proizvajalnih organizacij, preko katerih te samo navidežno opravljajo promet na debelo in si pridobivajo del grosistične marže.

Odgovori enako kot pripravljena gradiva za posvetovanje in razprava na njem kažejo, da v organizacijah združenega dela dozoreva in se krepi spoznanje o smotnosti in nuji združevanja dela in sredstev med proizvodno, poslovno in razvojno povezanimi organizacijami združenega dela na enotnem jugoslovanskem trgu, saj bodo le po tej poti lahko uspešneje obvladovali sedanje težavne gospodarske razmere in uspešneje uresničevale svoje in skupne razvojne naloge in cilje. Zato so delavci pripravljene združevati delo in sredstva in podpirajo prizadevanje, da bi te procese pospešili. Težave in ovire, ki so doslej onemogočale hitrejši in večji razmah združevanja dela in sredstev niso - kot želijo dokazati nekateri - posledica sistema socialističnega samoupravljanja, nedorečenih ali neustreznih določil ustave ali zakona o združenem delu, temveč njihovega nedoslednega uresničevanja. So posledica konkretne družbene prakse znotraj združenega dela, kjer se niso dovolj razvili in utrdili kakovostni družbenoekonomski odnosi zasnovani na načelih skupnega dohodka in prihodka. Znanaj združenega dela pa vzroki tičijo predvsem v ekonomski politiki, ker je popuščala gospodarskemu voluntarizmu, ta pa je omogočal ugodne razmere za pojave in tudi razraslanje pritiskov skupnostlastniških in državlastniških težej.

Težave in ovire pri združevanju dela in sredstev torej mogoče in treba hitreje pramagovati in odpravljati na eni strani z odločnejšimi prizadevanji in najširšo družbeno akcijo za uveljavljanje kakovostnejših družbenoekonomskih odnosov v združenem delu, zasnovanih na načelih skupnega prihodka in dohodka. Na drugi strani pa jih bo mogoče odpravljati z naslednjimi uresničevanjem sistemskih zakonov ter s spreminjanjem pretežno administrativnega in li-nearnega delovanja ukrepov ekonomske politike, tako da bo ta spodbujala in pospeševala

V anketi so sodelovali: MARKO POPOVIČ, delegat v zboru republik in pokrajin skupščine SFRJ, MATO BROZ, Chromos Zagreb, TOMICA RAIČEVIČ, RTB Bor, ALI BUZA, direktor tovarne elektromotorver Djakovica, MIROSLAV RISTIČ, Novokabel Novi Sad, PAVLE GANTAR, SOZD Iskra Ljubljana, STEVAN JOVANOVIČ, sekretar gospodarske zbornice Srbije, ZORA MALINSKA, Interpromet Skopje.

združevanje dela in sredstev na dohodkovnih osnovah. Vse to bo omogočilo, da bo združevanje dela in sredstev med proizvodno, poslovno in razvojno povezanimi organizacijami združenega dela na enotnem jugoslovanskem trgu postalo hkrati ekonomski interes in nujna sferne organizacije združenega dela. V tako spremenjenih razmerah, ki jih terja tudi uresničevanje programa gospodarske stabilizacije, bodo zagotovljeni ugodnejši pogoji za hitrejši in večji razmah samoupravnega združevanja dela in sredstev.

Anketo sta pripravila Alenka Leskovic in Zdravko Stefančić

V ŽARIŠČU

Črni teden za mir

Politični umor predstavnika PLO Sartavija na kongresu socialistične internacionale in poročila o razdoru na pogajanjih med predstavniki PLO z Jaserjem Arafatom na čelu ter jordanskim kraljem Husseinom in sporočilo slednjega zama, da opušta nadaljnje pogajalske pobude, sta bila nedvomno med najpomembnejšimi svetovnimi dogodki minulega tedna. Poanta večine komentarjev je, da so s tem v že tako nevarni položaj na Blžnjem vzhodu prišle nove, dramatične prvine nadaljnega zaostrovanja.

Opravka imamo z nenavadnim kontrapunktom med strelji iz revolverja v Albuferi in izjavo jordanskega kralja Husaina. Morda je bilo to zgolj naključje. Toda vzhit temu se tadva dogodka ujema. Kdo je pretrgal nit dialoga med Husseinom in Arafatom? Kdo je ubil Sartavija? Odgovori na to so v resnici slaba pomembni. Toda nauk te zgodbe je še veliko pomembnejši: nasledek obeh dogodkov je poraz politike, zmernosti, strpnosti. Ni naključje, da bi slišati klice navdušenja v Damasku, v Jeruzalemu in v Tripoliju. Gre za nepoznavljivost, ki vidi zadoščanje v porazu možnosti, ki so se odpirale konstruktivni razsodnosti.

»La Repubblica«, Rim

Možnosti za dosego miru na Blžnjem vzhodu so bolj pičle kot kdaj. Ameriškomu predsedniku se približuje volilna kampanja, v kateri bližnjevzhodne pobude niso ravno popularne. Arafat in zmerni arabski režimi upirajo pogled v Maroko, kjer naj bi se na povabilo kralja Husaina predvidoma še ta mesec sestal arabski vrh. Toda na podlagi izkušnje s takimi sestanki si od tega »nadaljevanja vrha v Fesu« ni mogoče prida obetati. Države »fronte zavračanja« bodo storile vse, kar morejo, da bi omogočile vsako resnično konstruktivno rešitev. Medtem Izrael nadaljuje svojo politiko naseljevanja, pri čemer se ne menja za ameriške grožnje. Reaganov načrt je že od kraja odklonil; in z umorom Sartavija so dali radikalni Arabci Izraelcem spet nov izgovor za trditve, da s PLO res ni mogoče računati.

»Frankfurter Allgemeine Zeitung«

Odgovor Huseinu in Arafatu je bil atentat Nidalovega oddelka iz Damaska na zmernega Isama Sartavija, ki si je prizadeval za koeksistenco z Izraelom. Ohola reakcija na Reaganov in Huseinov neuspeh je bil grob Beginov ukaz: prav zdaj je treba graditi še več naselij, da bo v tridesetih letih živel ob Jordanu vsaj toliko Židov kot Arabcev: 750 tisoč. Čas dela za Izrael, upa Begin.

»Die Zeit«, Hamburg

Boj kot kateri koli drug izmed poklicnih teroristov iz vrst PLO je Abu Nidal skrivnost in spreminljiv. Sodil med ustanovitelje Arafatove organizacije Al Fatah, Arafat ga je 1973. leta postal kot uradnega predstavnika PLO v Bagdadu. Abu Nidal pa se je kmalu zatem odelil od Al Fataha. Posebno sodišče Al Fataha ga je 1974 v odsotnosti obdolnilo na smrt, ker je načrtoval - tako so trdili v obžalnici - Arafatov umor. Njegova radikalna teroristična skupina je imela najprej sedež v Bagdadu, kasneje pa - potem ko se je Irak poslovlil od »fronte zavračanja« radikalnih arabskih držav in se pridružil »zmerim« - pa v Damasku.

Krvna sled za Abu Nidalovimi revolverjski je dolga. Njegove žrtve so bili najprej uradni zastopniki PLO, pretežno člani Arafatovega gibanja Al Fatah: 1978 Saïd Hamami v Londonu, Ali Jasin v Kuvajtu in Izredni Halak v Parizu 1980. Naim Kadri v Bruslju. Vsem tem je bilo skupna pripadnost zmernejšim silam v PLO, ki so se zavzevale za pobojanje in pogajanja z Izraelom.

Toda na rovaš Abu Nidala gre tudi čela vrsta terorističnih napadov, katerih očitni namen je bil Arafatom »uradno« PLO diskreditirati in skidovati njegovemu mednarodnemu ugledu. Slo je za atentate na izraelske diplomate, kakor tudi za napade in eksplozije v židovski šoli v Antwerpenu, danajski sinagogi, v židovski restavraciji Jo Goldberga v Parizu; predvsem pa za atentat na izraelskega veleposlanika v Londonu Šloma Argova junija lani, ki je Izraelu prišel prav kot izgovor za vdor v Libanon.

Naj so teroristični udarci Abu Nidalove skupine še tako skrivnostni, pa povsem očitno koristijo dvema skupinama, ki nista zainteresirani na mirni rešitvi palestinskega konflikta: radikalcem v PLO in radikalcem v Izraelu.

»Süddeutsche Zeitung«, München

Črna nedelja za tiste, ki si želijo miru na Blžnjem vzhodu: na kongresu Socialistične internacionale, ki je bil na Portugalskem, so umorili Isama Sartavija, ki je veljal za simbol izraelsko-palestinskega dialoga, neuspeh izraelsko-jordanskih pogajanj pa je zadal hud udarec zmerni struji, ki je navkljub vsem skušala pretrgati diplomatske brezizhodnosti, obremenjeno z nevarnostmi, ki prevladujejo na tem območju.

Jasno je, da je morilec v Albuferi preko Sartavija meril v zmerno krilo PLO na čelu z Jaserjem Arafatom. Kljub temu da se je Arafat v zadnjem času in ob različnih priložnostih obotavljajo predpiti diplomatske pobude svojega svetovalca, je vsekakor ostal prvočastni miru, doseženemu s pogajanja. A preden bi se podal dalje in zoperstavljal tistim, ki hočejo iti do konca, je Arafat želel od Jeruzalema dobiti znamenje podpore. Predstavniki sedanje izraelske vladajoče koalicije pa Sartavijevih prizadevanj niso hoteli podpreti, prav tako ne člani opozicije. Sartavi se je pogosto grenko pritoževal, da so njegova prizadevanja ostajala brez odmeva. Simon Perez, ki nikoli ni hotel navezati stikov s Sartavijem, danes zatrjuje, da je »napadelec meril na mir in razumevanje«, kar že samo po sebi priča o nekoliko zapoznelem priznanju.

»Le Monde«, Pariz

Niti Izrael niti Palestinci ne bodo uspeli najti poti h kompromisu in pomiritev, če si bo svizel se naprej zatiskal ušesa pred dokazi, ki jih je Sartavi neutrudno ponavljal: miru ne bo mogoče doseči, če Palestinci ne bodo, tako kot vsi svetovni narodi, dobili pravice do samoodločbe; po drugi strani je najnujnejše potrebno, da Arabci priznajo Izraelu pravico do obstoja. Če se to ne bo izpolnilo, bo Blžnji vzhod ostal področje, na katerem bo še naprej vladal teror, Palestinci pa še naprej narod iztrgan iz lastne dežele, ponižan in torej ljudstvo, ki bo nadaljevalo upor.

»Le Soir«, Bruselj

Isam Sartavi ni imel veliko upanja, da bi ga poslušali. Gluhi so bili prvič na palestinski strani, kjer še danes množično menijo, da priznanje Izraela pomeni nesprejemljivo zablodo. Dalje na izraelski strani: pokažite enega samega voditelja židovske države oziroma osebnost, ki ima možnost, da pride na oblast, ki bi bil voljan vsaj razmisljati o tem, da se bo nekega dne treba pogajati s PLO. Ostala je torej »jordanska rešitev«. Oziroma Reaganov načrt. Oba je zdaj doletel hud udarec. Arafat je nazadnje zavrnil »opcijo«, ki jo je ponujal kralj Husajn. Sklep je vsekakor resen in bo imel večje posledice, nemara pomeni celo konec zadnjega upanja na mir oziroma vsaj na pot do miru v bližnji prihodnosti. Toda kakšnega miru? Nimamo opraviti na eni strani z zmernim Arafatom in ultra zmernim Sartavijem, na drugem bregu pa z ekstremizmom kakega Abu Nidala oziroma kakega Ahmeda Džibrila. Pač pa imamo na eni strani palestinski nacionalizem, ki ga posebej Jaser Arafat in ki ga pretresajo številne težnje, na drugi strani pa državno logiko - oziroma državne logike - ki ta nacionalizem zavrača. Ta logika zavračanja ima različne oblike. Toda rezultat je bolj ali manj enak. Tako v Jeruzalemu kot v Damasku. In naj se rabelj imenuje Abu Nidal ali Arik Šaron, v čem neki je razlika? Isam Sartavi je imel torej prav. Dokaz: moral je umreti.

»Le Matin«, Pariz

Še posebej veliko so avtorji »Reaganovega načrta« stavili na Jordanijo, čeprav so v Amanu vsekakor izjavljali, da se bodo odločili šele po pogovorih z vodstvom PLO in da bodo delovali le v skladu z njihovimi željami. Zdalj, po koncu teh pogovorov, pa so v Amanu izdali sporočilo, v katerem je rečeno, da se Jordanija, tako kot v preteklosti, tudi v prihodnje ne bo pogajala v imenu Palestincev in da se odredka separatnim akcijam za dosego bližnjevzhodnega miru.

Te dogodke je seveda treba presojeti veliko širše: porušil je se en ekskus imperializma, da bi zlomil voljo arabskih patriotov in na Blžnjem vzhodu vspostavljal mir po ameriško-izraelskem obrazcu, Arabci ne sprejemajo pritiskov in groženj in ne želijo, da bi se jim vsiljevala tuja volja ter jemala njihova zemlja.

»Pravda«, Moskva

Odgovore v ozadiju je lahko odkrili. Tudi za umor švedskega grofa Bernardotteja leta 1948 odgovorne je treba iskati v okolici tistega nekdanjega poveljnika teroristov, ki je pozneje postal predsednik izraelske vlade. Atentat pa tudi dokazuje, kako se je Begin zavedel trestni od strahu, Dobro ve, da - kljub navidezni moči izraelske države - prihodnost ne bo na strani osvajalcev tujih ozemelj.

»Volksstimme«, Dunaj